

Svensk handel med slavar 1784-1847

Varför infördes och avskaffades slaveriet på den svenska kolonin S:t Barthélemy.

Nyckelord: S:t Barthélemy, abolitionism, slavhandel, Västindien, kolonialism.

Martin Schibbye
801017-8955

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
DET DOFTAR HAV OCH CROISSANTER.....	5
SYFTE	7
FRÅGESTÄLLNINGAR	8
BAKGRUND	9
SVERIGE I EN INTERNATIONELL KONTEXT.....	9
<i>Diagram 1: Slavar importerade till den "Nya världen" 1500- 1870.....</i>	<i>9</i>
<i>Diagram 2: Importen av slavar till den "Nya världen" i epoker</i>	<i>10</i>
SVERIGES KOLONIALA AMBITIONER.....	11
SVERIGES HANDEL PÅ VÄSTINDIEN.....	13
SOCKER OCH MERKANTILISM	15
TEORI	19
DEN EKONOMISKA TEORIN.....	21
DEN HUMANITÄRA TEORIN	24
TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	26
FORSKNINGSLÄGE.....	29
KÄLLKRITIK OCH PROBLEM.....	33
RÅDET.....	33
BEGREPPSAPPARAT OCH DEFINITIONER.....	34
SPANSKA PIASTRAR.....	34
BEGREPPEN: SLAVHANDEL / SLAVERI	34
UNDERSÖKNINGEN:	35
DEL 1: INFÖRANDET AV SVENSK SLAVHANDEL	35
DET KUNGLIGA RÅDET	36
ÖNS KOLONISATION	37
DET KUNGLIGA RÅDET OCH KOLONIN	38
DET VÄSTINDISKA KOMPANIETS BILDANDE OCH VERKSAMHET	41
KOLONINS POLITISKA EKONOMI	47
<i>Diagram 3: Omkostnader för S:t Barthélemy 1785-1809.....</i>	<i>47</i>
<i>Diagram 4: Kolonins inkomster 1811-1826.....</i>	<i>48</i>
<i>Diagram 5: Kolonins överskott som skickas till Sverige (statskassan) 1804-1860.....</i>	<i>50</i>
<i>Diagram 6: Kolonins ekonomi: förhållandet mellan inkomster och utgifter 1812-1826.....</i>	<i>51</i>
<i>Diagram 7: Kolonins befolkningsutveckling 1784-1847.....</i>	<i>52</i>
SLUTSATSER OCH DISKUSSION: HANDEL ELLER SLAVHANDEL	53

DEL II AVSKAFFANDET AV SLAVERIET PÅ KOLONIN	57
SITUATIONEN FÖR SLAVARNA PÅ S:T BARTHÉLEMY	57
STRAFFLAG MOT SLAVHANDELN OCH MOTIONEN OM DESS AVSKAFFANDE	59
<i>Diagram 8: Slavdistributionen 1825</i>	60
RIKSDAGENS UTREDNING OM MÖJLIGHETERNA ATT FRIKÖPA SLAVARNA	63
RIKETS STÄNDER BEHANDLAR FRÅGAN OM SLAVARNAS FRIKÖPANDE	66
BONDESTÅNDET BEHANDLAR FRÅGAN OM SLAVARNAS FRIKÖPANDE	66
PRÄSTESTÅNDET BEHANDLAR FRÅGAN OM SLAVARNAS FRIKÖPANDE	68
BORGARSTÅNDET BEHANDLAR FRÅGAN OM SLAVARNAS FRIKÖPANDE	69
ADELN BEHANDLAR SLAVERIETS AVSKAFFANDE	71
<i>Sammanfattande resonemang om ständernas åsikter</i>	72
SLUTSATSER OCH DISKUSSION: DÄRFÖR AVSKAFFADES SLAVERIET	74
SLUTSATS: STATSINTRESSET KRÄVDE SLAVARNAS FRIKÖPANDE	75
VAD FINNS INTE I DEBATTEN	78
FRAMTIDA FORSKNING	79
EPILOG	81
BILAGOR	83
<i>Bilaga 1: Aktiefördelningen i det Västindiska Kompaniet</i>	83
LITTERATURFÖRTECKNING	84

Karta över Västindien. Sjöhistoriska museet:

Förord:

Det doftar hav och croissanter

Det doftar hav och croissanter. Överallt är det klanderfritt rent. Ingen fattigdom, ingen smuts. Karibiska havets turkosaste vatten. Det är lätt att förstå dem som förälskar sig i St Barth. ¹

KARIBIENS SVENSKÖ. Det har gått 128 år sedan Sverige avslutade sitt koloniala äventyr i Västindien. I Svenska dagbladet kan man den 24 december 2006 under rubriken ”Karibiens svenskö” på tre sidor läsa om: skönheten, lugnet. Integriteten. Den franska gastronomin. De förstklassiga hotellen. De trendiga barerna. De svenska gatunamnen. Allt finns. Och så stränderna förstås. 22 stycken. Kritvita.

När Ostindiefararen – briggen *Götheborg*– rundar Godahoppsudden sommaren 2006 presenteras Sverige i högtidstalen som en ”en nation utan kolonialt förflutet men med en lång historia av internationell handel.”² Det är en aktiv historieförträngning.

Sverige hade inte bara ett ostindiskt kompani. Vi hade även ett västindiskt³. Dess historia är betydligt mindre känd. Ingen har drivit idén att bygga en kopia av den svenska briggen *Elisabeth* som den 9 oktober 1805 under befäl av kapten Pyke ankommer S:t Barthélemy efter 63 dagars resa från Afrika med en last av 176 ”Nya Negrar” – slavar. Svenska slavar.

Varför? Någonstans på vägen har de svenska kolonierna försvunnit ur vår historia. Det är alltid andra som har kolonier, fraktar slavar och brännmärker barn till slavar⁴. Men under ett antal år bedrevs denna verksamhet också under svensk flagg. Våra förfäder byggde upp ett aktiebolag för slavhandel, organiserade slavexpeditioner, inrättade en särskild tull på slavar och införde i vår grundlag särskilda slavlagar. Och detta för enbart tvåhundra år sedan. Alltså: i förrgår.

Industrialismens tidiga historia är inte bara förbättringar inom jordbruket, tekniska innovationer, järnvägar, stålverk och spinning-Jenny. Hit hör också den så kallade triangelhandeln mellan Afrika, Västindien och Europa. Och till denna historiska process som kom att betyda mycket för Europas industrialisering måste vi lägga de 25 vulkaniska kvadratkilometer i Karibiska havet som 1784-1878 var svenskt territorium och som fortfarande går under namnet S:t Barthélemy.

Den svenska slavhandelns uppgång och fall är en rafflande historia. Under 94 år befinner sig svenskön S:t Barthélemy i brännpunkten för flera storpolitiska skeenden. Kolonins historia speglar både den internationella utvecklingen och Sveriges roll under stormaktskrigen mellan England och Förenta staterna, den franska revolutionen, Napoleonkrigen, svallvågorna av de sydamerikanska befrielsekrigen och debatten om slaveriets införande och avskaffande. Allt

¹ Svenska dagbladet den 24 december 2006 sod 26-28.

² Jönsson Dan *Historieförträngning. Sverige slipper inte undan det koloniala arvet.* Dagens Nyheter den 30 mars 2006.

³ Och ett Afrikanskt.

⁴ Vid ankomsten till Västindien märktes slavarerna på bröstet med ett glödgat järn med kompaniets emblem så att varje nation kunde särskilja sin egendom. Utställningen: *En dunkel historia* på Sjöhistoriska Museet, oktober 2005 se även utställningens Webplats:<http://webex.maritima.se/process.asp?content=endunkelhistoria&selectedID=Joluna0b18bc5c7d27> (07-01-02)

inramat av de politiska och handelspolitiska strömningarna i brytpunkten mellan merkantilism och liberalism.

Det svenska bidraget till slaveriets upprätthållande och så småningom avskaffande visar att begrepp som kolonialism och branscher såsom människohandel borde utgöra en större del av vår egen gemensamma historia. Varför det inte är så, varför vi envisas med att tro ”vi alltid varit lintottar som stått upp till knäna i leran och oskyldigt glott under lugg på världens värsta hemskheter,”⁵ frågade sig nyligen tillexempel Ola Larsmo i DN.

Den svenska bilden av koloni S:t Barthélemy – som man möts av idag – är under en spännande omprövning. Den småputtriga, romantiserade och oproblematiske bilden av kolonin – som en exotisk kuriositet snarare än som en del i ett ekonomiskt och politiskt kolonialt projekt som byggde på förhoppningar om att få del i den lukrativa slavhandeln – är på väg att förändras.

På senare år har en trend av omprövning gjort sig gällande vad gäller svensk kolonialhistoria⁶. Tre publika exempel på detta är det Etnografiska Museets *Kongoutställning 2006*⁷, projektet *Rethinking Nordic Colonialism*⁸ samt serien *Slavarnas släkt*⁹ som sändes i Sveriges Television under sommaren 2005. Mer kritiska framställningar framstår idag som mer regel än undantag. Denna uppsatts bekänner sig till denna strömning av omprövning och kritisk analys.¹⁰

⁵ Under två vardagskvällar i juni 2006 visade SVT en dokumentärserie "Slavarnas släkt" om det Danska Västindiska kompaniet och den danska slavhandeln. Efter detta skrev Ola Larsmo en krönika i DN om vår skuld i slavhandeln ur vilken citaten är hämtade. <http://www.dagensnyheter.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=1058&a=435130&previousRenderType=6> (06-04-09)

⁶ Begreppet kolonialism är inte självförklarande men försöker fånga en historisk periods yttre fenomen: en stat etablerar och upprätthåller en dominans – politiskt, ekonomiskt och kulturellt – över ett annat geografiskt område.

⁷ Kongospår – Nordens roll i ett av Europas brutalaste kolonisationsprojekt: <http://www.etnografiska.se/smvk/jsp/polopoly.jsp?d=1206&a=5946> (06-08-23)

⁸ <http://www.nifca.org/2006/projects/2006/RNC.html> (06-08-23)

⁹ <http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=9631&a=380304> (06-08-23)

¹⁰ Frågan om svensk slavhandeln är för svensk eller internationell del inte enbart av historiskt intresse. Så sent som 2001 diskuterades det i Sveriges Riksdag om Sverige skulle be om ursäkt för den slavhandel som bedrevs under svensk flagg. Detta gör den historiska frågan intressant och aktuell då resultatet av en studie i frågan på ett tydligt sätt kan medföra någon form av samhällsnytta. Bakgrunden var att en Vid FN-konferensen i Durban i september 2001 krävde före detta koloniserade länder kompensation för den åderlåtning de utsattes för av kolonialmakterna. Vid konferensen diskuterades också om de stater som bedrivit slavhandel kollektivt skulle be de stater som plundrats på människor om ursäkt. Men om detta blev det ingen konsensus. I stället blev det så att varje stat själv fick bestämma om man ville be om ursäkt eller inte. Vänsterpartiet krävde i en motion den 24 september 2001 att Sverige genom forskning i frågan skulle förbereda en sådan ursäkt. Motionen vann dock inte stöd i kammaren eller utskottet utan avsågs. Motion 2001/02:U220 av Murad Artin m.fl. (v).

Syfte

Sveriges roll som kolonialmakt är ett utrikes- och inrikespolitiskt spel som pågår på flera nivåer och skulle kunna analyseras utifrån flera utgångspunkter. Någon samlad framställning av det svenska kolonialväsendet finns inte heller att luta sig mot.

Denna undersökning sätter fokus på öns ekonomiska utveckling och dess betydelse för debatten om slavhandels införande och avskaffande på den svenska kolonin. Syftet med uppsatsen är att undersöka argumenten och motiven för *införandet* och *avskaffandet* av den svenska slavhandels *mot en ekonomisk-historisk bakgrund* genom att bland annat studera de officiella dokumenten från regeringens diskussioner, de riksdagsdebatter som så småningom ledde till slaveriets upphävande på svenskön och det arkivmaterial som finns samlat i det stora S:t Barthelemy arkivet på Riksarkivet i Stockholm. Som en röd tråd löper genom undersökningen en strävan att se samband mellan den svenska debatten och öns ekonomiska utveckling. För att bli begriplig måste den inhemska debatten också relateras till den internationella, politiska, ekonomiska och sociala utvecklingen; därför kommer öns historia att ges stort utrymme i undersökningen

Syftet är alltså angeläget. Men både det internationella perspektivet och den ekonomiska utvecklingen behövs för att ge ett sammanhang och en bakgrund till den svenska debatten. En tydlig teori blir också nödvändig för att ge struktur och fokus.

Man kan jämföra en eventuell debatt om Sveriges roll som kolonialmakt med synen på Sveriges roll under andra världskriget. I en diskussion om Sverige som kolonialmakt kan det inte vara ett ändamål i sig självt att klä oss i säck och aska. En diskussion måste syfta till en ökad förståelse kring Sveriges roll. Inget åtal planeras mot Gustav III. Inga paralleller planeras att dras mellan det amerikanska slaveriet som skördade fler liv än något krig den nationen varit inblandad i – inklusive det första och andra världskriget – och den svenska slavhandeln.

Det finns inget vetenskapligt värde i att utdela någon historisk skuld – eller fria från misstankar – det som ska blottläggas är de ekonomiska, sociala och politiska drivkrafter och processer som gjorde det möjligt, som förde in Sverige på den transatlantiska slavhandels arena och så småningom tog oss därifrån – samt skingra den kollektiva minnesförlusten.¹¹

För att förstå perioden av svensk och även nordisk kolonialhistoria måste den tolkas mot bakgrund av tidens politiska och handelspolitiska strömningar. Vilka idéer och krafter gjorde svensk kolonialism och svensk slavhandel önskvärd och möjlig?

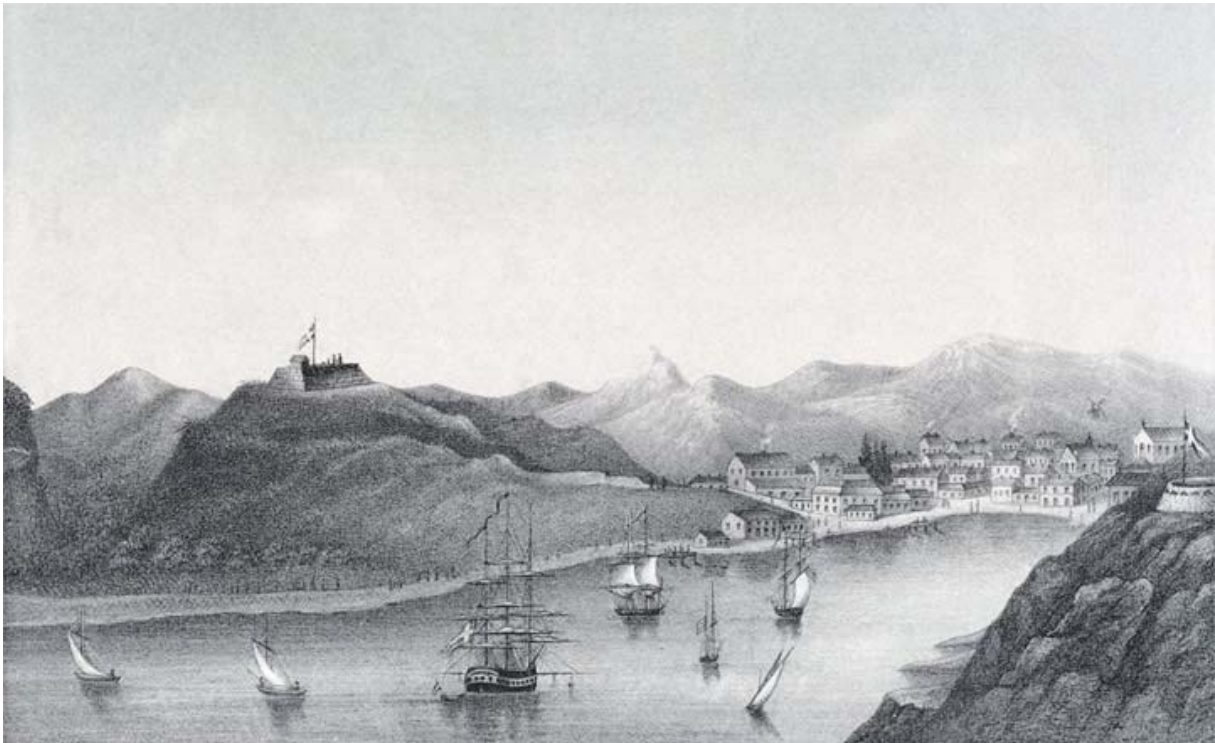
¹¹ Vad gäller skuldfrågan sammanfattas den ganska bra av Malcolm X: "Everybody feels guilty about it, you can believe it. The Arabs are guilty; Europeans are guilty; the Africans feel guilty; everybody feels guilty."

Frågeställningar

De frågeställningar jag arbetar med riktar in sig på kolonins förvärvande respektive avvecklande och lyder enligt följande:

a) Varför blir Sverige en kolonialmakt bland de andra europeiska nationerna i Västindien? Vilka var motiven? Var det den lukrativa slavhandeln man ville ge sig in i eller var detta bara en del i en större merkantilistisk plan?

b) Varför friköper Sverige slavarna och avskaffar slaveriet på den egna kolonin 1845? – Ekonomisk nödvändighet eller dygdens seger över girigheten?

S:t Barthélemy, hamnen i Gustavia. Litografi ca 1800, okänd konstnär, Sjöhistoriska museet

Bakgrund

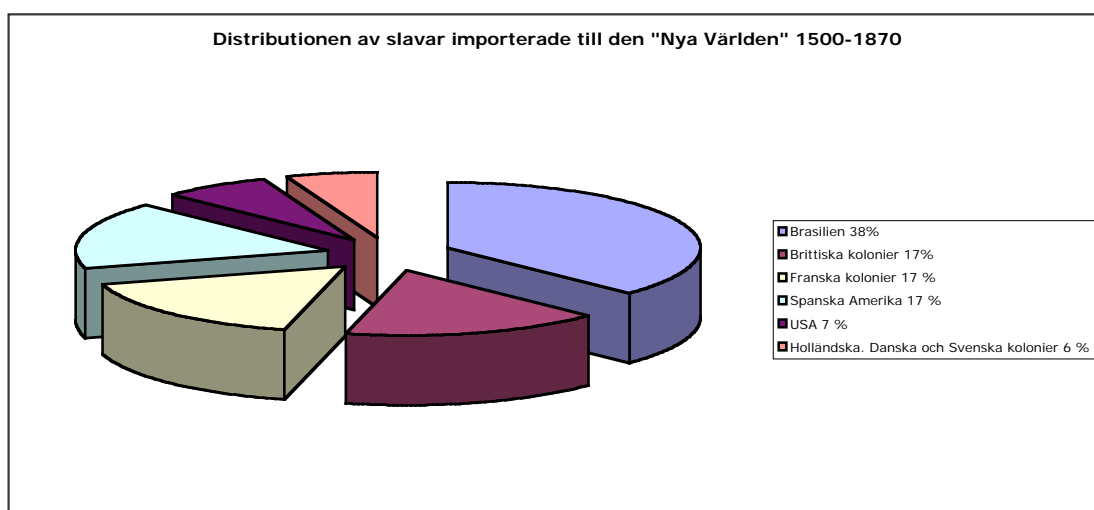
Sverige i en internationell kontext

Det har blivit vanligt att man säger att de vackraste kvarteren, de vackraste monumenten i Bordeaux, Nantes och till och med Lissabon har sin grund i repatrierat kapital från slavhandeln, men vad skall man säga om Liverpool eller Amsterdam, utan att glömma Köpenhamn och Stockholm? ¹²

När Sverige blir herre över den Västindiska kolonin S:t Barthélemy har England, Frankrike, Spanien, Holland och Danmark haft slavkolonier i Västindien sedan lång tid tillbaka. Under trehundra år av kolonial slavhandel beräknas ca 15 miljoner afrikanska män, kvinnor och barn ha importerats som slavar till den "Nya världen" ¹³. Handeln når sin kulmen under andra hälften av 1700-talet då tusentals fartyg gick i triangeltrafiken mellan Europa, Västindien och Afrika.

Ur ett globalt perspektiv syns slavtransporterna till S:t Barthélemy knappast och i officiell statistik uppnår de holländska, danska och svenska kolonierna sammanlagt sex procent av det totala antalet slavar importerade till Västindien. Fokus i denna undersökning är inte heller omfattningen utan orsakerna till det svenska bidraget.

Diagram 1: Slavar importerade till den "Nya världen" 1500- 1870

Källa: Fogel, Robert William *Time on the cross. 1, The economics of American negro slavery* Little, Brown and Company Boston- Toronto 1974 sid14. För deras statistiska metoder se *Time on the cross. 2, Evidence and methods: a supplement*.

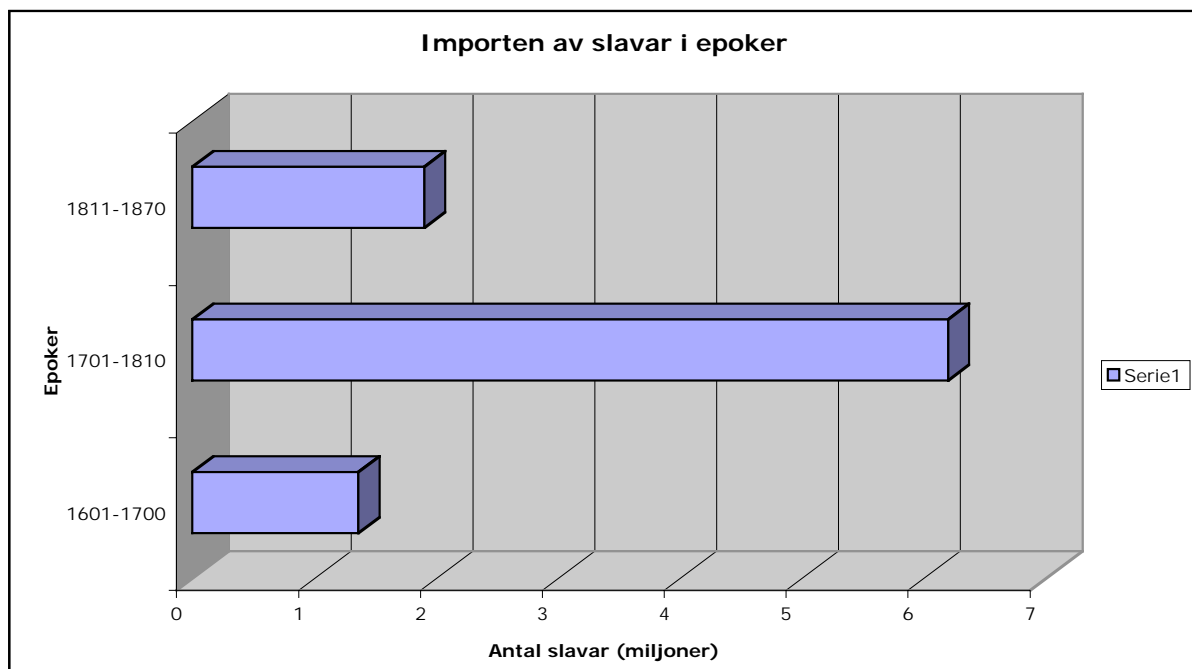
¹² Philippe Paraire *Le Livre Noir du Capitalisme* (Le Temps de Cerises, Pantin 19)

¹³ Siffrorna över antalet slavar varierar kraftigt mellan olika källor. Av de 15 miljoner som fraktats uppskattas tre miljoner av Fogel ha dött ute på havet. Det är troligt att minst lika många dödats i krig, under transporterna i Afrika och i fängelsehållorna vid kusten Den första noteringen av handel med svarta över atlanten uppträder i dokument från den spanska kolonial administrationen 1502 . Fogel, Robert William *Time on the cross. 1, The economics of American negro slavery* Little, Brown and Company Boston- Toronto 1974 sid 14.

Vid sidan av slavhandeln var handeln med bomull, tobak och socker de stora handelsvarorna. Behovet av arbetskraft på plantagerna stimulerade slavhandeln. Hemmaproducerade varor byttes mot slavar i Afrika som sedan byttes mot bland annat socker vid slavplantagerna. I varje led gjorde handelskompanierna stora vinster. Formellt sett var det inte alltid moderländerna själva som stod för handeln utan den sköttes normalt genom olika handelskompanier. Dessa kompanier opererade dock med statligt stöd och fick statliga privilegier¹⁴ för handeln och den koloniala förvaltningen.¹⁵ Enbart brittiska fartyg importerade till de brittiska kolonierna två miljoner slavar 1680-1786.¹⁶ Förtjänsten vid slavhandeln var under hela den perioden över 30 procent.

Sett över tid så visar det sig att 80 procent av alla slavar importerades mellan 1451 och 1810. Av detta kan man dra slutsatsen att det inte var bomullsproduktion som var den stora drivkraften mot bakgrund av att bomullsproduktionen 1810 ännu inte kommit igång på allvar. Den stora ökningen sker under 1700-talet och den enskilt största förklaringen är handeln med socker. Socker var den stora slavgrödan och mellan 60 och 70 procent av de slavar som importerades kom att arbeta på Europas sockerkolonier.

Diagram 2: Importen av slavar till den "Nya världen" i epoker

Källa: Fogel, Robert William *Time on the cross. 1, The economics of American negro slavery* Little, Brown and Company Boston- Toronto 1974 sid14. För deras statistiska metoder se *Time on the cross. 2, Evidence and methods: a supplement.*

Anmärkning: Totalt i Fogels statistik så uppskattas de det totala antalet slavar till 9 735 000. (Den vanligaste siffran är annars runt 15 miljoner och de högsta noteringarna jag stött på i litteratur är 30 miljoner.)

¹⁴ Privilegier är i detta sammanhang detsamma som monopol.

¹⁵ Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 27.

¹⁶ Williams, Eric *Capitalism and Slavery*, London 1964 sid 33.

Adam Smith kallade européernas upptäckt av Amerika för en av de största händelserna i mänsklighetens historia. Och han syftade då inte på upptäckten av naturtillgångar utan på den effekt dessa upptäckter hade på handeln och på utvecklingen av det merkantilistiska systemet.

År 1750 fanns det inte en enda handels- eller tillverkningsstad i England som inte var inblandad i slaverinäringen.¹⁷ De västindiska öarnas exceptionella värde förstår man av att Frankrike vid ett tillfälle på 1700-talet hade möjlighet att få hela Kanada i utbyte mot öarna Martinique och Guadelope. Det har också uppskattats att cirka 80 procent av exportinkomsterna till den engelska statskassan i början av 1800-talet härrörde från Västindien.¹⁸

Författaren Adam Hochschild jämför i *Spräng bojorna: kampen mot slavhandeln* dåtidens politikernas bild av Västindien med dagens.¹⁹ Sockret var 1700-talets olja. De territorier där sockret kunde odlas lockade mest. Geopolitik då som nu.²⁰

Sveriges koloniala ambitioner

Hur ska Sveriges roll i den allmänna historiska koloniseringsprocessen bedömas och analyseras? Att handeln skulle få fart på samhällsekonomin var en central tanke redan hos Gustav II Adolf och hans kansler Axel Oxenstierna. Svenska kompanier skulle bildas och deras roll var att tjäna landets export. Ett urval av kompanierna var:²¹

1619	Svenska handelskompaniet (allmänt kallat Kopparkompaniet).
1624	Söderkompaniet
1629	Skeppskompaniet (För att understödja de övriga kompanierna)
1637	Nya Sverige-Kompaniet
1649	Afrikakompaniet

Det var en önskan att få avsättning för kopparen från de statliga gruvorna som ursprungligen väckte intresset för kolonier. De utländska impulserna kom framförallt från Holland och den första koloniala besittningen realiserades 1637-38 då Nya Sverige-Kompaniet bildades som ett svensk-holländskt konsortium och kolonin Nya Sverige utropades strax söder om vad som idag är staden Philadelphia. Kolonin förblev dock ett tynande jordbrukssamhälle med knappa hundratalet invånare och efter endast 17 år erövrades den av holländarna 1655.²²

¹⁷ Williams Eric *Capitalism and Slavery*, London 1964 sid 52.

¹⁸ K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad, 1990 sid 127.

¹⁹ Hochschild, *Adam Spräng bojorna : kampen mot slavhandeln* Ordfront Stockholm 2006 sid 61

²⁰ En av tidens brittiska handlare ansåg att transporten av slavar var ”grunden för vår handel, våra koloniers försörjning, livsplågan i vår sjöfart och den främsta orsaken till vår nationella handel och rikedom”. Manchester sålde i slutet av 1700-talet varor, framför allt tyg, för omkring 210 miljoner svenska kronor (i dagens penningvärde) till slavskepp. Liverpool hade 5 000 invånare år 1709 när det första slavskeppet skickades ut. 1770 har Liverpools handelsmän 105 slavskepp i trafik och staden 34 000 invånare. Det är dock sett ur ett annat perspektiv ingen exceptionell utveckling för en industristad i 1700-talets Europa. Utvecklingen kan sannolikt inte enbart förklaras av slavhandeln men den var av betydande omfattning (siffrorna från Hochschild, *Adam Spräng bojorna : kampen mot slavhandeln* Ordfront Stockholm 2006 sid 124).

²¹ Loit Alekander *Sveriges Kolonilöter ur Den Dolda Historien 27 uppsatser om vårt okända förflutna*. Red: Ronny Ambjörnsson & David Gaunt. Författarförlaget 1984 sid 380.

²² Kolonins utveckling var på inget sätt unik. Nästan alla nordamerikanska kolonier på 1680-talet gick ett liknande öde till mötes (New England undantaget).

Nästa koloniala plan förverkligades 1649 då Louis de Geer bildade Svenska Afrikanska Kompaniet. Kompaniet slöt genom ombudet Hendrich Carloff avtal med det lilla kungariket Afutu (vid nuvarande Ghana) och byggde ett stenfort på klippudden Cabo Corso vid den Afrikanska *guldkusten*. Detta var en ren handelskoloni²³ för svenska varor som koppar och järn och ingen utvandring skedde till den. Här byggdes fästningen *Carolusborg*²⁴. I vilken utsträckning slavhandel bedrevs av svenska intressenter med denna koloni som bas är relativt utforskat. "Må mänskligheten aldrig mer begå sådana orättvisor"²⁵, står det i dag på en skylt vid det svenska fortet. György Nováky har i verket *Handelskompanier och kompanihandel* (1990) studerat Afrikakompaniets verksamhet vid guldkusten.²⁶ Av hans forskning framgår att Louis de Geer organiserade två expeditioner som förde slavar till Barbados. Det svenska Afrikakompaniet saknade egna kolonier och seglade därför vanligtvis inte till Västindien utan till Sao Tomé där slavar såldes till sockerplantagerna. Antalet sålda slavar har beräknats till mellan 200 och 300 mellan 1649 och 1654. Det totala antalet slavar under de tolv åren bör inte ha överstigit 1000. På själva fortet arbetade även cirka 200 så kallade kompanislavar.²⁷ 1663 erövrade holländarna även denna koloni – och därmed sattes punkt för den svenska slavhandeln på guldkusten – för att förlora den till engelsmännen 1664. Därefter var det ett engelskt militärhögkvarter fram till 1957.

Under 1700-talet förekom även en mängd kolonialplaner både från privat och statligt håll såsom Madagaskar (1710), Tobago (1720), Agadir (1749) samt Puerto Rico (1770) men ingen av planerna realiserades av olika skäl. Mot slutet av 1700-talet ökade kolonialintresset än mer och började främst rikta sig mot Västindien. Förklaringen till detta var troligen att det i Nordamerika inte fanns samma behov av att importera svenska produkter såsom järn.²⁸

Det finns från denna tid ett dokumenterat intresse från svenska köpmän att utveckla handeln med Västindien. Några köpmän (bla Niklas von Jakobsson) i Stockholm under handelshuset Arfwidsson & Sönder begär 1782 att få tillstånd att för firmans räkning få exportera slavar till Västindien. Planen var att med handelshusets fartyg avgå med franska varor till Mauritius (Isle de France) och sedan till kusten utanför Moçambique där man skulle lasta slavar som sedan kunde tas för försäljning till Västindien. Den svenska regeringen gav dock inte sin auktorisation vid det tillfället men uppmanade däremot köpmännen att på egen hand (och risk) driva en sådan handel.²⁹

Två år senare 1784 publiceras uppsatsen *Förslag till nybyggens anläggande i Indien [Västindien] och på afrikanska kusten* av Johan Henrik Kellgren³⁰. I den kunde man läsa:

²³ Viktig distinktion. Det var aldrig en koloni i mer traditionell bemärkelse.

²⁴ Tillsammans med en annan slavborg – Elmina – har Cape Coast Castle som det senare kom att heta numera "förklarats som ett 'World Heritage Monument', ett i hela mänsklighetens intresse skyddat kulturarv" – för dess roll i slavhandeln.

²⁵ Svensk slavhandel i Afrika: http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=3119&a=71403&lid=puff_73385&lpos=lasMer (2006-08-24)

²⁶ Nováky, György, *Handelskompanier och kompanihandel: Svenska Afrikakompaniet 1649-1663* : en studie i feodal handel. Almqvist & Wiksell International 1990

²⁷ De slavar som såldes till européer vid forten rörde sig i huvudsak om krigsfångar, men även slavättlingar och dömda brottslingar. Afrikanska kungar eller köpmän i inlandet lät föra dem längs de urgamla handelsvägarna till kusten. Handelskompanierna förvarade dem sedan i sina fort i väntan på försäljning eller vidare transport. Under 1700-talet fanns det 45 handelsfort på guldkusten

²⁸ Exempel på detta är den 1776 publicerade skriften *Avhandling om nyttan för Sverige av handel och nybyggen i Indierna och på Afrika* av officeren Ulrich Nordenskiöld.

²⁹ Den svenska kanslipresidenten Scheffer sade nej trots att Creutz biföll idén.

³⁰ Uppsatsen speglade Gustav III intressen och samma år som den publicerades fick Sverige sin Västindiska koloni. Utdrag ur Kellgren Johan Henrik *Förslag till Nybyggens anläggande i Indien och på Africanska kusten* kan läsas digitalt tack vare

Säkert är att om Sverige ägde blott en enda plats i Västindien dit vårt lands avkomster och manufakturade arbeten kunde fritt få föras och uppläggas, skulle detta i betydlig måtto uppliva avsättningen av många bland våra tillverkningar, till exempel allehanda järnsmide, ammunitionspersedlar, koppar- och mässingsarbeten, kläder, linne, segelduk, stål-qvarnsmjöl, trävaror m.m.³¹

I *Kolonialintresset i Sverige under slutet av 1700- talet* av Harald Elovsson från 1928 finns en diskussion om detta citat. Elovsson menar att det är otänkbart att Kellgren inte skulle ha känt till Gustaf III:s plan på en koloni i Västindien och anpassat sin avhandling efter det. I det ljust framstår avhandlingens avslutning som logiskt

Hos en vis och fridsam Regering, livars håg är stäld på alt hvad som kan stadga och föröka Rikets anseende, styrka och välmåga, hvars ljus och försigtighet segra på alla fördomar, och hvars dristighet älskar alla sådana företagande, som bära märken af Storhet, Snille och Ära, hoppas man med skäl, at detta ämne torde väcka någon upmärksamhet³²

Timingen var perfekt. När nu Frankrike trädde in i det Nordamerikanska frihetskriget hoppas man från svenskt håll att man med fransk hjälp skulle få en koloni i Västindien.

Sveriges handel på Västindien

Kolonialismen var en social och ekonomisk process som Sverige aktivt ville delta i. Som vi har sett var det inte bristen på vilja som gjorde att landet inte tidigare förvärvade fler kolonier. Utan kolonier var Sverige beroende av den europeiska marknaden för importen av bland annat socker. Detta var ett handelspolitiskt spel som delvis förklarar varför vi försökte förvärva en koloni och varför det inte skedde tidigare.

Importen av kolonialvaror genom Öresund kom under första delen av 1700-talet främst från Holland, Tyskland (Hamburg) och Portugal/Spanien. Majoriteten av handeln kontrollerades av holländare. I denna handelspolitiska kontext försökte Sverige skapa ett utrymme för sin egen handel genom att den svenska handelsflottan betalade lägre tulltaxor och genom att bygga ut den egna handelsflottan.

Till detta tillkom också en protektionistisk sjöfartspolitik som grundades i 1724 års produktplakat³³ och innebar att export till Sverige inte fick ske på främmande fartyg om produkterna inte var producerade i fartygens hemländer eller kolonier. Produktplakatet syftade också till att exporten i största möjliga utsträckning skulle ske med den egna handelsflottan.³⁴ Genom denna protektionistiska handelspolitik kom den svenska handelsflottan att byggas ut kraftigt under andra halvan av 1700-talet. Hur stor del av detta som kan förklaras med utrikeshandeln är svårt att säga men troligt är att den handeln blev

Projekt Runeberg (runeberg.org) som arbetar på frivillig grund med att skapa fria elektroniska utgåvor av klassisk nordisk litteratur och göra dem öppet tillgängliga: <http://runeberg.org/samlaren/1928/0211.html> (06-12-29)

³¹ Loit Alekander Sveriges Kolonilöter ur *Den Dolda Historien 27 uppsatser om vårt okända förflutna*. Red: Ronny Ambjörnsson & David Gaunt. Författarförlaget 1984 sid 388.

³² Elovsson Harald *Kolonialintresset i Sverige under slutet av 1700- talet*. Samlaren. 1928. Återfinns digitalt: <http://runeberg.org/samlaren/1928/0212.html> (2006-08-24)

³³ "Swedish Navigation Act".

³⁴ Högberg, Staffan, 1932-1999 *Utrikeshandel och sjöfart på 1700-talet* : stapelvaror i svensk export och import 1738-1808. Berlinska Boktryckeriet Lund 1969 sid 28.

särskilt omfattande under de krigsperioder då redare kunde dra fördel av Sveriges neutralitet.³⁵ För till exempel den svenska salthandeln innebar detta produktplakat att svenska skepp tog över den salthandel som tidigare skett med brittiska och holländska skepp utan att det ledde till saltbrist eller höjda priser.³⁶

Intressant är att Sveriges handel på Västindien – som i kommerskollegiums årsberättelser från tiden inkluderar hela den amerikanska kontinenten såväl Syd- som Nordamerika – är blygsam fram till dess att vi förvärvar kolonin. Men när det gäller handeln med kolonialvaror i Östersjöområdet hade svenska köpmän en större del av denna än till exempel Danska – trots att Danmark hade flera ekonomiskt viktiga kolonier.

Detta möjliggjordes genom en protektionistisk och flexibel handelspolitik där svenska köpmän tidigt kom att kontrollera en stor del av Östersjöhandeln med kolonialvaror. Detta utan att besitta några egna varuproducerande kolonier. Ett exempel är att svenska handelsmän vid slavupproren på de franska kolonierna 1793 övergick till att köpa sockret från de danska kolonierna. Att inte ha egna sockerproducerande kolonier innebar alltså inte bara en nackdel utan också en större handelsmässig rörlighet och flexibilitet. Samma mönster kan man urskilja vid tiden för det amerikanska frihetskriget då importen av danskt socker ökar kraftigt.³⁷

Handeln med kolonialvaror sågs som en viktig komponent i den merkantilistiska handelsstrategin: både genom att det förbättrade handelsbalansen och genom att kunna importera varor som inte kunde tillverkas inom landet. Detta skedde dels genom produktplakatet och genom förbud av import av till exempel raffinerat socker.³⁸ Utan protektionismen hade de svenska sockerraffinaderierna inte överlevt

Viss import av tobak, kaffe och socker förekom men ingen export skedde mellan 1734 och 1765. Först 1767 upptas en någorlunda regelbunden export till Västindien och då inte av järn utan av *sill*. Sillexporten blev omfattande och var den produkt som totalt dominerar fram till 1782.³⁹ Förklaringen till sillexplosionen är inte enbart handelspolitisk. Det finns också ett samband med sillens vandringar. Under ett par perioder i historien har sill i mycket stora mängder gått in mot den svenska västkusten. En sådan period varade från 1700-talets mitt fram till 1808 då sillen försvann lika plötsligt som den uppträtt.⁴⁰ 1758 exporterades hälften av all sill som saltades i Göteborg och Bohuslän och sillens tonnagebehov förklarar nästan ensamt ökningen av sjöfarten på Sverige under senare delen av 1700-talet.

Det finns också en intressant och närmast direkt koppling mellan *sillexporten* och *slaverinäringen*. Sillen var basföda både för slavar och soldater mot bakgrund av att den var billig och lätt att lagra under lång tid. I Västeuropa var det framförallt till staden Cork på den

³⁵ Högberg, Staffan, 1932-1999 *Utrikeshandel och sjöfart på 1700-talet* : stapelvaror i svensk export och import 1738-1808. Berlinska Boktryckeriet Lund 1969 sid 31.

³⁶ Carlén, S. *Staten som marknadens salt. En studie i institutionsbildning, kollektivt handlande och tidig välfärdspolitik på en strategisk varumarknad i övergången mellan merkantilism och liberalism 1720-1862*. Stockholm 1997. Kapitel 7.

³⁷ Efter Napoleonkrigen börjar den svenska handeln att mer och mer ske utan mellanhänder med Västindien samt USA. Rönnbäck Klas, *Swedish trade in sugar during the early modern era*. Flexibility and protectionism Göteborg Papers in Economic History No. 4. Juni 2006 sid 9.

³⁸ Rönnbäck Klas, *Swedish trade in sugar during the early modern era*. Flexibility and protectionism Göteborg Papers in Economic History No. 4. Juni 2006.

³⁹ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 43 samt 316.

⁴⁰ Högberg, Staffan, 1932-1999 *Utrikeshandel och sjöfart på 1700-talet* : stapelvaror i svensk export och import 1738-1808. Berlinska Boktryckeriet Lund 1969 sid 165.

irländska sydkusten som sillen såldes. Där lastades Västindiefararna från London med saltad sill, saltat kött, fläsk och smör och andra förnödenheter för kolonierna i Västindien. Eftersom sockerproduktionen var den dominerade på öarna fanns det ett stort importbehov av livsmedel från Europa. En del av den svenska sillexporten gick direkt till Västindien och en del till Madeira där den också blev till föda för slavarerna.⁴¹

Socker och merkantilism

Den stora handelsvaran som efterfrågades i Europa var sockret. Eric Williams skriver i *Capitalism and Slavery* att både slavhandeln och slaveriet kan sammanfattas i tre ord: socker, tobak och bomull. ”Inget socker, inga negrer”.⁴² Handeln med socker var sett över tid den mest lönsamma kolonialvaran. De övriga textilier, kakao, te, kaffe och kryddor utgjorde tillsammans cirka hälften av sockrets exportvärde 1830-1937.⁴³ När sockerbetan i början av 1870-talet börjar ersätta sockerrören som sockerkälla i både Sverige och Danmark kollapsar importen av socker. Under 1700-talet var socker Storbritanniens största importvara. Det användes inte enbart för att söta teet, kaffet eller chokladen utan även i sprit som konserveringsmedel i frukt, sylt och marmelad samt enligt läkaren Fredrik Slares rekommendationer – även till tandborstning.⁴⁴

Odlingen av sockerrör gjorde det karibiska slaveriet dödligare än det Nordamerikanska.⁴⁵ När slaveriet upphörde i Förenta staterna hade 400 000 slavar som importerats vuxit till en befolkning på nästan fyra miljoner. När slaveriet upphörde i brittiska Västindien återstod det av en slavimport på två miljoner människor endast 670 000. Den karibiska övärlden var ett slakthus, skriver Hochschild⁴⁶. De tyngsta uppgifterna på plantagerna utfördes av kvinnor. Detta i kombination med dålig diet, hög dödlighet och lågt barnafödande gjorde plantageekonomierna beroende av ständiga tillskott. För plantageägarna var det billigare att köpa – än att föda upp.⁴⁷ Ett historiskt dokument som finns bevarat från ärkebiskopen av Canterbury – del av den engelska kyrkan som ägde många plantager – ger en bild av ägarnas syn på de höga dödstalen:

⁴¹ Högberg, Staffan, 1932-1999 *Utrikeshandel och sjöfart på 1700-talet* : stapelvaror i svensk export och import 1738-1808. Berlinska Boktryckeriet Lund 1969 sid 176.

⁴² ”Strange that an article like sugar, so sweet and necessary to human existence, should have occasioned such crimes and bloodshed!” Williams 1964 sid 27.

⁴³ 1830 hade sockret redan börjat förlora sin ställning som den viktigaste kolonialvaran troligt är att dess betydelse var ännu större tidigare. Källa: Rönnbäck Klas, *Swedish trade in sugar during the early modern era*. Flexibility and protectionism Göteborg Papers in Economic History No. 4. Juni 2006. sid 4.

⁴⁴ Hochschild Adam *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006 sid 197.

⁴⁵ Sockerodling var ett oerhört hårt och krävande arbete. Först grävdes hål och diken för hand i vilka man sedan planterade sockerrörplantorna. Vid skörden skar man av rören och bar dem för hand i tunga buntar till kvarnen där man matade in varje bunt två gånger genom kraftiga vertikala valsar för att pressa saften ur dem. Saften kokades sedan i kopparkärl därefter silades och filterades den för att slutligen kristalliseras till socker. Både saften och sockerrören blev snabbt sura och jäsna och det var bråttom att pressa fram sockret ur rören. Många plantager odlade också mera sockerrör än man hade kapacitet för och kokningsprocessen pågick därför dygnet runt under skördetid. Vanliga arbetsskador var skällning från kokeriet, krosskador från valsarna samt brännskador från eldarna. Kvarnvalsarna hade inga bromsar och bredvid dem stod alltid en yxa för att hugga av handen om någon fastnade i dem Hochschild berättar om en incident på Barbados då två kvinnor som båda dras in i valsen på grund av att de var ihopkedjade Hochschild Adam *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006 sid 70.

⁴⁶ Hochschild Adam *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006 sid 74.

⁴⁷ Adam Hochschilds *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006 sid 74.

Jag har länge undrat över & begråtit att negrerna på våra plantager blir färre & att det hela tiden behövs nya tillskott. Detta beror säkerligen på någon brist, både i mänsklighet & även klokhet. Men för närvarande måste vi ta sakerna som de är.⁴⁸

Vilken roll spelade slaveriet och framställningen av kolonialvaror i kolonierna? Williams har entydigt hävdad att det var slaveriet och monopolen som skapat den moderna kommersiella kapitalismen. Även om det brittiska imperiet redan hade utposter i Indien och tretton kolonier på Nordamerikas kust så låg dess största rikedom i de karibiska sockerplantagera.

Motargumenten från bland Peter Emmer⁴⁹ med flera har varit att handelns omfattning aldrig överskred två procent av de inblandade ländernas BNP, att utvecklingen troligtvis hade varit densamma även utan kaffe och socker på borden i de europeiska hemmen samt att plantagera byggde på redan existerande teknik och inte innebar några innovationer. Mothugg mot detta har kommit från bland andra Pomeranz⁵⁰ som menat att det inte var bristen på kapital eller institutioner som bromsade utvecklingen i Europa utan bristen på bland annat odlingsbar mark. Ett problem som löstes med koloniernas plantager.⁵¹

De liberala strömningarna och industrialismens genombrott följdes så småningom av att man i en del kretsar började ifrågasätta den förhärskande merkantilismen. Men också under 1700-talet kritiserades kolonialsystemet med dess handelsrestriktioner av bland andra Adam Smith som menade att handeln borde flyta fritt utan statliga regleringar och att de västindiska koloniernas monopol borde ersättas med frihandel. Det viktigaste för ett lands välstånd menade han var konsumtionen. Tullar jämfördes med att vräka stenblock i hamnarna.⁵²

Tydligt är att den internationella handeln under de västindiska kompaniernas blomstringsperiod hade en starkt protektionistisk inriktning. Moderländerna skyddade sina kolonier i syfte att behålla monopol på handeln med dem. Kolonierna skickade enbart sina kolonialvaror till moderländerna och mottog på samma sätt allt som behövde importeras. I kolonierna fanns ingen tillverkningsindustri. I utbyte mot detta hade koloniernas jordbruksprodukter monopol på försäljningen i moderländerna.⁵³

Om effektiviteten i denna handelspolitik både fanns och finns många åsikter, klart är att handelsprotektionismen var dyr och inte särskilt effektiv då den både höjde transaktionskostnaderna och förde med sig en omfattande smuggling mellan öar i Västindien som fortsatte handla med varandra oberoende av vilken kolonialmakt de för tillfället tillhörde.

⁴⁸ Hochschilds Adam *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006 sid 74.

⁴⁹ Emmer, P. (2003). The myth of an early globalization: the Atlantic economy, 1500-1800. *European review*, 2003:1, sid 37-47.

⁵⁰ Pomeranz, K. (2000). *The great divergence. China, Europe and the making of the modern world economy*. Princeton. sid

⁵¹ Referaten från debatten är hämtade från Rönneback Klas, *Swedish trade in sugar during the early modern era*. Flexibility and protectionism Göteborg Papers in Economic History No. 4. Juni 2006. Utvecklingen och vinsterna från den transatlantiska slavhandeln spreds inte jämnt över den europeiska kontinenten utan koncentrerades i en del handelsstäder och hos vissa handelskompanier och handelsmän. Denna nya klass av köpmän kunde i sin tur få stor påverkan på sina respektive samhälle och lägga grunden för den spirande industrikapitalismen.

⁵² I och med det merkantilistiska systemets sammanbrott och utvecklingen av den engelska industrin sker också en utveckling mot handelspolitisk liberalism. Detta får på sikt en stor betydelse för de flesta europeiska staters handel med Västindien.

⁵³ Denna merkantilism reglerades och byggde i Englands fall på de så kallade Navigationslagarna.”

En annan effekt protektionismen förde med sig – av stor vikt för denna undersökning – var uppkomsten av frihamnar. I frihamnar kunde varor och slavar lastas om och på så sätt säljas vidare till skepp från rätt moderland. Efter det att Amerikas Förenta Stater blivit fria från England och inte längre kunde bedriva handel i de engelska koloniernas hamnar, blomstrade de frihamnar som de tvingades utnyttja som transitohamnar för omlastning från och till engelska skepp.

De kolonier som grundades av kolonialmakterna hade det gemensamt att drivkraften oftast var handelspolitisk. Den merkantilistiska idén var att utrikeshandeln skulle ge överskott och förse statskassan med vinst. Den ekonomiska politiken inriktades därför mot stöd till exportnäringar och tullar för att skydda de egna monopolen. Kolonialväldena skulle förse länder med billiga råvaror som sedan kunde förädlas innan de exporterades. Syftet var inte de enskilda köpmännens utan statens välbefinnande. Via statsingripanden skulle en positiv handelsbalans uppnås. Den svenska merkantilismen definierades av Eli Heckscher som bestående av följande komponenter: stark industriell tillverkning som gavs särskilda privilegier, kraftig protektionism och omsorg om en positiv handelsbalans, starka ingrepp i den personliga friheten samt en tonvikt på statens makt i förhållande till andra länder och undersåtar.⁵⁴

Merkantilismen innebar att de handelskompanier som bildades inte bara fick monopol utan också goda lånemöjligheter. Utöver detta stiftades också lagar för att skydda den egna handelsflottan. Den mest berömda är den engelska navigationsakten från 1651.

Hörnstenen i den merkantilistiska idén vad gäller kolonierna var att moderländerna skulle ha handelsmonopol på handeln med kolonierna⁵⁵. Oftast organiserades detta med hjälp av de så kallade handelskompanierna. Kolonialsystemet var med andra ord en integrerad del i merkantilismen. Vid sidan om exportmarknader för egna produkter uppfyllde kolonierna för de europeiska makterna även funktioner som kunde ha militärstrategisk betydelse, som avsättningsområden för en växande befolkning, som förvisningsort för kriminella eller som bas för att sprida evangeliet.⁵⁶

⁵⁴ Runefelt Leif *Dygden som välbefinnandets grund. Dygd, nytta och egen nytta i frihetstidens ekonomiska tänkande* Stockholms Universitet 2005 sid 12.

⁵⁵ Merkantilismen som idé var mer komplex än att enbart handla om kolonier. Men det alla kan vara överens om är att vägledande var en positiv handelsbalans och att försöka nå en stark ställning i förhållande till andra stater.

⁵⁶ Loit Alekander *Sveriges Kolonilöter ur Den Dolda Historien 27 uppsatser om vårt okända förflutna*. Red: Ronny Ambjörnsson & David Gaunt. Författarförlaget 1984 sid 379.

*De tillfångatagna drivs in i slaveri. Från The life and Explorations of Dr Livingstone, John S Roberts 1885.
Källa: Sjöhistoriska museet.*

Teori

Då Europa börjar handla med människor som fraktats från Afrika till Amerika är redan slaveriet etablerat sedan årtusenden. I Europa, Asien och Afrika är både slaveri och olika former av livegenskap vanligt förekommande. Aristoteles skrev att mänskligheten från födseln var delad i två delar: ”några är utmärkta att lyda, andra att styra”⁵⁷. Slaveriet var en naturlig del av samhällslivet. Formerna har varierat i grymhet men grunden har varit den samma – en människa äger en annan människa.

Den transatlantiska slavhandeln anses ändå vara någonting kvantitativt nytt. Även om slaveriet som institution existerat sedan de allra äldsta civilisationerna i Afrika och i det romerska imperiet var tvångsförflyttningen av cirka 15 miljoner människor från Afrika till Nord- och Sydamerika ett projekt som förutsatte långsiktiga ekonomiska kalkyler och stor transportkapacitet. I slutet av 1700-talet levde tre fjärdedelar av alla människor i en eller annan form av slaveri eller trälldom och när handeln med människor kulminerar på 1780-talet – vid samma tidpunkt som Förenta Staternas grundare och de franska revolutionärerna förklarar att människor föds fria och förblir jämlika. –⁵⁸ fraktas 80 000 människor per år till den nya världen. Med historikern Seymour Dreschers ord var det ”frihet och inte slaveri som var den besynnerliga inrättningen”.⁵⁹ Att någon skulle komma på tanken att övertala vita att kröka rygg och skära sockerrör under tropisk sol var otänkbart vid 1700-talets slut.

Den transatlantiska slavhandeln är intimt förknippad med plantagerna på kolonierna. Slavar var nödvändiga för koloniernas bestånd. Det var inte bara svårt att få europeisk arbetskraft i tillräckligt stor mängd, kolonistörerna hänvisade även till att arbetet var av sådan natur att det inte kunde utföras av vita. Eller uttryckt mer krasst: Svarta slavar lönade sig bättre än till exempel förslavade indianer. Av flera skäl. Indianerna var begränsade till antalet medan Afrika syntes vara en oändlig reservoar att ösa ur. Försök gjordes även med fattiga vita, framför allt vita irländska och skotska krigsfångar. På Barbados pågick det under en längre tid. När afrikanerna importerades gjordes det i enlighet med ett system som redan var utvecklat. Enligt Williams blev jakten på slavar från Afrika omfattande av ekonomiska och inte rasmässiga skäl. Det handlade om priset per arbetare och inte hudfärg.⁶⁰

Adam Smith var 1763 av uppfattningen att:

”Slaveriet... har knappast några möjligheter att avskaffas... [Det] har varit universellt i samhällets begynnelse, och kärleken till äganderätten och makt över andra kommer antagligen att göra det evigt.”⁶¹

Han ändrade sig sedan som vi ska se men poängen är att få såg någon motsättning mellan frihet för vita och trälldom för slavar.

⁵⁷ Fogel, Robert William *Time on the cross. 1, The economics of American negro slavery* Little, Brown and Company Boston- Toronto 1974 sid 30.

⁵⁸ Helgesson Stefan *Slaveriet och universalismen* Ord och Bild 2-3 Göteborg 2005 sid 5.

⁵⁹ Hochschild, Adam *Spräng bojorna : kampen mot slavhandeln* Ordfront Stockholm 2006 sid 10.

⁶⁰ Williams, Eric *Capitalism and Slavery*, London 1964 sid 199.

⁶¹ Hochschilds Adam *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006 sid 92.

Intressant är också att många upplysningstänkare visserligen på ett etiskt plan kritiserade slaveriet men aldrig dess praktik – de slavdrivna plantageekonomierna i de franska och brittiska kolonierna. Thomas Jefferson själv – en av grundarna av den amerikanska demokratin – hade 200 egna slavar. Rousseau var även han tyst om slaverinäringen. Filosofen John Locke satsade 600 pund i det kungliga brittiska Afrikakompaniet och skrev in slaveriet i sin ”Fundamental Constitutions of Carlina”.⁶²

Man kan lyfta fram fler exempel på hur afrikaner uteslöts från de stolta proklamationerna om mänsklighet och jämlikhet. David Hume hävdade 1753 att det ”aldrig hade funnits en civiliserad nation med någon annan hudfärg är vit”.⁶³ Den allmänna uppfattningen i västerländskt tänkande kom så småningom att bygga på en form av *vetenskaplig rasism*. Begrepp från upplysningen som *mänskligheten* inbegrep inte alla *människor*. Mot den bakgrunden kunde den slavhandel och det slaveri som etablerats ses som en del av världens naturgivna ordning. Verkligheten med livegna och slavar kom att ses som naturlig och även om den transatlantiska slavhandeln i sin omfattning och grymhet var något nytt byggde den på en institution som sågs som gammal och riktig.⁶⁴

Även våra svenska snillen utvecklade liknande tankebanor. 1700-talets store systematiker inom biologin Carl von Linné delade 1735 i sin *Systema naturae* in mänskligheten i fyra varieteter (Linné använder aldrig rasbegreppet): *Europaeus* vitaktig, *Americanus* rödaktig, *Asiaticus* gul och *Africanus* svart. Denna indelning ska dock enligt Gunnar Broberg i *Homo Sapiens L.* inte uppfattas som någon ”raslära”.⁶⁵ Indelningen är visserligen både fysisk och psykiskt värderande med de svarta på mänsklighetens sista plats men den värderande aspekten skulle komma först senare enligt Broberg. I Linnés indelning var det klimatet och närheten till ekvatorn som genom årtusendena hade skiljt ut raserna. ”På samma sätt som européen blir alltmer svartmuskig mot Medelhavet mörknar neger mot ekvatorn för att länge söderöver på nytt ljusna med kaffrer och hottentotter.”⁶⁶ Utom tvivel är det dock att Hottentotten representerade mänsklighetens lågvattenmärke enligt Linné. Förutom klimatet degenererade bristen på ”Gudskunskap honom till ett få”⁶⁷ och det var tveksamt om de ens naturalhistoriskt kunde härröras till människorasen.

Men hur ska man se på Linnés klassificering i förhållande till den svenska slavhandeln och kolonialismen? Broberg menar att efterföljare med grova mätmetoder och enkla regler ansåg sig med vetenskapens stöd kunna sparka ut negern ur mänsklighetens gemenskap. Klart är också att den tidiga naturalhistorien så småningom förvandlades till argument för slaveriet. Och att den linneanska vetenskapen spelade en ödesdiger roll i detta.⁶⁸

⁶² Fogel, Robert William *Time on the cross. 1, The economics of American negro slavery* Little, Brown and Company Boston- Toronto 1974 sid 31.

⁶³ Helgesson Stefan *Slaveriet och universalismen* Ord och Bild 2-3 Göteborg 2005 sid 7.

⁶⁴ Slaveriet försvann visserligen under medeltiden i Europa, sist i Sverige.

⁶⁵ Broberg, Gunnar, *Homo sapiens L : studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära* Almqvist & Wiksell 1975 sid 206.

⁶⁶ Broberg, Gunnar, *Homo sapiens L : studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära* Almqvist & Wiksell 1975 sid 234.

⁶⁷ Broberg, Gunnar, *Homo sapiens L : studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära* Almqvist & Wiksell 1975 sid 251.

⁶⁸ Ett annat exempel Broberg lyfter fram är att under erövringen av Amerika läste de spanska filosoferna ivrigt Aristoteles utredning av begreppet ”naturligt slaveri”.

Det fanns självklart de som tänkte utanför sin egen tids okunskap och efterblivenhet. Det var aldrig bara svart mot vitt. För varje kolonialt övergrepp fanns det alltid någon, ibland många, som sade ifrån. Exempelen som tagits upp kan med rätta anklagas för att vara tendentiösa och för att syfta till att visa att rasismen var både allmän och vetenskaplig. Men syftet är inte att visa på någon bisarr *kollektiv skuld* utan söka förstå hur slavhandeln kunde accepteras. Flera av de svenskar som var aktiva i den svenska slavhandeln genom sitt delägarskap i det Västindiska Kompaniet var dessutom samtidigt kända som framstående kulturpersonligheter.⁶⁹

Det intressanta (för framför allt den andra delen av denna undersökning) är inte rasismen inom vetenskapen, eller att slaveriet accepterades, utan att vissa individer ifrågasatte det överhuvudtaget – och att detta ifrågasättande gjorde slut på slaveriet inom mindre än ett sekel.⁷⁰ Vad som behöver förklaras är inte existensen av slavekonomier och slavar utan det intressanta är varför det växte fram en övertygelse om att slaveriet var felaktigt och hur den övertygelsen formulerades.⁷¹

Orsaken till just detta: slavhandelns, och så småningom slaveriets, upphävande har länge varit en källa till ändlösa debatter. Hur kan ett system efter tre århundraden av tillväxt plötsligt förbjudas och undertryckas? Eller uttryckt så här: hur kan ett system som stod över all kritik i nära tretusen år – inom loppet av hundra år – förbjudas i hela den ”Nya världen”. Det finns två huvudsakliga teorier om varför detta blir möjligt: *den ekonomiska och den humanitära*.

Vad de både inriktningarna är överens om är att under 1800-talet friköps slavar i land efter land och slavhandeln förbjuds. Det brittiska parlamentet friköper över 800 000 slavar i sina egna kolonier 1833-38. Den svenska Riksdagen friköper cirka 500 slavar ett tiotal år senare. Frågan för undersökningens andra del är varför?

Svaret varierar. Det har utkristalliserats två huvudsakliga teorier vilka man kan följa för att söka svaret i den internationella slaveridebatten; den *ekonomiska* och den *humanitära*. Min tanke är att applicera dem på den svenska kolonin. Då denna uppsats i en av sina frågeställningar undersöker hur slavemancipationen som genomförs i Sverige 1844-45 blev möjlig kommer dessa båda teorier att utgöra grundelementen i analysen av de svenska debatterna om slavhandeln.

Den ekonomiska teorin

Företrädare för den ekonomiska teorin blir i detta teoriavsnitt Eric Williams som 1964 i boken *Capitalism and Slavery*⁷² presenterar en nästan helt igenom ekonomisk förklaringsmodell för slaveriets upphörande i England. Slaveriets upphörande förklaras som en ekonomisk nödvändighet. Slaveriet blir efter sekelskiftet en förlustaffär som staterna måste göra sig av

⁶⁹ Carl August Ehrensvärd, en av bolagsägarna, beskrevs som ”ett av de älskvärdaste och mest underhållande genin som svenska kulturen kan glädjas över, “ Carl David Skogman, Gustaf af Wetterstedt och Gustaf Fredrik Wirsén var även de kända som stora humanister och de satt också i svenska akademien för att befrämja ”snille och smak” samtidigt som de var involverade i slavhandeln. (K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad 1990 sid 138.)

⁷⁰ Helgesson Stefan *Slaveriet och universalismen* Ord och Bild 2-3 Göteborg 2005 sid 8.

⁷¹ Denna fokusering på teorierna om upphävandet återfinns och har sin källa i Helgesson Stefan *Slaveriet och universalismen* Ord och Bild 2-3. Göteborg 2005 sid 7.

⁷² Williams, Eric *Capitalism and Slavery*, London 1964

med eftersom det hindrar ländernas utveckling snarare än främjar den. Den kapitalistiska logiken krävde slaveriets avskaffande.

Williams drar slutsatsen att det är kapitalismens utveckling som förklarar en skenbart moralisk seger. Tesen är att den brittiska kapitalismen hade viktigare saker än sockerplantagerna att hålla under armarna och att avskaffandet av slaveriet inte enbart var ett resultat av politisk etik – utan framför allt en form av ”cutting of losses”. Williams modell är historiematerialistisk och den ekonomiska basen är för honom viktigare än överbyggnaden, även om han medger att även idéer och ideologier spelar en stor roll – dock inte den avgörande.

Williams driver tesen att fram till slutet av 1700-talet var alla större industrigrenar i England positiva till det Västindiska kompaniets handel och därmed också till monopolsituationen och det koloniala förhållandena på öarna. Före 1783 var också enligt Williams alla politiska krafter i England för slaveriet: monarkin, regeringen, kyrkan och den allmänna opinionen. Men efter 1783 börjar gren efter gren att av ekonomiska skäl ta ställning mot monopolsituationen av den enkla orsaken att de vill handla med andra än de brittiska öarna. Detta ekonomiska ställningstagande gjorde dem till motståndare mot slav- och monopolsystemet⁷³ som medförde att de inte kunde handla med icke-brittiskt producerat socker, bomull eller rom. Även om sockret och bomullen i Indien, Brasilien och Kuba också var slavodlade var dessa produkter billigare och ett upphävande av monopolet (avskaffandet av slaveriet) skulle öppna dessa marknader för andra köpmän än slavhandlarna.⁷⁴

Det abolitionisterna var emot, var enligt Williams inte i första hand slavhandeln, utan monopolen, eftersom de stod i vägen för handelns utveckling. I detta förenades sedan en mängd intressenter: evangelisterna, anti-spannmålstullsfröspråkarna och köpmännen. Tillsammans utgjorde de basen för den abolitionistiska rörelsen.⁷⁵ Logik, inte medmänsklighet var drivkraften enligt Williams och han beskriver attacken mot monopolen i tre steg. Först mot slavhandeln (1807), sedan mot slaveriet (1833) och slutligen mot handelsrestriktionerna för socker (1846). De tre stegen hänger samman.⁷⁶ Enligt Williams ansåg man det monstruöst att offra landets handel med en hel värld för att stödja några små öar med utmattade odlingsmarker när Kuba ensamt kunde producera mer socker än samtliga brittiska öar i Västindien och Indien kunde dränka regionen i rom.

Abolitionisterna var inte heller några äkta humanister menar Williams. Deras kända företrädare som Wilberforce visste allt om förhållandena på slavskeppen men ignorerade förhållandena i de engelska kolgruvorna och var emot kvinnor i anti-slaverirörelsen.⁷⁷ De engelska abolitionisterna var inledningsvis inte heller för ett avskaffande av slaveriet utan önskade enbart ett stopp för slavhandeln. Slaveriet skulle inte förbjudas utan på sikt försvinna av sig självt var den politiska idén.⁷⁸ De förespråkade också bojkott av slavproducerat socker

⁷³ Förtydligande: Slaveriets förutsättning var på intet sätt monopolsituationen. Slaveri har förekommit både i ekonomier med frihandel och i monopolsituationer.

⁷⁴ Williams, Eric *Capitalism and Slavery*, London 1964 kap 9 sid 154.

⁷⁵ Abolitionisterna blev samlingsnamnet för den rörelse – parlamentarisk och utomparlamentarisk – som krävde slavhandelns och sedan slaveriets upphävande.

⁷⁶ Monopolkritik är ett genomgripande drag i all merkantilism men den ekonomiska ideologin och den ekonomiska praktiken gick inte alltid hand i hand.

⁷⁷ Williams, Eric *Capitalism and Slavery*, London 1964 sid 182.

⁷⁸ ”We shall leave it gently to decay – slowly, silently, almost imperceptibly, to die away and to be forgotten.” citerade i Williams sid 182.

från Västindien och förordade att man skulle köpa socker från Indien. Men även här användes slavarbetskraft. Williams menar att rörelsen drevs av andra ekonomiska intressen och efter slaveriets upphävande i de brittiska kolonierna förordade rörelsen inte heller bojkott av socker från slavplantagerna på Kuba eller Brasilien – vilket hade varit det logiska.⁷⁹

Williams huvudtes är sammanfattningsvis att slaveriet bekämpades av grupper knutna till andra ekonomiska intressen – frihandel och laissez-faire. Med andra ord underminerade kapitalismen slavhandeln – inte abolitionisterna. Framför allt är det enligt Williams handeln med bomull som konkurrerar ut ett system byggt på socker och monopol. Eller med Eric Hobsbawns ord: ”Säger man industriell revolution, säger man bomull”. De brittiska slavägarna satt fast i sin sockerproduktion och kunde inte leva upp till Manchesters – med flera städers – behov av bomull. Ångmaskinen och behovet av billig bomull drev de nya kapitalisterna i en politisk riktning som var fientlig mot slaveriet och de sockerproducerande kolonierna. ”overproduction in 1807 demanded abolition; overproduction in 1833 demanded emancipation”⁸⁰ skriver Williams. Abolitionismen gav vissa intressenter en humanitär yta under vilken de kunde dölja ekonomiska intressen. För att visa detta använder Williams statistik som visar att slaveriet ifrågasattes först när det i sin nuvarande form hade upphört att fylla en funktion för den framväxande kapitalismen och började kosta mer än det smakade. Där andra såg en komplex rörelse som förde fram humanitära krav, såg Williams starka ekonomiska intressen som ville bli kvitt merkantilistiska avtal, monopol och kolonier som gick kräftgång. Abolitionisterna hade bara den moraliska turen att höja rösterna samtidigt som slaveriet rent objektivt blev en anakronism.

Det finns stora problem med att applicera Williams teori i sin helhet på den svenska kolonin som vi kommer att se. Orsakerna är bland andra att den är väldigt brittisk och därmed begränsad. Slaveriet både existerade och avskaffades i en mängd länder. De olika länderna hade olika ekonomiska intressen och handelspolitik men för alla var slaveriet en komponent. Bilden av sydstatslaveriet är just de stora bomullsplantagerna. Det kan då bli problematiskt med en teori som har den brittiska ekonomin som utgångspunkt. Teorin har också på senare år fått en allt hårdare konkurrens.

⁷⁹ Williams, Eric *Capitalism and Slavery*, London 1964 sid 138.

⁸⁰ Williams, Eric *Capitalism and Slavery*, London 1964 sid 152.

Den humanitära teorin

”Vi kommer aldrig att förstå slaveriet och dess bisarra logik om vi nonchalerar den enskilda människan och sätter massorna i högsätet. Ty i slaveriets innersta kärna finner vi den mänskliga rovdjursnaturen och den banala ondskan som vi alltför lätt väjer för att analysera. Slaveriets historia handlar ytterst inte om kapitalets behov av profit, om kulturell sedvana, om religiösa dogmer och om notariers kalkyler i handelshus och på plantager. Slaveriets historia är berättelsen om hur enskilda människor utöver makt över andra människor, hur de tar sig rätten att behandla sina medmänniskor som ting, verktyg, saker, djur... Denna historia får inte bortförklaras med teoretiska modeller och hänvisningar till abstrakta principer.”⁸¹

Den humanitära teorin har formulerats som dygdens seger över girigheten eller idéernas seger över *homo economicus*. Denna teori understryker argumentens förmåga att förändra och påverka. Företrädare för denna teori är bland andra Seymour Drescher som i flera verk bland annat *The mighty experiment – Free Labor versus Slavery in British Emancipation* från 2002 samt *British Slavery in the Era of Abolition* från 1977 argumenterat emot Eric Williams teser. Ett modernare verk på samma tema är Adam Hochschilds *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln*.⁸² Både Hochschilds och Drescher lyfter fram rörelsen för abolitionism i Storbritannien som den avgörande mänskliga faktorn för slaveriets avskaffande. Även

Drecher menar att det strukturella sambandet mellan kraven på slavarnas frigörelse och de strukturella förändringarna i världsekonomin inte är så tätt sammankopplade som Williams hävdar. Tvärtom menar han att slavhandeln stod på sin absoluta topp när förbudet kom och hade kunna växa ytterligare.⁸³ Som exempel på detta visar han att kolonierna alstrar jättevinst för statskassan och handelshuset under perioden 1770-1820, långt efter förbudet mot slavhandel och mitt under den hetaste debatten i det brittiska parlamentet om emancipation.⁸⁴ Det fanns enligt Drecher inga rationella ekonomiska skäl som talade för att förbjuda slavhandeln, eller slaveriet som sådant.⁸⁵

Tvärtom, var slaveriets lönsamhet och potential ohotad om det inte varit för rörelsen mot slaveriet. Drecher menar också att det aldrig under hela processen fanns någon naturlig gräns för slaveriet. Slavhandeln var inte 1807 – året då det brittiska parlamentet förbjuder den – på något sätt en krisbransch. Det var ingen verksamhet som den brittiska regeringen kunde förbjuda och på så sätt bidra till att privata intressenter tjänade så mycket som möjligt på avvecklingen. Tvärtom, det var en industri som stod på sin absoluta topp. Drecher menar att abolitionisterna satte sig upp mot en av Englands mest lönsamma industrier, ett av världshandelns mest dynamiska system när det var som mest lönsamt – och de vann en

⁸¹ Harrison har i sin senaste bok om slaveriet en lång prolog på detta tema: Harrison Dick *En världshistoria om ofrihet Slaveri – Fortiden till Renässansen*. Historisk Media Lund 2006 sid 24.

⁸² Adam Hochschilds *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006.

⁸³ Seymour Drescher *British Slavery in the Era of Abolition* Pittsburgh University of Pittsburgh Press 1977 sid 26 samt sid 61 och sid 71.

⁸⁴ Ibid sid 16.

⁸⁵ Ibid sid 7-8.

moralisk seger.⁸⁶ Drecher hävdar att de politiska angreppen på slavhandeln vid den här tiden var i paritet med att angripa arbetskraftsinvandringen till Manchester som ett led i att sätta stopp för den brittiska textilindustrin.⁸⁷ Stora värden stod på spel.⁸⁸

Om då inte ekonomiska intressen kan förklara tidpunkten eller den snabba framgången för abolitionisterna. Vad är då förklaringen? Drescher menar att idéer kan åstadkomma makt- och intresseförskjutningar som innebar att man i breda skikt började definiera handel med människor som illegitimt och sedan tillsammans åstadkom denna handels undergång – oavsett dess ekonomiska värde eller dess historia.⁸⁹ För första gången i historien började ett stort antal människor uppröras och förbli upprörda över *någon annans* rättigheter, skriver Hochschild.⁹⁰

Den humanitära teorin vänder sig också mot idén om att slavhandeln någonsin var accepterad. Åsikten att slaveriet var något som hörde antiken och medeltiden till var den förhärskande. Drecher menar att ideologin som behövde mobiliseras för att få till stånd en folklig rörelse med kravet på slavarnas friköpande redan fanns. Vad abolitionisterna gjorde var att mobilisera redan existerande underliggande värderingar och juridiska traditioner för att demoralisera slavhandeln.⁹¹ Att organisera sig i en kommitté och agitera för en humanitär sak var något nytt. Nationella utomparlamentariska församlingar var ”okända 1750, en nyhet 1780 och allmänt förekommande 1830”, skriver Hochschild.⁹²

De första idéerna som vägledde abolitionisterna byggde framför allt på Adam Smiths teser om frihandel och den fria arbetskraften överlägsenhet. Teserna i *Wealth of Nation* om frihet stod i stark kontrast mot slaveriet som ju innebar en kränkning av den individuella friheten. Endast när man själv kunde välja att sälja arbetskraften, eller inte, var en arbetare fri skrev Smith och gav därmed abolitionisterna inte bara humanitära utan också ekonomiska argument. Slaveriet var inte bara moraliskt förkastligt utan också, *a priori*, ekonomiskt ineffektivt. Den centrala passagen i *Wealth of Nations* i denna fråga lyder:

The experience of all ages and nations, I believe, demonstrates that the work done by slaves, though it appears to cost only their maintenance, is in the end, the dearest of any. A person who can acquire no property, can have no other interest but to eat as much and to labour as little as possible.⁹³

Detta var också Adam Smiths bidrag till debatten om slaveriet anser Drecher. Slavarbetskraftens ineffektivitet i förhållande till fri arbetskraft – *ceteris paribus*, allt annat lika.

Det andra var det ideologiska – var man hade rätt till sin egen arbetskraft: det var en helig och okränkbar rättighet. Men Drecher tar också upp det faktum att även om man på ett filosofisk

⁸⁶ Seymour Drescher *British Slavery in the Era of Abolition* Pittsburgh University of Pittsburgh Press 1977 sid 165.

⁸⁷ Ibid sid 32.

⁸⁸ Mellan 1790-1815 ökar antalet slavar på de brittiska plantagerna med 80 procent.

⁸⁹ Ibid sid 186.

⁹⁰ Hochschilds Adam *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006 sid 13.

⁹¹ Seymour Drescher *The mighty experiment – Free Labor versus Slavery in British Emancipation*, Oxford University Press 2002 sid 10.

⁹² Hochschilds Adam *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006 sid 111.

⁹³ Smith Adam *Wealth of Nations* sid 387-388 citerad i Seymour Drescher *The mighty experiment – Free Labor versus Slavery in British Emancipation*, Oxford University Press 2002 sid 21.

plan omfattade idén om den fria arbetskraftens överlägsenhet var det slavproducerade sockret överlägset billigast på världsmarknaden. Vid förbudet mot slavhandeln stod de västindiska slavkolonierna för 95 procent av sockerproduktionen.⁹⁴ Men detta menar Drecher är ytterligare ett viktigt skäl till att förbudet mot slavhandeln inte kan ses som en reaktion orsakad av ekonomiska omständigheter utan att dessa framgångar ligger i den framgångsrika massmobilisationen kring ett humanitärt och icke-ekonomiskt budskap.

I femtio år arbetade aktivisterna för att stoppa slaveriet i det brittiska imperiet utan att tjäna en krona på det och när friköpningen väl kom till stånd uppskattar man att avskaffandet av slavhandeln kostade det brittiska folket 1,8 procent av BNP under mer än femtio år⁹⁵. Kostnaderna för att avskaffa slaveriet var sålunda stora och processen i vilken det skedde menar Drescher, är den dyraste moraliska aktionen i den moderna historien, iscensatt och pådriven av en av historiens första utomparlamentariska människorättsrörelser.

Denna rörelse spred sig även till Sverige och i Norrköping bildade Carl Bernhard Wadström ett förbund mot slaveri. 1788 publicerar han en serie skeppsrutningar som visar hur transporten av slavar går till. Dessa ritningar av det engelska slavskeppet Brooks fick stor internationell spridning. I Storbritannien gjordes de om och måtten angavs i fot och tum hur slavarna packades på båtarna.⁹⁶ Bilderna trycktes sedan som affischer och är fortfarande en av alla tiders mest reproducerade politiska bilder: omöjlig för slavhandlarna att ifrågasätta. Bilden menar många var 1788 lika kända som vår tids dokumentära bilder från Abu Graib och Song My och fick ett stort genomslag.

Drechers huvudtes är att sammanfattningsvis att slaveriets upphävande inte blev verklighet på grund av ekonomisk olönsamhet. Det var de humanitära kraven som drevs av abolitionisternas och den massrörelse och utomparlamentariska opposition de åstadkom som tvingade politikerna att avskaffa slaveriet – i strid med det ekonomiska förnuftet.⁹⁷

Tillvägagångssätt

Att undersöka argumenten för, och orsakerna till, det svenska slaveriets införande och avskaffande kräver två metoder. Dels behövs inledningsvis en deskriptiv genomgång av den svenska kolonins ekonomiska och politiska utveckling. Det krävs alltså en studie av relevant litteratur för att beskriva den ekonomisk-historiska bakgrunden. Därutöver krävs en

⁹⁴ Seymour Drescher *The mighty experiment – Free Labor versus Slavery in British Emancipation*, Oxford University Press 2002 sid 108, även i slutdiskussionen återkommer detta sid 236.

⁹⁵ Hochschild Adam *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006 sid 13. Siffran kommer ursprungligen från Drescher.

⁹⁶ Varje fullvuxen man gavs ett utrymme av 1,82*43 centimeter, varje kvinna 1,62*43 centimeter. Slavarna kedjas ihop två och två ned järnbojor om halsen och de tvingas ligga ner under hela resan. Något som brukar framhållas är att ritningen inte var överdriven; den visade 482 slavar fastän Brookes på tidigare färder fraktat någonstans mellan 609 och 740 slavar åt gången. Hochschild Adam *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006 sid 158.

⁹⁷ Även om som vi sett ”det ekonomiska förnuftet” användes som argument av abolitionisterna.

argumentationsanalys av debatten och diskussionerna vid slaveriets införande respektive upphävande.⁹⁸

De båda metoderna, den deskriptiva respektive den mer analytiska kommer inte att vara åtskilda utan komplettera varandra.

Själva uppsatsen består alltså av två delar, en där bakgrunden: slavhandelns införande och öns utveckling står i fokus och där vi söker besvara frågan *varför* Sverige förvärvade kolonin. Den första delen kännetecknas av en gynnsam ekonomisk konjunktur för ön. I denna del är det bland annat diskussionerna om slaveriets införande som står i centrum samt slavarnas situation och öns ekonomi. I den första delen är det framför allt öns historia och de ekonomiska konjunkturerna som står i centrum. Diskussionerna i Riksrådet om slaveriets införande beskrivs som bakgrund till händelseutvecklingen. De ekonomiska konjunkturerna styr också på ett avgörande sätt diskussionen och det motiverar undersökningens uppdelning i dessa två ekonomihistoriska perioder.

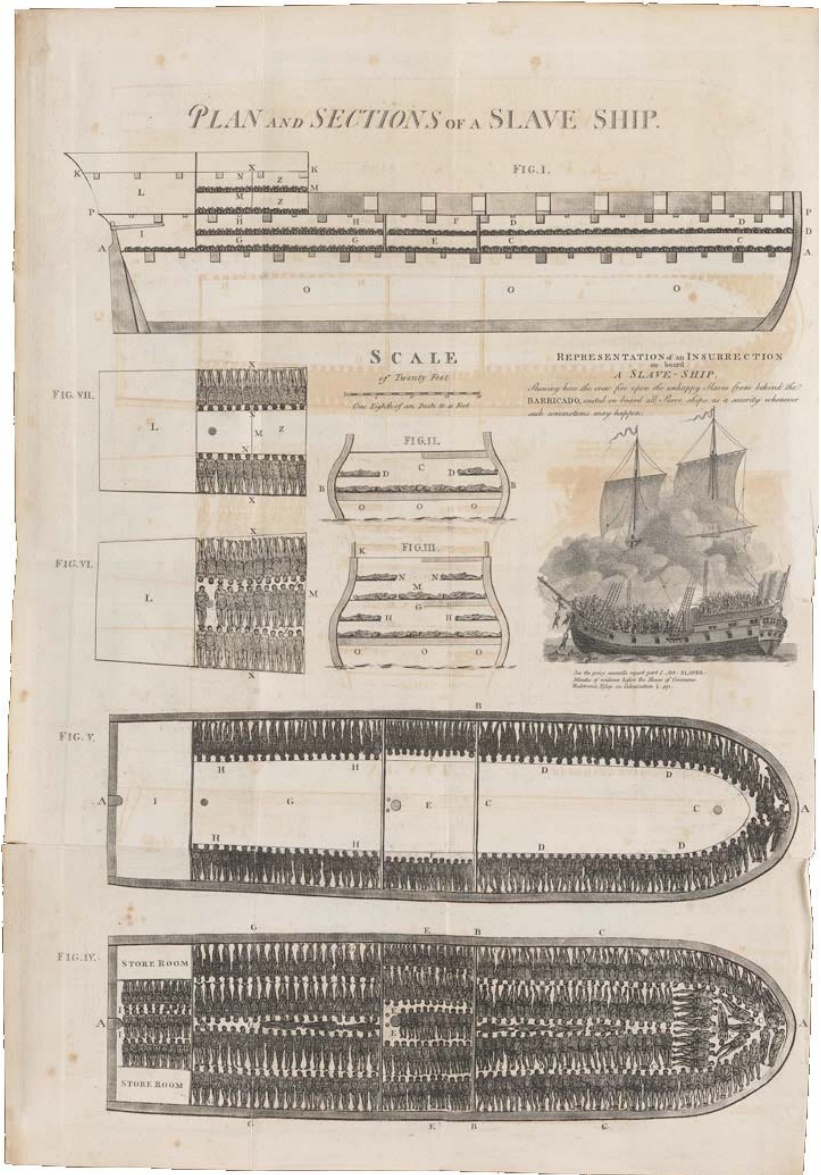
Den andra delen behandlar avskaffandet av det svenska slaveriet och avser en period som innebär en kontinuerlig ekonomisk nedgång och till slut stagnation. I denna del står Riksdagstrycken och diskussionerna om slaveriets avskaffande i centrum. Syftet och teorierna handlar om avvecklingen. I sökandet efter argument letar jag här efter argument som är ekonomiska eller humanitära för de olika handlingsalternativen: för eller emot ett friköpande. För eller emot slaveriet.

Den diskussion jag tittar på i den sista delen är den som förs i ständerna och det man där diskuterar 1845 är förslaget till friköp och finansieringen av den åtgärden. Rent konkret handlar diskussionen om staten ska bekosta friköpningen eller inte samt var pengarna ska tas. En enig Riksdag har 1841 – utan någon större diskussion – sagt ja till att utreda frågan om hur slavarna kan friköpas. Diskussionen blir intressant först när den kommer att handla om hur mycket denna humanitära princip ska få kosta statskassan.

Det jag tittar efter då är om aktörerna argumenterar utifrån ekonomisk nödvändighet när man vill göra sig av med eller behålla slaveriet, eller om det är av humanitära skäl. Bör slavar friköpas oberoende av kostnaden eftersom det är en fråga om principer. Eller är det en förhandlingsfråga? Man kan ju också vara för slaveriet av humanitära skäl och med humanitära argument: de skulle ha de sämre i friheten.⁹⁹

⁹⁸ Dock utan något strikt klassificerande och kodande a la *Toulmin-modellen* eller ett *pro et contra* schema. Orsaken till detta är att argumentationen som ska studeras sträcker sig över en lång tidsperiod och inte är sammanhållen i en debatt. Det är också metoder som är väldigt tidskrävande och jag tror inte att uppsatsen skulle bli tydligare med en striktare klassificering av de olika argumenten. Jag har valt att koppla debatterna till de två teorierna redogjorda för i teoriavsnittet. Resultatet blir en analys av argumenten mot bakgrund av den faktiska utvecklingen – den deskriptiva delen.

⁹⁹ Ett argument som användes mycket i den amerikanska debatten.

Från: "An Essay on Colonization", Carl Bernard Wadström, London 1794 Foto: Ulf Lundin / Kungliga biblioteket.

Forskningsläge

Vad gäller forskningsläget måste inledningsvis en distinktion göras mellan den internationella slaveriforskningen och forskningen kring svensk kolonialism och S:t Barthélemy. Den internationella slaveriforskningen och debatten är monstruös till sitt omfång – och ständigt växande med någon hyllmeter per år – och mitt intryck är att det inte skulle räcka med en mansålder för att sätta sig in i den. Det har heller inte varit nödvändigt för att besvara uppsatsens frågeställningar; fokus – liksom denna litteraturgenomgång ligger och – har därför legat på svensk litteratur och svenskt käll- och arkivmaterial.

Något måste ändå sägas om huvudlinjerna i den internationella slaveriforskningen. Den traditionella tolkningen och förklaringsmodellerna av slaveriet i USA kritiserades på flera punkter under 1960 och 1970-talet. Framför allt av historiker som med för tiden nya kvantitativa metoder kunde hantera stora serier av data och dra andra slutsatser. Ett huvudverk ur den traditionen är Robert William Fogel och Stanley L. Engermans *Time on the Cross* som menade att det mesta i tidigare slaveriforskning varit felaktiga antaganden. De menade att slaveriet inte var irrationellt utan tvärtom väldigt lönsamt under hela perioden, att köpa en slav var en investering som gav hög avkastning. De menade vidare att slaveriet – som ekonomiskt system – inte var ekonomiskt bankrutt när det amerikanska inbördeskriget bröt ut – tvärtom blomstrade det. Deras tes? Ekonomiska krafter allena kunde inte förklara systemets fall. För det krävdes politisk intervention. De har också argumenterat för att de materiella förhållandena för slavarerna i sydstaterna inte var sämre än för fria industriarbetare.¹⁰⁰ Behållningen vid läsningen av *Time on the Cross* har varit de kapitel där de sätter det amerikanska slaveriet i en internationell kontext.

En författare ur samma tid men med andra svar på frågeställningarna är Eugene D Genovese som ibland andra *In red and black: Marxian explorations in southern and Afro-American history* (1968) och *The Political Economy of Slavery: Studies in the Economy and the Society of the Slave South*, 1965 levererar en marxistisk analys av den amerikanska södern. Hans mest kända verk är troligen *Roll, Jordan, Roll: The World the Slaves Made* från 1974. Genovese är en av de största slavteoretikerna under 1900-talet och genomgående är han kritisk mot ”idealismen” i synen på slaveriet som han menar måste analyseras i termer av klass, religion och makt. För att förstå slaveriet måste man förstå slavägarna argumenterar han. Denna ännu växande forskningstradition har beaktats i författandet av uppsatsen men fokus har legat och kommer också i denna genomgång av forskningsläget att ligga på svensk litteratur och svenskt käll- och arkivmaterial.¹⁰¹

För det finns knappast någon annan anspråkslös ö som genom tiderna blivit så omskriven som S:t Barthélemy.¹⁰² När det gäller material om själva slavhanteringen är situationen dock mer komplicerad. Detta beror inte bara på historieskrivarnas finkänslighet utan enligt K-G Olin också på att den svenska slavhandeln skedde under hemlighetsfulla former och att de arkiv

¹⁰⁰ Fogel, Robert William *Time on the cross*. 1, The economics of American negro slavery Little, Brown and Company Boston- Toronto 1974 sid 4-6. För deras statistiska metoder se band 2.

¹⁰¹ Nováky, György, *Handelskompanier och kompanihandel: Svenska Afrikakompaniet 1649-1663* : en studie i feodal handel. Almqvist & Wiksell International 1990 är ger en översikt för 1600-talet. Men ett liknande standarverk har inte hittats för 1700-talet.

¹⁰² Den ursprungliga källan till den mesta forskningen är den svenska S:t Barthélemy-samlingen vid Riksarkivet. Här finns också Västindiska Kompaniets arkiv.

som funnits förstörts eller utsatts för utrensning av senare generationer som skämts för hur deras ärvda rikedomar uppstått.¹⁰³ Med detta följer att litteraturen om S:t Barthélemy är återhållsam när det gäller slaveriet.

I Starbäcks *Berättelser ur den svenska historien* från 1886 berättas om S:t Barthelémys ypperliga hamn som ”under den lifliga handel de svenska Ost- och Västindiska Kompanierna då drefvo erbjöd en god hvilopunkt för de svenska fartygen.”¹⁰⁴ Men inget omnämnande av slavhandeln finns. Den första egentliga forskningen angående S:t Barthélemy genomfördes 1888 då E o E Högström skrev en avhandling vid Uppsala Universitet: *S:t Barthélemy under svenskt välde*. Han berörde inte i sin avhandling det svenska slaveriet på ön. Däremot ägnades mycket intresse åt slaveriets avskaffande.¹⁰⁵ Ett exempel på tidig svensk forskning som använts och som tar upp S:t Barthélemy och svensk kolonialpolitik är C T Odhners *Sveriges politiska historia under Gustaf III:s regering* 1-3 (1885-1905). Vid en utställning med rubriken *S.Barthélemy En svensk koloni* vid Livrustkammaren i Stockholm 1934 fanns det i utställningskatalogen bara ett kort omnämnande om att ”1847 voro alla neger-slavar frigivna på S.t Barthélemy, ett förhållande till vilket staten bidragit genom att anvisa medel för friköpning.”¹⁰⁶

Den svenska kolonin och slavhandeln saknas också helt i verk som *Sveriges historia* från 1950.¹⁰⁷ 1951 skriver Ingegerd Hildebrand en doktorsavhandling vid Lunds Universitet *S:t Barthélemy och Västindiska Kompaniet*. Hon skriver relativt utförligt om de svenska planerna på att bedriva slavhandel med ön som bas och konstaterar att Sveriges regering aktivt hade tagit ställning för slavhandeln på den egna kolonin samt att de inblandade parterna varit ”påfallande måna om att dölja detta förhållande för eftervärlden.”¹⁰⁸ Källmaterialet till Hildebrands avhandling finns främst i S:t Barthélemysamlingen på Riksarkivet i Stockholm, en samling som omfattar cirka sju hyllmeter.

Även senare tids litteratur som Gösta Franzéns avhandling *Svenskstad i Västindien* från 1974 följer äldre tiders mönster och behandlar alla frågor på ön utförligt utom slaveriet. Om det är medvetet eller ett resultat av materialbrist är oklart. Samma mönster återfinns även i Bengt Sjögrens *Ön som Sverige sålde* från 1966 där slaveriet nämns men inte analyseras närmare. I Hannes Hyrenius avhandling om slavbefolkningens situation fram till emancipationen 1846/1847 *Royal Swedish slaves* behandlar enbart en aspekt av frågan demografiskt och i Jan-Öjvind Swahns bok *Saint Barthélemy – Sveriges sista koloni* ägnas endast ett par sidor åt frågan. Den enda litteratur jag funnit på svenska som på ett genomlysande sätt, på moraliska eller ekonomiska grunder ifrågasätter det svenska slaveriet är Göran Skyttes något populistiska *Det Kungliga svenska slaveriet* från 1985.¹⁰⁹

¹⁰³ K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad, 1990 sid 124.

¹⁰⁴ Starbäck. C Georg Nionde bandet *Berättelser ur den svenska historien* Gustav III, Gustav IV Adolf Beijers Förlag Stockholm 1886 sid 106.

¹⁰⁵ Kanske var det inte lämpligt för en akademiker i karriären att under Oscar II berätta hela historien om kungahusets inblandning i slaverinäringen?

¹⁰⁶ Seitz Heribert *S.Barthélemy En svensk koloni* (utställningskatalog Livrustkammaren) Stockholm 1934 sid 16.

¹⁰⁷ Andersson Ingvar, *Sveriges historia* Natur och kultur Stockholm 1950.

¹⁰⁸ Bengt Sjögren: *Ön som Sverige sålde* Zindermans, Uddevalla 1967 sid 37.

¹⁰⁹ Mot bakgrund av uppsatsens frågeställning har denna bok använts. Det finns problem med detta då den är också mer skönlitterär än vetenskaplig och innehåller flera anmärkningsvärde diskrepanser i citathanteringen i förhållande till källmaterialet då till exempel verbformerna konsekvent är förändrade.

En annan avhandling om S:t Barthélemy som jag använt för historiska fakta är Jan-Arvid Hellströms ...*åt alla christliga förvanter...* skriven i Uppsala 1987. Det är en studie som fokuserar på själavården på ön men som har flera ekonomisk-historiska avsnitt om öns förvaltning. Till de historiska avsnitten har jag också använt mig av K-G Olins bok *Våra första Västindienfarare* från 1990 som jag dock är lite kluven till. Den fokuserar ofta på ren kuriosa men är en välskriven och faktafylld genomgång av alla för ön viktiga episoder och de människoöden som är kopplade till historien. I samma anda är Per Tingbrands *Med svenska örlogsmän till S:t Barthélemy* skriven. Det är bok som behandlar alla örlogsfartyg som anlöpt öns hamn mellan 1785 och 1994 och som därmed inte behöver nämna ett enda av de tusentals slavskeppen. Boken är dock fylld med autentiska rapporter från besökarna som varit till hjälp för att förstå kolonins betydelse för Sverige.

Det finns också två studentuppsatser som varit till stor hjälp. I uppsatsarkivet på Statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms Universitet har jag funnit en b-uppsats från 1994 av Tobias Borgström *Angående avskaffandet av slaveriet på S:t Barthélemy* vars källförteckning varit till stor hjälp. En c-uppsats med titeln *Gustav III:s förvärv av S:t Barthélemy 1784* av Jonas Nordh framlagd vid Luleå Tekniska Universitet 1999 som fokuserar på Gustav III:s roll har jag också använt mig av. Även om dess slutsats att det var ”teaterkungen Gustav III fåfänga” som avgjorde att vi fick en svensk koloni inte accepterats.¹¹⁰

När detta skrivs i januari 2007 har precis historikern Dick Harrison gett ut den första av tre volymer om slaveriets historia.¹¹¹ Harrison redogör i en denna första digra volym för slaveriets historia från de allra tidigaste kända slavarna och slavägarna i forntidens Mesopotamien till dess att grunderna lagts för den transatlantiska slavhandeln. I den andra delen ska denna epok granskas – inklusive det svenska bidraget.

Den fråga som då infinner sig efter en genomgång av forskningsläget är: vad är det jag vill göra som inte redan är gjort – eller görs? Det första jag vill framhålla är att det saknas en övergripande historisk genomgång över slaverinäringen på ön¹¹². Från början till slut. Även om en del av litteraturen ifrågasätter slaveriet så finns det ju egentligen ingen poäng med att utifrån moraliska eller ekonomiska utgångspunkter visa att våra förfäder hade orätt eller fel.

Drivkraften för mig i studiet av materialet har istället varit att *förklara* och *klargöra*. Varför sker det som sker? Detta genom att ställa nya typer av frågor till materialet vägled av en tydlig teori.¹¹³

Det kanske är att ta sig vatten över huvudet men någonstans måste man börja så varför inte med en uppsats. Mycket av vad som redan är skrivet kring ön balanserar också på gränsen till det rent skönlitterära. Ofta har författarna dessutom fastnat för det som är mest spektakulärt men därmed inte självklart relevant.

¹¹⁰ Jonas Nordh *Gustav III:s förvärv av S:t Barthélemy 1784* C-uppsats / Luleå tekniska universitet, 1999:12 sid 33.

¹¹¹ Harrison Dick En världshistoria om ofrihet Slaveri – Forntiden till Renässansen. Historisk Media Lund 2006.

¹¹² Visserligen avslutades 1999 ett forskningsprojekt kallat *Koloniprojektet* som berörde Sveriges territorier i fjärran oceaner. Tre svenska kolonier ingick i undersökningen; Delawaredalen i Nordamerika, Saint-Barthélemy i Karibien samt Torne Lappmark i norra Skandinavien. Projektet fokuserade främst på utbildningsväsendet i kolonierna och jag har inte studerat materialet från det projektet av den anledningen. (Projektet *Utbildning och kolonialism: Svenska undervisningsprojekt i Torne Lappmark och Nya världen på 1700- och 1800 talen.*)

¹¹³ Därför har jag i den första delen där öns historia tecknas och den svenska slaverinäringen beskrivs framför allt använt mig av den tidigare forskningen på området. Det vill säga litteraturen listad ovan.

Många författare som behandlat S:t Barthélemy kortfattat har motiverat detta med den svenska kolonins kvantitativa litenhet. Jag bestrider denna slutsats i uppsatsen – men även om kolonin handelsmässigt och politiskt under perioder var en betydelslös besittning för Sveriges allmänna utveckling vill jag genom nya frågor ändå lyfta fram den roll den spelade under andra perioder. Kvantitativt sett – över hela tidsperioden – kan man diskutera dess betydelse, men som ett kolonialt projekt behåller kolonin sin roll även sedan handeln upphört.

För de svenska historiska sammanhangen och förhållandena mellan stånden, kungamakten och kolonin har jag använt mig av standardverket: *Svensk Historia - 2 Tiden efter 1718* av Carlsson / Rosén samt *Vår Svenska Historia* av Alf Åberg. För resonemanget kring riksdagsprotokollen och riksrådets diskussioner som källmaterial har jag använt *Källor till Sveriges Historia* av Lars-Arne Norborg. Som bakgrund till 1700-talets ekonomiska tänkande har jag använt mig av Leif Runefelts *Dygden som välståndets grund. Dygd, nytta och egennytta i frihetstidens ekonomiska tänkande*. För resonemang om Sveriges roll som kolonialmakt har jag använt antologin *Sveriges Kolonilöster* med Ronny Ambjörnsson som redaktör.

För den mer analytiska delen av argumenten vid avskaffandet finns det vissa lämpliga urvalskriterier för materialet. Det bör vara officiella dokument eftersom det är de officiella argumenten som ska analyseras och det bör vara material där förekomsten av både ekonomiska och humanitära argument är stor. Den huvudsakliga källan till argumentationen om slaveriets avskaffande har därför varit *Riksdagstryck* från 1809-1845.¹¹⁴ Genom 1809 års regeringsform får riksdagen en central ställning i statslivet och riksdagshandlingarna får därmed en stor betydelse.¹¹⁵ Protokollen från riksdagens ständer är mycket utförliga och Riksdagstrycket omfattar även utskottens och konungens förslag. Protokollen från debatterna har en berättande karaktär och de påståenden som förs fram kan givetvis vara sanna eller falska även om protokollets officiella karaktär får en att luta mot det tidigare. Vi vet från vår egen tid att det skett en förskjutning av beslutsprocessen från Riksdagens plena till utskott och beredningar. Till viss del var så även fallet under 1800-talets riksdagar varför man för att förstå ständernas diskussioner även måste ta med de olika utskottens utredningar i frågan. Förhandlingar i plenum var då som nu mycket ett spel för gallerierna.

¹¹⁴ De finns uppställda på Riksdagsbiblioteket i Gamla Stan (Stockholm) i avdelningen för ståndsriksdagen.

¹¹⁵ Norborg Lars-Arne *Källor till Sveriges Historia* Gleerups 1968 sid 163.

Källkritik och problem

Rådet

Ett problem med att använda litteratur som har sitt ursprung i diskussioner i det Kungliga Rådet är att dess styrka och ställning varierat kraftigt.¹¹⁶ Under lång tid var Rådet en av de centrala maktfaktorerna i svensk politik – vid sidan av kungamakt och ständer. Under senare delen av 1700-talet fungerade rådet som riksråd och under den gustavianska tiden som konselj och allmän beredning, efter 1809 som statsråd. Rådsprotokollen belyser därför Sveriges historia på olika sätt allt eftersom dess ställning förstärks eller försvagas.¹¹⁷ Under Gustav III blev rådet allt mer betydelselöst framför allt efter 1772 års statsvälvning. Enligt 1772 års regeringsform skulle Kungen själv ”och ingen annan” styra riket. Men i vissa frågor var kungen tvungen att höra rådet (fred, stillestånd, utrikesresor och förbund). Om rådet enligt var han tvungen att böja sig för dess beslut. Det räckte med att en rådsmedlem bröt enigheten så var det Kungens vilja som blev den gällande. Vidare sammankallade Kungen ständerna när han själv ville men fick inte starta krig utan dess medgivande. De ekonomiska och administrativa delarna av statsapparaten behärskade kungen helt. En intressant maktkamp fanns också mellan Riksgälden som kontrollerades av kungen genom statskontorets riksgäldsavdelning och riksbanken och myntväsendet som kontrollerades av ständerna.¹¹⁸ I jämförelse med frihetstiden var med andra ord Rådets och Riksdagens inflytande starkt begränsat.

När det gällde utrikespolitiken menar en del att Gustav III var än mer dominant. Beth Hennings skriver i sin biografi över Gustav III följande:

”Gustav III disposition att regera själv framträder på intet område så markant som i fråga om utrikespolitiken. Inte blott att dess väsentliga frågor undanhölls rådet; detta var en nödvändighet, så länge i rådet fanns personer, som inte var pålitliga och som stod i hemlig förbindelse med danska och ryska ministrarna. Men vissa frågor behandlades inte ens i regelrätta konseljer, ja det kunde hända, att de förblev en hemlighet för kanslipresidenten själv.”¹¹⁹

Under 1780-talet försvagas rådets ställning mer och mer och avskaffas i praktiken genom en förenings- och säkerhetsakt från 1789 som gav Kungen rätt att bestämma antalet rådsmedlemmar. Kungen fixerade antalet till noll och rådet upphörde.¹²⁰

¹¹⁶ Norborg Lars-Arne Källor till Sveriges Historia Gleerups 1968 sid 163.

¹¹⁷ Norborg Lars-Arne Källor till Sveriges Historia Gleerups 1968 sid 156.

¹¹⁸ Norborg L-A *Problem i äldre historia – Sverige 1720-1866* Studentlitteratur 1977 sid 78.

¹¹⁹ Hennings Beth Gustav III Norstedts 1990 sid 244.

¹²⁰ Rådets uppgift var också fram till dess endast till för att ge just råd. En slutsats av detta är att de centrala beslutsprocesserna under Gustav III:s senare tid undandrar sig insyn. Alternativet hade varit att titta på ständerna för att se hur diskussionerna gick om förvärvet av S:t Barthélemy. Orsaken till att inte göra detta är att ständerna också förlorar oerhört i betydelse under vad som kallats tiden av upplyst despotism från 1772-1786 samt att materialet då skulle bli allt för omfattande för denna uppsats. (Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 59).

Begreppsapparat och definitioner

Spanska piastrar

När svenskarna etablerade sig på S:t Barthelemy övertog de det dominerade myntsystemet i Västindien, den spanska piastern som även kallas piaster, gourde eller spansk daler. Den gick också under benämningen *Piece of Eight* då alla namn syftade på den spansk-amerikanska 8-realern. I undersökningen används begreppet spansk piaster.¹²¹ 1847 infördes decimalsystem på ön och den spanska dalern delades i 100 cents.¹²² I alla statistisk kring ön räknar man med de Västindiska mynten och det finns ingen anledning att fördjupa sig i den mynthistoriska frågan; det vi behöver är ett ungefärligt jämförelsetal och 1785 motsvarar en spansk piaster nästan en svensk riksdaler specie.¹²³ 1845 motsvarar en spansk piaster cirka fem svenska riksdaler.

Begreppen: slavhandel / slaveri

Idag görs ingen större skillnad på begreppen slavhandel och slaveri. Men i 1700-talets värld var det en väldig skillnad. Det ena var en handelsgren det andra ett tillstånd. De brittiska abolitionisterna var till exempel inledningsvis väldigt noga med att påpeka att de var emot slavhandeln – inte slaveriet som system. En del krävde dock att inte bara slavhandeln utan också själva slaveriet skulle avskaffas. Frågan man måste ställa sig under läsningen av uppsatsen är vad *betydde* slavhandel då? Inte vad det *betyder* idag.

¹²¹ Anders Z Sandström S:t Bartélemy: *Kulturhistoriska promenader bland svenskminnen från 17-1800-talen*, S:t Bartélemy-sällskapet, Västerås, 1997 sid 31.

¹²² Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 59.

¹²³ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 69.

Undersökningen:

Del 1: Införandet av svensk slavhandel

Under Gustav den III:s regeringstid aktualiserades planerna på en ny svensk transocean koloni.¹²⁴ Danmark hade redan 1672 fått ett fotfäste i Västindien genom förvärvet av öarna S:t Thomas, S:t John och S:t Croix. Genom det dansk-guineiska kompaniet bedrevs handel med slavar, elfenben och socker mellan guldkusten, Västindien och Danmark. Genom denna handel och mot bakgrund av det nordamerikanska frihetskriget tjänade både den danska staten och danska handelshus stora pengar.¹²⁵

De svenska kolonialplanerna aktualiseras samtidigt som Frankrike inträder i det nordamerikanska frihetskriget. Från svenskt håll hoppas man att man med fransk hjälp ska kunna vinna någon besittning i Amerika. Men intresset flyttas sedan söderut mot den västindiska arkipelagen. Ovissheten av utgången i kriget gjorde dock att Gustav III kunde nöja sig ”med vad besittning som helst i Västindien”¹²⁶ bara man där kunde vinna avsättning för svenska produkter såsom järn. Frankrike framför i början av 1781 att man vill att Sverige förser de franska kolonierna i området med proviant och Sveriges svar blir att det kunde bli svårt med tanke på att man själv inte hade någon koloni i området.¹²⁷

I samband med fredsförhandlingarna mellan Frankrike och England 1782-1783 intensifierades Sveriges diplomatiska påtryckningar för att nå målet med en egen koloni. 1784 förhandlade Gustav III via ombud med Frankrikes kung Ludvig XVI om att förvärva en ö av Frankrike i Västindien. Den svenska ambassadören i Paris Gustav Philip Creutz skötte förhandlingarna med den franske utrikesministern Charles Gravier Vergennes. Man föreslog Tobago följt av Martinique, Guadeloupe och S:t Martin. Men Fransmännen sade nej. Creutz efterträddes som svensk ambassadör i Paris av Stael von Holstein som fortsatte förhandlingarna dock utan resultat. När den slutgiltiga freden sluts mellan Frankrike och England 1783 så visar det sig att ön Tobago¹²⁸ är landets enda väsentliga territoriella vinst i ett krig som varit oerhört kostsamt och avslutats med ett mycket kritiserat fredsfördrag.¹²⁹

Med freden uppstod dock ett nytt motiv för Frankrike att tillmötesgå Sveriges krav: att hålla kvar Sverige i alliansen och förhindra att Sverige sökte sig politiskt till engelsmännen.. Frankrikes motiv till att plötsligt vända i frågan är omdiskuterade och ligger utanför syftet för denna uppsats. Man kan dock konstatera att den 1 juni 1784 erbjöds ön S:t Barthélemy.

¹²⁴ Kompaniet Nova Svevia och kolonin Nya Sverige vid Delawere floden samt Svenska Afrika kompaniet och Cabo Corso hade både förlorats till holländare respektive engelsmän 1662.

¹²⁵ Under perioden 1733–1802 importerade danskarna 123 000 slavar från Afrika till sina kolonier. Andra europeiska länder med kolonier hade ett försprång och Sverige kunde se hur Holland, Spaniens och Danmarks ekonomier sköt i höjden av inkomsterna från kolonierna.

Bengt Sjögren: *Ön som Sverige sålde* Zindermans, Uddevalla 1967 sid 20.

¹²⁶ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 11.

¹²⁷ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 18.

¹²⁸ Tobago har bytt ”ägare” inte mindre än 22 gånger under historiens lopp.

¹²⁹ ”Vous voulez donc nous enlever le fruit de la guerre? Cela est impossible,” lär den franska förhandlaren utbrustit när Tobago kom på tal ”Ni vill då beröva oss krigets frukt. Detta är omöjligt.” Staels depesch från 25 maj 1783 citerad i Hildebrand 1951 sid 27.

Enligt Hildebrand var orsaken att ön på grund av sin ”obetydlighet och sin avlägsenhet från andra franska besittningar utan olägenhet skulle kunna avstås.”¹³⁰ Ön bedömdes också sakna förutsättningar för utveckling. Motprestationen blev nederlagsrätt för franska varor i Göteborg istället för i Wismar som då var i svensk ägo.¹³¹ I avtalet avstod den franske kungen – så länge världen består – Sverige fullkomligt ”herreskap” över ön.¹³² Gustav III hade förvärvat åt Sverige en koloni.

Men det var inte mycket att hurra för enligt samtida bedömare. S:t Barthélemy är till ytan är mindre än Gotska Sandön och saknade 1784 helt naturtillgångar, skog och färskvatten.¹³³ Regnvatten samlades in av de bofasta i cisterner och varor importerades från kringliggande öar. I tidningarna från tiden ägnas inte den nya kolonin någon särskilt uppmärksamhet, de kommentarer som återfinns är ”ringaktande och hänfulla”, skriver Hildebrand. I pressen omskrivs förvärvet i tre tidningar och samtliga tonar ner betydelsen.¹³⁴ Många kommentarer präglas av inställningen till Gustav III och man skriver om konungens fåfänga att få hissa den svenska flaggan på en avlägsen ort och om kungens behov av att få anlägga en stad som bar hans namn *Gustavia* som den enda orsakerna till kolonin.¹³⁵ En värdelös klippö helt enkelt.

Det kungliga rådet

Tre veckor efter förvärvandet av kolonin sammanträdde det kungliga rådet. Gustav III förklarade för rådet att han alltid hade strävat efter att utvidga den svenska handeln men att det i detta arbete varit ett problem att Sverige saknade ”besittningar i viktiga världsdelar.”¹³⁶ Kungen framhöll i detta avseende värdet av den ö han bytt till sig och han framhöll att syftet med ön var att utveckla handeln med främmande världsdelar.¹³⁷ Motivet var med andra ord tydligt handelsmässigt.

Den svenska ambassadören i Paris, Gustaf Filip Creutz, som närvarade på Rådets möte förklarade att kolonin kunde bli lukrativ vid ett nytt sjökrig och att holländarna hade

¹³⁰ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 39.

¹³¹ Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 48.

¹³² I avtalet ingick också franska subsidier och en ömsesidig försvarsöverenskommelse i händelse av krig. En del historiker (Carlsson) verkar mena att huvudsidan i detta avtal var de nya franska subsidier som utverkades i samma överenskommelse, och att kolonin var en bisak. Andra (Hildebrand) menar att Frankrike befann sig i ett prekärt utrikespolitiskt läge och att man ville försäkra sig om att Sverige stod fast vid alliansen och därför gick med traktaten som innebar fördubblade subsidier.

¹³³ Andra var av en liknande åsikt ”jorden är ofruktbar,” den lilla obetydliga blott en mil i omkrets mätande ön”, “det uslaste ställe på jordklotet, så i anseende till klimat och belägenhet som invånarna tillstånd,” är omnämningen av det svenska övertagandet i olika memoarer. S:t Barthelemy har en yta på 21,14 kvadratkilometer. En annan jämförelse är Visingsö som mäter 24,54 kvadratkilometer.

¹³⁴ Göteborgs Allehanda 24 augusti 1784 samt Daglig Allehanda 5 juli 1785. Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 39.

¹³⁵ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 81.

¹³⁶ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 48.

¹³⁷ Gustav III hade själv skrivit på traktaten med Frankrike utan att höra med Rådet och detta stred mot författningen. Vilka varor som skulle omfattas av den franska nederlagsrätten var också en diskutabel fråga, men rådet ställdes inför fullbordat faktum, *fait accompli*. Förvärvet av ön på detta sätt medförde att det i rådet fanns en stor skepsis mot hela projektet. Till exempel ansåg statssekreteraren och finansministern Johan Liljencrantz att ön skulle bli en belastning för kronan. Dessa frågor är dock inte föremål för undersökningen utan möjligtvis för ett konstitutionsutskott att undersöka om förvärvet stod i strid med § 6 i 1772 år RF.

utomordentligt goda inkomster från sin närliggande ö S:t Eustatius tack vara dess status som frihamn. Om den svenska ön blev en frihamn med fördelaktigare villkor borde man kunna dra till sig handeln från flera öar.¹³⁸

Öns kolonisation

Betänk att Sverige saknar kolonialpolitisk erfarenhet och att Västindien är okänt land för det Kungliga Rådet. Med den utgångspunkten skall man ta över en koloni och förse den med lämpliga förvaltningsorgan. På Rådets första möte föredrogs en skrivelse från Simon Bernard som var svensk generalkonsul i Lorient: han föreslog att eftersom jorden var torftig så skulle ön göras till en handelskoloni och frihamn¹³⁹ samt att man skulle bilda ett särskilt aktiebolag för att sköta handeln på ön¹⁴⁰. Bernard såg framför allt stora möjligheter att med ön som bas förse de franska kolonierna med *slavar* – inte minst kunde ön bli värdefull i krigstid.¹⁴¹ En fråga som infinner sig vid läsningen av Bernards skrivelse är om det är svenska eller franska intressen han företräder när han vill att Sverige skall förse de *franska* kolonierna med slavar.

Det är som handelskoloni ön har en framtid slår Bernard fast och redan på Rådets första möte diskuteras alltså slavhandeln. Bernard skriver vidare att Frankrike inte kan förse sina egna kolonier med tillräckligt många slavar och att man ”som ett resultat av detta tvingats tolerera en betydande engelsk, dansk och holländsk smuggelhandel av denna vara.” Här skulle Sverige kunna spela en stor roll för att förse de franska plantagerna med slavarbetskraft.¹⁴²

Efter att Bernards skrivelse har lästs upp inleddes en diskussion – i stort som smått – om vad som behövs för öns förvaltning. En guvernör, en präst med altarprydnader, mässhake med mera, någon kunnig i lantmåteri som kunde göra en karta över ön. I vad som kunde benämnas som regleringsbrevet för öns kommandant uttrycks det också en önskan om att på denna karta märka ut platser ”som till plantager kunna användas” (§3)¹⁴³ samt även undersöka möjligheten att på ön inrätta saltkällor, för att förse fäderneslandet med denna ”nödvändighets vara” (§7).¹⁴⁴ En intressant frågeställning som diskuterades var möjligheterna till romtillverkning¹⁴⁵ på ön. Rom användes inom de flesta ländernas flottor och om det även var så i den svenska innebar det sannolikt en stor importutgift.¹⁴⁶ Vidare skulle tält medtagas för den händelse att det saknades lämpliga byggnader på ön,¹⁴⁷ samt åtta kanoner: Inte i första hand för försvar

¹³⁸ Bengt Sjögren: *Ön som Sverige sålde* Zindermans, Uddevalla 1967 sid 25.

¹³⁹ I Rådets diskussioner återkommer ofta resonemang om att genom att göra ön till en frihamn dra till sig trafik från de omkringliggande öarna. I allmänhet tillämpades det så kallade kolonialsystemet i Västindien enligt vilket handeln på kolonierna var förbehållet moderländernas fartyg. En frihamn skulle kunna utnyttja denna handelspolitiska ordning.

¹⁴⁰ Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 49.

¹⁴¹ Bengt Sjögren: *Ön som Sverige sålde* Zindermans, Uddevalla 1967 sid 26.

¹⁴² Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 57.

¹⁴³ 3§ i Regleringsbrevet. S:t Barthélemysamlingen 1784-1802 volym 1A (Mikrofilm). Filmnummer: A0368. Riksarkivet

¹⁴⁴ 7§ i Regleringsbrevet. S:t Barthélemysamlingen 1784-1802 volym 1A (Mikrofilm). Filmnummer: A0368. Riksarkivet

¹⁴⁵ Någon industriell tillverkning av Rom kom aldrig i gång på ön och saken återkommer inte i protokollen.

¹⁴⁶ Det sägs att om det brittiska imperiet stod och föll med flottan så stod och föll flottan med rom. Matrosernas ransoner av karibisk rom uppgick till motsvarande sex dubbla whiskey om dagen.

¹⁴⁷ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 63. Farhågorna infriats och den första tiden bor tjänstemännen och guvernören också i de medhavda tälten.

utan för att ”upprätthålla den svenska flaggans anseende”¹⁴⁸ genom att saluera främmande fartyg. Att på en liten ö på andra sidan Atlanten upprätta ett effektivt försvar bedömdes av rådet som dyrt och utsiktslöst. Planen var att söka skydd under den franska myndigheten i Västindien. Att kostnadsberäkna militära aktioner var rådet av erfarenhet bra på och att försöka försvara ön ansågs vara utsiktslös.

Förutom Bernards optimistiska skrivelse finns också i Rådets diskussionsunderlag verket *De Europeiska folkens kolonier i Ost och Västindien* av abbé Raynal vars innehåll är betydligt mörkare: Jordmånen på S:t Barthélemy beskrivs som ofantligt torftig, ön saknar dricksvatten och befolkningen berättas vara så utfattig att till och med fientliga kapare gripits av medlidande och ärligt betalat för de förnödenheter som de tagit från öns invånare.¹⁴⁹ Idén om att göra öns hamn till en frihamn är central i diskussionerna. Som frihamn kan kolonin utvecklas utan att allt för stora summor satsas på den.¹⁵⁰

På rådets sammanträde den 25 september 1784 beslutades efter dessa spretiga diskussioner att det behövdes två skepp för den första kolonisationsfasen. Ett officiellt med tjänstemännen som skulle sköta öns förvaltning och ett med handelsvaror som också kunde upprätta ett handelshus på ön och sedan återvända med Västindiska varor. Skeppet *Enighet* med svenska handelsmän avseglade från Göteborg och nådde S:t Barthélemy den 30 januari 1785.¹⁵¹ Ombord fanns de bägge handelsmännen Röhl och Hansen som i kraft med sin kungliga fullmakt att köpa tomtmark och kräva av invånarna på ön att deras slavar skulle användas för att bygga hus för deltagarna i handelsexpeditionen.¹⁵²

När fregatten *Sprengporten* med Salomon Mauritz von Rajalin som var utsedd till svensk kommandant på ön anlände den 7 mars 1785 överlämnade fransmännen formellt makten över ön och dess batteri till Sverige.¹⁵³ ”Därefter hissades den blå-gula flaggan, vilken saluterades med fyrdubbel svensk lösen”, skriver Rajalin i en rapport: Ön hade blivit svensk.¹⁵⁴

Det kungliga rådet och kolonin

¹⁴⁸ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 63.

¹⁴⁹ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 58. Intressant är att Raynales arbete hade av Gustav III förbjudits i Sverige på grund av dess liberala tendens 1781 men behovet av information var tydligen så skriande att man fick ta till även förbjudna skrifter. Men tanken var knappast att sprida dem bland folket.

¹⁵⁰ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 61.

¹⁵¹ Förutom avlöningslistor för tjänstemännen beslutar rådet att anslå 1 000 riksdaler till handelsmännen Jacob Röhl och Adolf Fredrik Hansen vilka med kapital från Stockholms köpmän får uppgiften att medfölja i äntringsstyrkan med uppgiften att upprätta ett handelshus på ön. Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 69.

¹⁵² Enligt Hildebrand så ogillades detta av öns kommandant Rajalin men han lät saken bero. Hildebrand uppger som källa till detta en tomtvist angående de tomter som köpmännen förvärvade 1785 i SBS 1 A samt HoS 177. Verkar konstigt med tanke på att Rajalin sedan förslår slavexpeditioner.

¹⁵³ Förutom guvernör major Salomon Mauritz von Rayalin utsågs till adjunkt löjtnant Pehr Herman von Rosenstein. Till kyrkoherde magister Sven Thunborg. Till guvernementssekreterare utsågs Samuel Fahlberg som senare även blev lantmätare.

¹⁵⁴ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 76.

På ön fanns vid övertagandet 739 invånare. Av dessa var 458 vita i huvudsak fransmän, och 281 slavar – importerade från Afrika. 150 av dessa var över 14 år, 119 under 14 år och 12 stycken klassificerades av de svenska tjänstemännen som ”gamla och odugliga”.¹⁵⁵

Öns kommandant Rajalin samlade tidigt öns alla invånare vid kyrkan och krävde att de vitas slavar på ön skulle användas för att anlägga en ny stad *Gustavia*, förbättra hamnen samt bygga vägar och hus.¹⁵⁶ Mellan den 7 april 1785 och den 17 december rekvirerade von Rajalin för detta ändamål 350 slavar från de boende på ön.¹⁵⁷ Men efter bara några dagar så klagade Rajalin till Stockholm att med tiden färre och färre slavar dykt upp – under flera veckor hade samtliga uteblivit. Åtgärden blev att införa repressalier men trots detta återkom ytterst få.¹⁵⁸ 1786 fortsätter samma mönster med ytterligare rekvireringar för att ersätta de som fallit ifrån. Den 1 januari rekvireras ”8 Negrer”, den 7:e januari ytterligare 8, den 14 ytterligare sju. Totalt i juni har ytterligare 189 kommenderats till slavarbete.

Att det fanns mycket att göra på ön kan tydligt utläsas ur protokollen. Ön var enligt de första rapporterna absolut inget att hurra för: ”Wid vår ankomst funno wi öens stora och kosteliga trån nedhuggna, folket utarmat, större delen av marken öde och ouppodlad. Hwad som än saknades i oredan skulle girigheten uträtta,”¹⁵⁹ skrev skeppspredikanten Swen Dahlman som deltog på resan.

Rådet får med tiden en bättre bild av ön och dess förutsättningar genom bland annat Rajalins rapporter. De styrkte också Rådet i dess beslut att för att lyckas med att utveckla kolonin måste man frångå de regler för handeln som redan tillämpades på andra nationers kolonier i Västindien i vilka man stängt sina hamnar för främmande fartyg. Ön skulle med andra ord göras till en frihamn – *Porto Franco* – och hamnen muddras för att kunna ta emot stora skepp. Men även andra åtgärder vidtas för att göra ön till en blomstrande handelsplats: fri religionsutövning, säkerhet mot fientliga anfall, en stärkt egendomsrätt samt ett fungerande rättssystem – föreslås av Rajalin, beslutas av Rådet och – byggs upp av öns tjänstemän.¹⁶⁰

Liljencrantz¹⁶¹ föreslår också för rådet på dess sammanträde i augusti 1785 att man för den vidare uppodlingen av ön borde utrusta ett skepp för att hämta slavar från Afrika.¹⁶² Förslaget med en egen expedition avvisades för tillfället men av svaret att döma kan man dra slutsatsen att det bara var en fråga om när och hur – inte om slavhandeln skulle påbörjas.¹⁶³ Motivet

¹⁵⁵ I Riksarkivet Ämnessamlingar Handel och Sjöfart (757.01-757.30) Volym 186 återfinns en sammanställning över allt levande på ön daterat 27 mars 1785. Här finns för och efternamn på alla invånarna samt upplysningar som att 89 av karlarna var i stånd att bära gevär och på ön fanns 1 häst, 55 horn-boskap och 1327 getter och får. Den 12 december 1785 fanns det 408 slavar och 542 vita.

¹⁵⁶ Åberg Alf *Vår Svenska Historia Natur och kultur* 1978 sid 329.

¹⁵⁷ Göran Skytte *Kungliga svenska slaveriet*, Askelin och Hägglund, Stockholm 1985 sid 33.

¹⁵⁸ Kungörelser den 27 april, 18 jnu och 2 juli samt den 23 september 1786. Rajalins orderbok SBS 1 A.. S:t Barthélemysamlingen 1784-1802 volym 1A (A0368) Riksarkivet. Även omnämnt hos Hildebrand sid 86

¹⁵⁹ Dahlman Swen Beskrifning om Svenska Öen S. Barthelemy uti Westindien; Uppfostrings-Sällskapets Historiska Bibliothek. Stockholm 1786 sid 7. Återgiven i Tingbrand Per *Med Svenska Örlogsmän till S:t Barthélemy 1785-1994*.

¹⁶⁰ Hildebrand Ingegerd Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 92.

¹⁶¹ Stadssekreteraren Johan Liljencrantz (1730-1815) har tidigare lagt ett förslag i kommerskollegium om inrättande av ett bolag för att bedriva handel i Västindien. Den 31 oktober 1786 erhöll bolaget privilegier på 15 år att idka handel och sjöfart på den svenska ön S:t Barthélemy. Liljencrantz samt Stockholmsgrosshandlarna Arfwedson, Schinkel och Pauli skulle leda aktieteckningen. Liljencrantz var även president i kommerskollegium, Greve och Riksråd.

¹⁶² K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad,1990 sid 132.

¹⁶³ K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad,1990 sid 132.

Rådet anger till att för tillfället avvisa detta förslag, som ursprungligen kommer från öns kommandant Rajalin, är att det var ”förenad med allt för stora svårigheter att just nu verkställa en dylik expedition.”¹⁶⁴ Tanken med expeditionen var att sälja slaverna bland öns fattigare invånare mot avbetalning till den svenska kronan. Men detta förslag lades åt sidan för tillfället, däremot ställde sig Rådet positiva till att låta invånarna få delta i slavhandeln. I svaret till Rajalin står det i den kungliga skrivelsen:

” Vele Vi deremot i nåder vara betänkta på utvägar at för inbyggarene sjelfve bereda något tilfalle at få deltaga uti negerhandeln, såsom en nödig omständighet til öns upodling och plantationernes utvidgande.”¹⁶⁵ (min kursiv)

Detta svar man tolka på två sätt. Antingen som att Sverige här säger både ja och nej till slavhandeln: Ja, men inte *just nu*. I mycket av litteraturen tolkas detta svar från Rådet just som ett *Carte Blanche* för svensk slavhandel. Men är det den enda tolkningen? Måste man inte göra en distinktion mellan att ge sig in i den kommersiella slavhandeln och att ge invånarna möjlighet att rekvirera de slavar som behövs för att bygga upp ön. Slavar för hushållsarbete och familj jordbruk. Det är ju inte slavar som sedan ska säljas vidare som Liljencrantz / Rajalin föreslår utan slavar för *öns vidare uppodling*.

Oavsett tolkningen är bakgrunden till både optimismen och försiktigheten i Rådets diskussion och beslut troligen den utveckling som skedde med det danska Västindiska kompaniet i och med utbrottet av det nordamerikanska frihetskriget. Att vara en frihamn krigstid blev lukrativt.¹⁶⁶ Köpenhamn blev centrum för en omfattande transitohandel med Västindien. Men det danska exemplet torde också ha avskräckt då konsekvenserna av preliminärfreden i Versailles den 20 jan 1783 innebar att den danska staten två år senare måste lösa in alla kompaniets aktier.¹⁶⁷

1785 görs ön till en frihamn.¹⁶⁸ Tidpunkten för etablerandet av en frihamn var väl vald. Efter Förenta staternas självständighetsförklaring hade alla engelska hamnar i Västindien stängts för amerikanska fartyg. Den neutrala frihamnen blev nu den naturliga platsen för handelsutbyte. Hildebrand reagerar mot att etablerandet av en frihamn stred mot de merkantilistiska doktrinerna om kolonialpolitiska förhållanden.¹⁶⁹ Men i den merkantilistiska idén ingår det ju att dra till sig handel och att vinna marknadsandelar. Med en frihamn kunde

¹⁶⁴ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 95.

¹⁶⁵ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 92-95. Citerat även hos Göran Skytte *Kungliga svenska slaveriet*, Askelin och Häglund, Stockholm 1985 sid 36-37. Samt på flera ställen. Ursprunglig källa SBS 23. (Min kursivering).

¹⁶⁶ År 1782 var Köpenhamns export av Västindiska produkter 6 gånger så stor som hela den övriga exporten. Främst exporterades kaffe.

¹⁶⁷ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 94.

¹⁶⁸ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 99. Ön får också en ny skattetabell 1786 vilket är ett generöst och liberalt dokument som dessutom för att gynna handeln erbjuder fristad åt personer i tio år som rymt från skulder på andra öar, eller andra håll i världen. Det leder till att skuldsatta personer från andra näraliggande öar flyr till S:t Barthelemy med sina slavar. Enligt den nya skattetabellen skall nämligen varje vit invånare betala 2 pesos i skatt, vita barn 1 peso. En fri neger och mulatter 1 peso och 4 escalins och fria negerbarn 6 escalins. För en slav är skatten 2 escalins och för ett slavbarn 1 escalin.

¹⁶⁹ Sverige är dock inte ensamt om att upprätta nya frihamnar i Västindien. Hildebrand skriver att några år senare öppnas en hamn på Dominique och tre på Jamaica, dock med begränsningar för utförsel av kaffe och socker vilka var de viktigaste varorna. Men det visar att upprättande av frihamnar var ett steg i en frihandelsvänlig riktning och för Frankrikes del så sker det genom att man på öarna S:t Lucie och S:t Domingo visserligen bevarar kolonialsystemet – men under mildare former. Även Spaniens kolonialpolitik gick i en liknande riktning.

man dra till sig fartyg och kapital och inte sitta med en stängd hamn i händelse av nya konflikter. Sålunda inget brott mot den merkantilistiska idén utan en del av den.

Det Västindiska kompaniets bildande och verksamhet

Efter en tids diskussion om vilken form som var den lämpligaste för den svenska handeln med Västindien beslutar Rådet på hösten 1786 att bilda det Västindiska Kompaniet. Kompaniet fick kungliga privilegier att under 15 år sköta den svenska handeln på S:t Barthélemy och andra delar av Nya världen.¹⁷⁰ Kompaniet organiserade som ett helsvenskt aktiebolag¹⁷¹. Bolaget fick 807 aktier och aktiekapitalet uppgick till 80 700 riksdaler. Kungen innehade 10 procent av aktierna och var den enskilt största aktieägaren. Av kompaniets inkomster skulle 1/4 tillfalla Kungl. Maj:t som skulle användas till att avlöna öns guvernör. I princip allt annat på S:t Barthélemy överläts till Kompaniet. Det var alltså ett privat bolag med kungen som huvudägare. Det Västindiska Kompaniet blev också genom privilegiebrevet till en svensk institution och fick bära den svenska kronans flagg i västindiska farvatten

Som förebild stod bland annat det Svenska Ostindiska kompaniet som bildats 1731 och vars första resor varit mycket lönsamma för att mot slutet av 1700-talet gå med förlust. Jämför man debatten kring det Ostindiska kompaniets bildande och det Västindiska verkar de skilja sig åt. Under 1730-talet var debatten om det Ostindiska kompaniets inverkan på ekonomin hård. Man stred om det var en allmännyttig institution eller en verksamhet som gynnade fåtalet på flertalets bekostnad. Ett kompani för de privilegierades egennytta som enbart importerade lyxvaror hävdade kritikerna vid Riksdagen 1738. I kritiken mot kompaniet fanns också ett element av monopolkritik.¹⁷² En liknande kritik mot det Västindiska kompaniet har jag inte funnit. En orsak kan vara att det enbart verkade i 15 år och inte var lika framgångsrikt.

I instruktionsbrevet för kompaniets verksamhet slog direktionen fast att när väl kompaniet etablerade sig på ön skulle man ”till billigt pris införskaffa 10 à 15 slavar för kompaniets räkning”¹⁷³ Direktionen hoppades också att kompaniet så småningom skulle köpa slavar inte bara för det egna husbehovet utan också för försäljning. Kompaniet fick sålunda laglig rätt att: ”drifwa slafhandeln på Angola och Africanska kusten...enär Compagniet sådant förmånligt finner.”¹⁷⁴

Det är först nu som man kan säga att Rådet beslutar sig för att ge grönt ljus för kommersiell slavhandel. Direktionen för kompaniet gav även tjänstemännen på S:t Barthélemy uppgiften att inhämta upplysningar om slavhandeln mellan Afrika och Västindien för att se var längs kusten man bäst kan köpa slavar och vilka varor som var bäst lämpade som bytesobjekt – och var dessa varor kunde köpas.¹⁷⁵ Både i Kompaniets privilegiebrev och i direktionens

¹⁷⁰ Bengt Sjögren: *Ön som Sverige sålde* Zindermans, Uddevalla 1967 sid 33.

¹⁷¹ Till skillnad mot exempelvis det Ostindiska kompaniet.

¹⁷² Runefelt Leif *Dygden som välståndets grund. Dygd, nytta och egennytta i frihetstidens ekonomiska tänkande* Stockholms Universitet 2005 sid 86-99.

¹⁷³ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 154.

¹⁷⁴ K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad, 1990 sid 132. [Titta på privilegiebrevet]

¹⁷⁵ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 158.

instruktioner så är det tydligt att handeln med slavar från början var en prioriterad och viktig fråga.

Ytterligare ett bevis för detta är den nya tulltaxa som i mars 1790 upprättades.¹⁷⁶ Syftet var att reducera tullavgifterna för ankommande skepp och på så sätt öka omsättningen genom fler passerande fartyg. Tulltaxans första artiklar både för import och export reglerar slavhandeln. Vem som helst fick föra in nya slavar avgiftsfritt till ön men vid export av slavar skulle en tull tas ut. Men denna avgift blev hälften så stor om slavar kommit till ön på ett svenskt fartyg.¹⁷⁷

”**Art 1:** New negroes imported in Foreign Vessels, sended and reshipped in this island are subject to pay a duty of four rials per head on each, and severally on all measuring four feet three inches frensch measure...If imported from Swedish Vessels, they are subject under the same circumstances to pay half this duty.”¹⁷⁸

Svenskimporterade slavar blev billigare att föra ut och på så sätt ville man stimulera en svensk slavhandel.¹⁷⁹ Det kungliga brevet avslutades med en förhoppning om att dessa åtgärder kan komma att leda till att ”en ny gren bör kunna uppkomma för svenska handeln på Africa och kusten af Guinea”¹⁸⁰

Men redan innan detta ekonomiska stimulanspaket för svensk slavhandel tillkom hade styrelsen för Västindiska Kompaniet i december 1787 beslutat att utrusta ett skepp med varor till Guinea för att där byta mot slavar som sedan kunde säljas på S:t Barthélemy. Uppdraget att leda slavexpeditionen föll på den danske sjökaptenen Möller som kallades till Stockholm och fick instruktioner samt reseersättning. Kompaniet beställde sedan de varor som skulle tas med och Möller försågs med speglar, målade blecksnusdosor, rakknivar, brännvin från Bordeaux, tvåhundrafemtio gevär tillverkade i Norrtälje för kompaniets räkning och ett parti röda och vita nattmössor. I instruktionen står att läsa: ”Herr kapten Möller svarar för utlastens försäljande, och inköpet av en laddning Negrar”¹⁸¹. För detta fick han av Kompaniet en fast lön och betalt per levererad slav samt fem procent av försäljningsvärdet. Men expeditionen fick ställas in på grund av kriget mot Ryssland året därpå.

Året därpå 1790 hade den Franska revolutionens svallvågor nått Västindien. Den abolitionistiska rörelsen hade växt sig stark också i Frankrike där man sammanslutit sig i klubben *Amis des noirs*. De franska abolitionisterna ville inte bara avskaffa slavhandeln – de

¹⁷⁶ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 183-185.

¹⁷⁷ Tulltaxan för inkommande varor slår fast: ”Fri införsel och handel af svarta slafvar eller så kallade nya negrer från Africa förunnas alla nationer utan att erlægga någon avgift vid utlossandet.” S:t Barthélemy blir alltså en frihamn dit alla regionens slavhandlare kan föra sina slavar utan kostnad. En viss exporttull tas dock ut som dock är hälften på slavar som tagits till ön på svenska skepp.

¹⁷⁸ I Riksarkivet Ämnessamlingar Handel och Sjöfart (757.01-757.30) Volym 186. Proclamation by the V. Guvernör and Council of the Island of St. Bartholomew. Se också tulltaxan från 1797 Vit 4 dollar. Fri neger 1 dollar. Slav 2 dollar. Vol 1 B:1(Mikrofilm A 0369)

¹⁷⁹ Lagparagrafen i sin helhet lyder ”För alla försålda svarta slafvar eller så kallade nya negrer från Africa betalas vid utgående 4 escalins för hvarje neger af båda könen, som håller 4 fot 3 tum franskt mått, och för alla under det måttet räknade som två för en. För negrer, som svenska fartyg ifrån Africa medbragt och exporteras, betalas vid utgående 2 escalins för hvarje om 4 fot 3 tum franskt mått och för de där under räknade två för en”.

¹⁸⁰ K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad,1990 sid 133. Meningen är citerad även hos Hildebrand sid 184 och hon anger HoS 160, vol 2, s77 som ursprunglig källa till den nya tulltaxan.

¹⁸¹ Åberg Alf *Vår Svenska Historia Natur och kultur* 1978 sid 330.

ville avskaffa slaveriet som sådant. Ett inbördeskrig rasade också sedan våren 1790 på de franska öarna i Västindien mellan revolutionärer och rojalister. Oroligheter förekommer också på den svenska kolonin. I rättegångsprotokoll återkommer domar efter slagsmål mellan slavar och slavägare.¹⁸² I en utredning gjord på kolonin i september 1790 föreslås samma år en rad förbättringar:

”För att kunna bibehålla sig, såväl mot Negernes förrädeiska anfall som europeiska kaparnas tiltagenhet samt conservera de waoro hvilka til handel på Custen nyttjas erfodras en Någorlunda rymlig fästning med jordvallar och goda pallisader”.¹⁸³

I mars 1790 ville det Västindiska Kompaniets representanter på S:t Barthélemy utnyttja följderna av oroligheterna i Västindien och skrev till direktionen och meddelade att upploppen och inbördeskrigen på de omkringliggande öarna lett till tusentals döda och en brist på slavar och man ville ”göra Högre Direktionen uppmärksam på en Neger Speculation, hälst denna handel commenderar en snäll och contant afsättning”,¹⁸⁴ man föreslår en expedition till Guinea för att möta den kommande efterfrågan på slavar då ”denna branche blifver allt mer lucrative.”¹⁸⁵ Priserna låg cirka 25 procent över det normala.¹⁸⁶

När den franska nationalförsamlingen den 15 maj 1791 utfärdade ett dekret som gav de fria svarta fullständiga politiska rättigheter och jämlikhet var det som att hälla bensin på elden.¹⁸⁷ Till detta kom att danskarna året därefter 1792 beslutat sig för att all slavhandel skulle vara förbjuden på de egna öarna 1802 sammantaget ledde det till en hamstringsvåg som underblåstes av att de danska myndigheterna frikostigt utdelade så kallade *negerslån* till plantageägarna för att förse sig med ett tillräckligt antal slavar – innan den nya lagen skulle träda i kraft.¹⁸⁸

Förslaget från kompaniets representanter är identiskt med det från 1788. Man föreslår en brigg med en engelsk kapten som skulle gå i stadig skytteltrafik mellan S:t Barthélemy och den afrikanska västkusten. Direktionen svarade dock avvaktande på förslaget om en expedition. Orsaken till avslaget som man angav var ”osäkerheten” i företaget. Osäkerheten är troligen främst politisk. Gustav III och Sverige har valt att satsa på rojalisterna i den franska revolutionen och vattnen kring S:t Barthélemy kontrolleras av revolutionärerna. Alla skeppslaster riskerar att råka ut för kapare – inte bara slavskeppen. Det avvaktande svaret behöver alltså inte ha haft sin bakgrund i ett ställningstagande mot projektet som sådant vilket också hade varit anmärkningsvärt med tanke på att Gustav III i mars samma år som vi sett beslutat sig för att uppmuntra slavhandeln på ön genom vissa ändringar i tulltaxorna.

¹⁸² Exempel: Rättegångshandlingar från 1788 – . S:t Barthélemysamlingen 1784-1802 volym 1A (Mikrofilmat). Riksarkivet.

¹⁸³ Eftersom klimatet ”inte tillåter att Europer nyttjas till svåra arbeten är upphandling av Negerslavar en nödvändighet”. I budgetförslaget nämns 250 slavar á 40 riksdaler till en kostnad av totalt 10 000 riksdaler (Tillkommer livsmedel för slavarerna 750 riksdaler, och kläder 500 riksdaler). S:t Barthélemysamlingen 1784-1802 volym 1A (Mikrofilmat A0368). Riksarkivet.

¹⁸⁴ Göran Skytte *Kungliga svenska slaveriet*, Askelin och Hägglund, Stockholm 1985 sid 65.

¹⁸⁵ Göran Skytte *Kungliga svenska slaveriet*, Askelin och Hägglund, Stockholm 1985 sid 66.

¹⁸⁶ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 219. Källan hon anger är Röhl & Hansen till direktionen den 14 mars 1791, HoS 168.

¹⁸⁷ Intressant är att den franska regeringen också utnämner de brittiska abolitionisterna till hedersmedborgare vilket fick dem att se rött väl. För att förklara sitt förakt för den revolutionära saken deltog bland andra Wilberforce i offentliga möten för att samla in pengar till franska präster i landsflykt.

¹⁸⁸ Varför Danskarna fattar detta beslut just nu ligger utanför denna undersökning men det visar om inte annat att en stark oppositionen mot slaveriet fanns i vårt grannland.

Konsekvensen av att regeringen i Stockholm håller på *fel häst* och av handelns allmänna nedgång som en följd av oroligheterna blir att det Västindiska Kompaniets representanter på ön beslutade sig för att på egen hand utrusta två egna fartyg: *Zumbic* och *Stockholm* för slavexpeditioner till Afrika.¹⁸⁹ Röhl & Hansen fick dock inte direktionen i Stockholm att officiellt bli delaktiga i dessa expeditioner även om man föreslog delade omkostnader och vinst.¹⁹⁰ I ett svar skriver direktionen att *intressenterna* i kompaniet inte ville befatta sig med företaget.¹⁹¹

Hildebrand påtalar att den första bolagsstämman i kompaniet hölls först 1794¹⁹² och att direktionen vid detta tillfälle inte kunde känna till vad intressenterna ansåg. Hon menar att förklaringen är att ”man handlat av hänsyn till en viss aktieägare nämligen den nyblivne, omyndiga kungen.” Men expeditionen blir av och Röhl & Hansen samarbetade under tiden med grosshandlare och handelsmän i Stockholm bland andra Lars P:son Reijmers som satt i direktionen för Kompaniet och som också gav handelshuset i uppdrag att sälja hans personliga slavar.¹⁹³

Även om det gång på gång varit tydligt var Sverige stod i slavfrågan så skedde under 1791 en omsvängning i retoriken. Hildebrand frågar sig: om det vore så att man inte ville att kronprinsen Gustav Adolf – som var kompaniets störste aktieägare – skulle befläckas av denna handel – varför förteg man då detta humanitära motiv?¹⁹⁴ Hennes svar och förklaring är att kompaniet inte kunde moralisera över slavhandeln i samma andetag som man gav Röhl & Hansen i uppgift att sälja bland annat Reijmers egna slavar. En annan teori till att Sverige säger nej till slavexpeditioner är att slavfrågan i början av 1790-talet hade börjat få verklig genomslagskraft i brittisk politik. 1791 hade över 300 000 briter börjar bojkotta slavproducerat socker från Västindien¹⁹⁵ och parlamentet översvämmades av petitioner som ledde fram till att underhuset 1792 antog den första lag som förbjöd handeln, även om förbudet inte skulle träda i kraft för en långt senare.

Intressant är vad som sker när Röhl & Hansen i maj 1794 begär fribrev för skeppet *Zumbic* av Kungl. Maj:t för en slavexpedition. Frågan hänskjuts först till Kommerskollegium som hörde med direktionen för Västindiska kompaniet som i sin tur bad grosshandels societeten och rederierna i Stockholm uttala sig. Deras utlåtande blir negativt. Man tog ställning mot slavhandeln. De svenska rederierna skrev att denna handelsgren ”var ovärdig” och till detta

¹⁸⁹ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 220.

¹⁹⁰ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 222

¹⁹¹ Slavhandeln var trots de stora vinsterna också en högriskbransch. Man var tvungen att köpa billigt och sälja dyrt. Konkurrensen var också stor och längs den afrikanska västkusten var efterfrågan alltid större än utbudet då ibland över 100 slavskepp kryssade mellan samma hamnstäderna tog det ibland månader att fylla skeppen. Man var också tvungen att segla mot Västindien innan de första slavar man köpt började att dö. Sammantaget en riskfylld kalkyl.

¹⁹² I Riksarkivet Ämnessamlingar Handel och Sjöfart (757.01-757.30) Volym 186 återfinns ”Berättelse till intressenterna i det västindiska kompaniet” för år 1804 och inget i denna för övrigt väldigt spännande berättelse nämner denna fråga.

¹⁹³ Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 58.

¹⁹⁴ Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 224.

¹⁹⁵ Sockerbojkotten i Storbritannien – världens första konsumentbojkott – ledde till en febril aktivitet från slavhandlarnas sida. En broschyr gavs ut i vilken man slog fast att ”socker är inte en lyx utan... en livsnödvändighet”. Bojkotten skedde av de som lagade mat och kokade teet: kvinnorna. För en del var bojkotten en självförsakelse men för många ersattes den av socker producerat i Indien: även det slavproducerat. Drecher hävdar att uppåt en halv miljon engelsmän under en period bojkottade socker och något som stödjer detta är att sockerförsäljningen från Indien tiofaldigades.

anslöt sig också kommerskollegium som i sitt avslag skrev att det fanns skäl att befara att Röhl & Hansens handlexpeditioner till den afrikanska kusten ”kunde stadna blott i den för upplyste nationer så förhatelige slafhandeln.”¹⁹⁶ När frågan återvände till Kungl. Maj:t i konselj inför hertig Karl så biföll man avslaget. Här finns för första gången de humanitära argumenten uttryckta av inte bara kommerskollegium, rederierna i Stockholm utan också av konseljen. En person opponerade sig dock mot beslutet och menade att Röhl & Hansen endast ville uppfylla den önskan som uttryckts i direktiven för S:t Barthelemys förvaltning och inleda den handel med slavar som där uttryckts – varför deras ansökan borde beviljas.¹⁹⁷

Oavsett detta avslag fortsatte Röhl & Hansen med slavhandeln även efter det att de hade nekats fribrev.¹⁹⁸ Firman hade en egen slavbod på Östra Strandgatan i Gustavia – där de slavar som inte kunde säljas på ön såldes vidare till Kuba och andra Västindiska öar – samt egna slavgartyg. Bland annat användes slupen *Stockholm* för att transportera slavar som ankommit med Reijmers fartyg vidare till Havanna och de danska öarna.¹⁹⁹ Fredric Hansen var också Västindiska kompaniets representant på S:t Barthélemy och Hildebrand menar att han i början på 1790-talet hade en årlig omsättning på en halv miljon piastrar från denna slavhandel.²⁰⁰

Källmässigt är det svårt att svårt att åskådliggöra omfattningen av den slavhandel som bedrevs under svensk flagg. En källa som ger en bra bild av kommersen är dock Tidningen *The Report of St Bartholomew* som utkom 1804 – 1819. I den kan man i notiser veckovis läsa detaljerade listor över de skepp som anläppt ön. Några exempel från åren 1804-1805²⁰¹:

8 oktober 1804: Skonaren *Active* under befäl av kapten Portelly ankommer med last som består av vin, rom, socker och ”Nya Negrar”.

19 november 1804: Den danska skonaren *Sally* under befäl av kapten Landell ankommer efter 17 dagars rese från Senegal med en last av ”Nya Negrar”

25 december 1804: Den danska briggen *Hoffi* under befäl av kapten Hilton ankommer efter 44 dagars resa från Rio Pongo med en last av 177 slavar.

16 mars 1805: Den amerikanska skonaren *Elmira* under befäl av kapten Sherburne ankommer efter 19 dagars resa från Goré med 46 ”Nya Negrar”.

16 juni 1805: Den amerikanska skonaren *Experiment* under befäl av kapten Mackintosh ankommer efter 18 dagars resa från Senegal med 67 slavar.

¹⁹⁶Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 225.

¹⁹⁷Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 226.

¹⁹⁸Åberg Alf *Vår Svenska Historia Natur och kultur* 1978 sid 330. **DENNA NOT ÄR NOG FEL KOLLA UPP!**

¹⁹⁹Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 226-227.

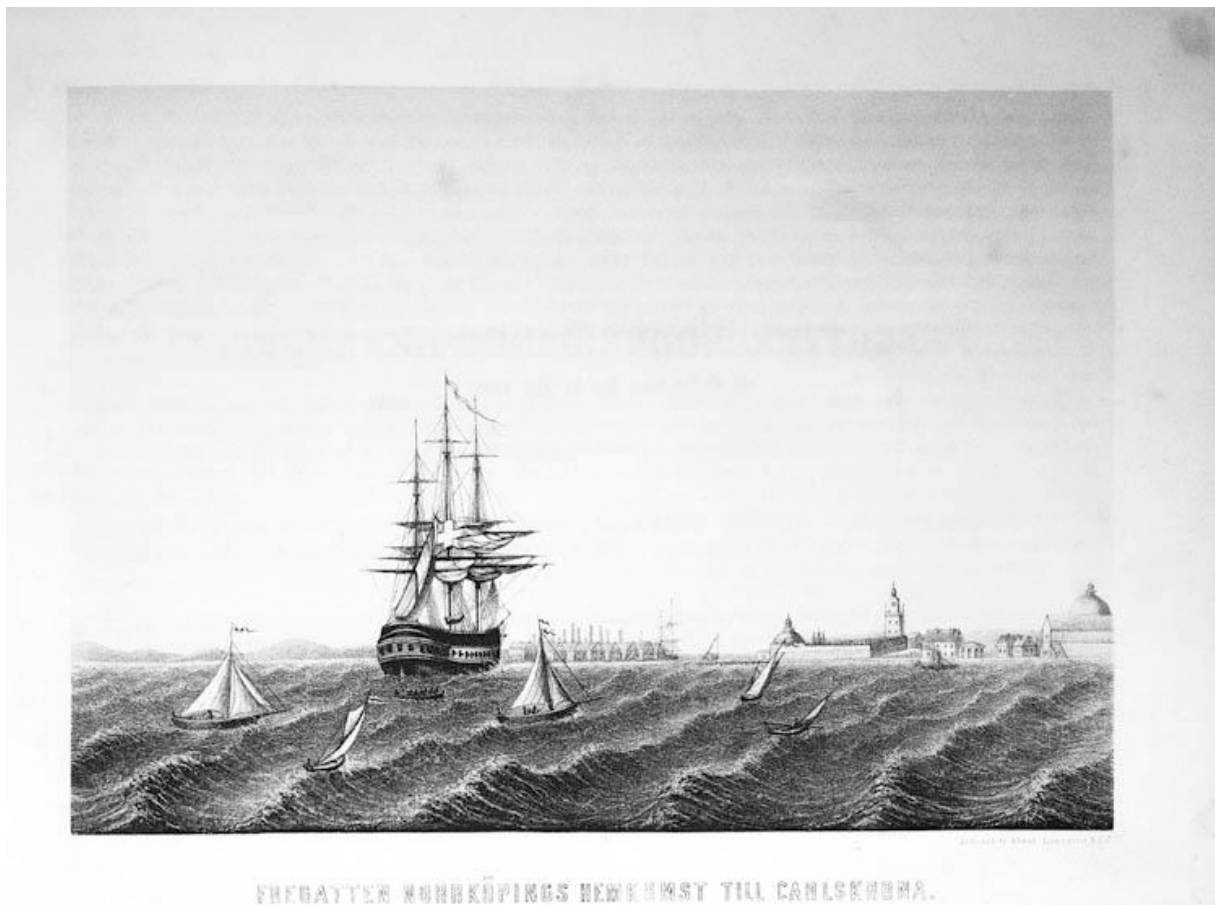
²⁰⁰Bengt Sjögren: *Ön som Sverige sålde* Zindermans, Uddevalla 1967 sid 36.

²⁰¹Tidningen *The Report of St Bartholomew*. 300 exemplar finns på Kungliga Biblioteket. Slavskeppen upphör att rapporteras i tidningen 1806. Listan är ett urval och delar av återfinns även i Sjöhistoriska Museets utställning ”En dunkel historia”: <http://webex.maritima.se/process.asp?content=endunkelhistoria&selectedID=Joluna0b18bc5c7d27> (06-12-29).

5 juli 1805: Det engelska skeppet *Kittys´s Amelia* under befäl av kapten Newcable ankommer efter 42 dagars resa från Angola med 210 ”Nya Negrar”. Briggen *Prudence* under befäl av kapten Griffith ankommer efter 42 dagars resa från Angola med 162 ”Nya Negrar”.

9 augusti 1805: Den svenska skonaren *Onlyfer* under befäl av kapten Lamitt ankommer med 101 ”Nya Negrar”.

9 oktober 1805: Den svenska briggen *Elisabeth* under befäl av kapten Pyke ankommer efter 63 dagars resa från Afrika med en last av 176 slavar.²⁰²

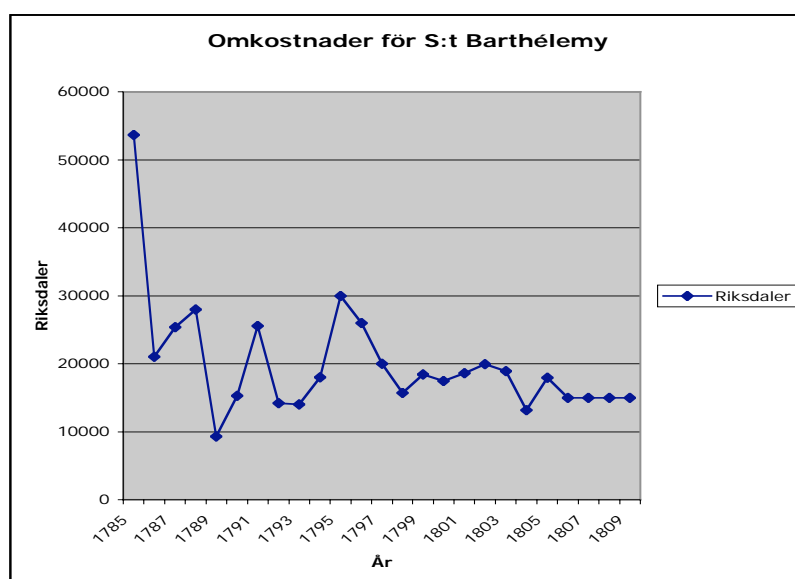
Bildens källa. S:t Barthélemysällskapet.

Kolonins politiska ekonomi

Kolonin utvecklas till en början mycket positivt. Placeringen mellan de afrikanska exporthamnarna i öster och Västindiens plantager i väster var perfekt och tack vare slavhandeln fick ön ett väldigt uppsving under de första åren. Under öns blomstringstid var öns huvudstad *Gustavia* Sveriges femte största stad med 6000 invånare efter Stockholm, Göteborg, Karlskrona och Norrköping. Att jämföra med de samtida Gävle med 5410 invånare eller Uppsala med 5105.

Under 1791-1799 passerar cirka 1500 fartyg hamnen i *Gustavia* per år²⁰³. De stora siffrorna kan dock inte enbart förklaras mot bakgrund av en ökad handel totalt, utan också av att hamnen i krigstid blev en handelsplats också mellan krigförande länder (England, Frankrike, Förenta Staterna) vars egna hamnar tidvis var blockerade. Trots detta går kolonin fram till 1796 med förlust. De första årens kostnader är stora och 1887 har den kostat statskassan 103 361 Riksdaler. De höga inledande kostnaderna sjönk sedan och stabiliserades runt 17 000 Riksdaler årligen.²⁰⁴

Diagram 3: Omkostnader för S:t Barthélemy 1785-1809

Källa: Åmark *Karl Sveriges statsfinanser 1719-1809* Del I-III Stockholm P.A Nordstedt & Söners Förlag 1961. Omkostnaderna för S:t Barthélemy återfinns bland diverse utgifter och ersättningar (som barnhusinrättningar och brandskadeersättningar) sid 397-398. SCB:s bibliotek.

När konjunkturen för ön vänder uppåt sker det av samma anledning som några år tidigare hade skett med den danska handeln: krig.

²⁰³Bengt Sjögren: *Ön som Sverige sålde* Zindermans, Uddevalla 1967 sid 39. *Karl Sveriges statsfinanser 1719-1809* Del I-III Stockholm P.A Nordstedt &

²⁰⁴*Sveriges statsfinanser 1719-1809* Del I-III Stockholm P.A Nordstedt & Söners Förlag 1961. Serien återfinns bland diverse utgifter och ersättningar (som barnhusinrättningar och brandskadeersättningar) även omkostnaderna för S:t Barthélemy sid 397-398. SCB:s bibliotek.

Denna gång hade det danska kompaniet gått i konkurs och mycket av handeln styrdes om via den svenska kolonin vars inkomster från hamnavgifterna under denna period utgjorde kronans största enskilda inkomstkälla. 1796 vänder konjunkturen och ön ger ett överskott till statskassan.²⁰⁵ Åren 1795-99 fyrdubblas vinsten från 3 515 spanska piastrar till 13 006.²⁰⁶

Gustav III och Rådet hade hoppats på att kolonin skulle bli en stödjepunkt för det svensk-amerikanska varuutbytet och så skedde till viss del men i det stora hela var de första åren för staten en dålig affär men för de köpmän som slagit sig ner på ön och kunnat förmedla transitohandeln och för det Västindiska kompaniet en bra affär. Kompaniet som hade rätt till handelsintäkterna bortsett från de 25 procent som skulle tillfalla Kungen gjorde 1793 en vinst på 31 849 riksdaler. 1796 var vinsten 22 891 riksdaler.²⁰⁷

Den första aktieutdelningen för det Västindiska kompaniet kom år 1800 och fortsatte sedan med utdelningar på över 200 procent.²⁰⁸ I Diagrammet nedan syns denna snabba ökning.

Diagram 4: Kolonins inkomster 1811-1826

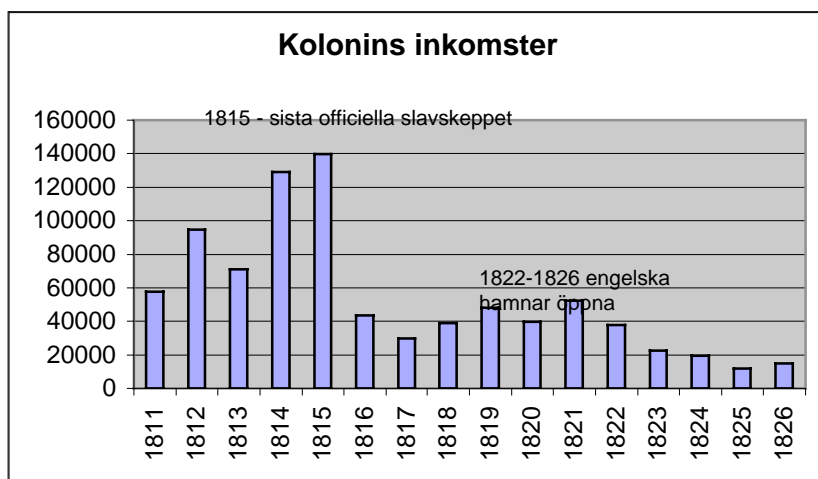

Diagram 1. Betydelsen av staplarna mätt i spanska piastrar.

Källor: Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 107 samt 130. Statistiken Hellström hänvisar till är från 1815. Bengt Sjögren: *Ön som Sverige sålde Zindermans, Uddevalla 1967 sid 39.* Anders Z Sandström S.t Bartélemy: *Kulturhistoriska promenader bland svenskminnen från 17-1800-talen, S:t Bartélemy-sällskapet, Västerås, 1997 sid 28.*

Verksamhetsberättelserna för det Västindiska kompaniet visar under perioden tydligt att kolonins finanser är helt beroende av den storpolitiska utvecklingen och krigen. 1804 skriver Kompaniet till aktieägarna:

”[Det] engelska fredsbrottet tillfogade naturligtvis colonien en länge kännbar skada, men småningom under ett nytt utrikes krig, genom fördelarna af

²⁰⁵ Samma år blomstrar även den brittiska slavhandeln – 150 slavskepp per år lämnar Liverpool, Bristol eller London – och i slutet av 1790-talet byggs den stora Västindienhamnen i London. Adam Hochschild *Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln* Stockholm Ordfront, 2006 sid 255.

²⁰⁶ Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 78.

²⁰⁷ Ibid sid 78. Även hos Hi ldebrandt sid 134 finns mer siffror för de första åren – göra tabell av dessa? För att visa vad?]

²⁰⁸ Ibid sid 78.

neutraliteten och svenska Regeringens beskydd synes den åter nalkas ett välstånd.”²⁰⁹

Sett ur ett längre perspektiv har ön de första tio åren utvecklats enormt. Det ökade befolkningsunderlaget har inneburit ökade inkomster för kolonin. Verksamhetsberättelsen till aktieägarna fortsätter: ”Genom ditflyttningar från närbelägna öar i synnerhet under det Franska kriget ”har detta ställe, från en ifråga bebodd klippa, blifvit en liflig handels-ort. Staden Gustavia hvars folknummer anno 1794 icke utgjorde fullt 600. personer, har sedermera årligen blifvit bebyggd och utvidgad...”²¹⁰ Kolonin trafikeras numera årligen av 1300 större och mindre fartyg i hamn.

Men krigen är ett vågspel. I samma verksamhetsberättelse till intressenterna i det Väst indiska kompaniet 1804 berättas det också om att kompaniet lidit stora förluster som ett resultat av det ryska kriget ”och den i följe deraf lager confiscation” av fartyg. Till detta kom att Gustav III förbjudit införsel av kaffe ”den hufvudsaklioga artikel, hvarpå Compagniet kunde räkna någon säker vinst.”²¹¹ Kompaniet upplöstes som planerade efter de 15 första åren och efter 1806 tar staten hand om öns affärer – och dess vinster.

Konjunkturen vänder återigen starkt uppåt 1812 när Amerikas Förenta Stater förklarar England krig. Eftersom Sverige förhöll sig neutralt blev S:t Barthélemy återigen tack vare sin frihamn en central punkt på den amerikanska världshandelskartan. 1812 gick 20 procent av Förenta Staternas export via Gustavia och ön drog in oerhört stora summor i tull- och skatteavgifter.²¹²

Kriget mellan Förenta Staterna och England 1812-1815 ledde till att öns inkomster ökade dramatiskt. Orsaken var att amerikanerna inte fick bedriva direkthandel på de kvarvarande brittiska kolonierna.²¹³ De goda tiderna bestod under hela stormaktskonflikten. Den 15 maj 1812 beslutade riksdagen att ön skulle skiljas från statsverket och sortera direkt under kolonialdepartementet i kungens kansli.²¹⁴ Inkomsterna gick hädanefter till den så kallade S:t Barthelémyfonden som sorterade under kungen personligen. En annan av orsakerna är också att Riksdagen anser att man ”under de förflutna åren sett, hurusom kolonins politik och intressen kunde vara skiljaktiga från moderlandets.”²¹⁵ Men från 1815 och framåt sker ett tydligt brott i öns ekonomiska utveckling. Att slavskeppen inte längre anlöper ön kan avläsas tydligt i statistiken.

²⁰⁹ Berättelse till intressenterna i det västindiska kompaniet vid deras allmänna sammankomst den 14 mars 1804. ”Röhl och Hansen diverse dokument”. S:t Barthélemysamlingen Riksarkivet. Den ”engelska ofreden” hade inneburit att flera skepp konfiskerats av engelsmännen.

²¹⁰ Berättelse till intressenterna i det västindiska kompaniet vid deras allmänna sammankomst den 14 mars 1804. ”Röhl och Hansen diverse dokument”. S:t Barthélemysamlingen Riksarkivet.

²¹¹ Berättelse till intressenterna i det västindiska kompaniet vid deras allmänna sammankomst den 14 mars 1804. ”Röhl och Hansen diverse dokument”. S:t Barthélemysamlingen Riksarkivet.

²¹² Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 107.

²¹³ Loit Alekander *Sveriges Kolonilotter* ur Den Dolda Historien 27 uppsatser om vår okända förflutna. Red: Ronny Ambjörnsson & David Gaunt. Författarförlaget 1984 sid 389.

²¹⁴ Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 105.

²¹⁵ Bengt Sjögren: *Ön som Sverige sålde* Zindermans, Uddevalla 1967 sid 43.

Diagram 5: Kolonins överskott som skickas till Sverige (statskassan) 1804-1860

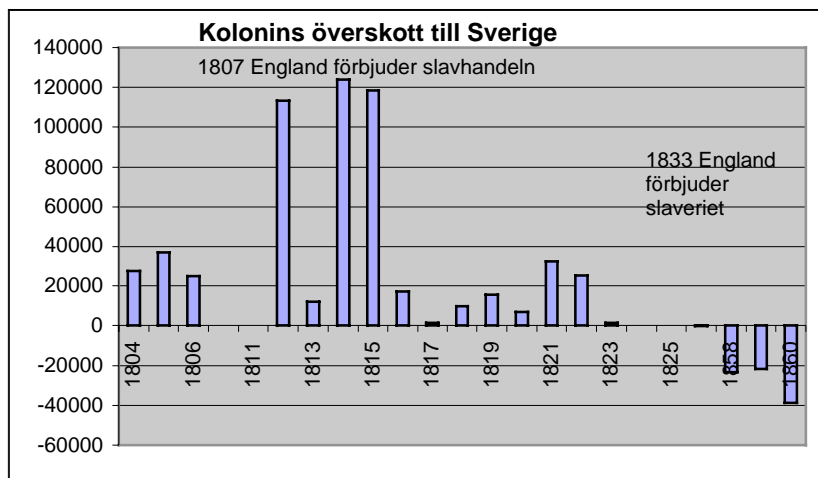

Diagram 2. Betydelsen av staplarna mätt i spanska piastrar.

Källor: Hellström, Jan-Arvid .. åt alla christliga förvanter... Uppsala 1987 sid 107 samt 130. Statistiken Hellström hänvisar till är från 1815. Bengt Sjögren: Ön som Sverige sålde Zindermans, Uddevalla 1967 sid 39. Anders Z Sandström S:t Bartélemy: Kulturhistoriska promenader bland svenskminnen från 17-1800-talen, S:t Bartélemy-sällskapet, Västerås, 1997 sid 28.

1815 är också det sista året som ett ”officiellt” slavskepp anlöper Gustavia. Några år senare konstaterar Statsutskottet i ett betänkande att inkomsterna från S:t Barthélemy blivit betydligt mindre och nu understiger utgifterna. Detta sägs bero på: ”Freden emellan Stora Britanien och Nord Amerikanska Fri-Staterna samt emellan förstnämde Makt och Frankrike, Holland och Danmark... freden med flera omständigheter hafva verkat en icke mindre hastig än betydlig minskning uti den Svenska Koloniens handelsrörelse och de af densamma helt och hållet beroende inkomsterna.”²¹⁶

Detta kan dock inte vara hela förklaringen. De brittiska kolonierna öppnas för den amerikanska direkthandeln först i början av 1820-talet – nedgången i handeln för kolonin inträffar tidigare. 1818 är siffrorna så röda att Riksdagen efter förslag från Kungen beslutar sig för att försöka avträda kolonin till en främmande makt på billigaste sätt både för moderlandet och S:t Barthelémy.²¹⁷ Ständerna trycker också på att inga fler utgifter bör godkännas som belastar statskassan för kolonins skötsel.²¹⁸ Men även om alla var för en försäljning kunde ingen köpare hittas.

Den negativa utvecklingen accelererar 1821 när Simon Bolivar kastar ut Spanien från Colombia och Venezuela. Samma år öppnar England landets hamnar i Västindien för amerikanska handelsfartyg. 1823 är öns överskott endast 1254 spanska piastrar och sjunker för varje år. Till detta finns flera orsaker. 1) Britternas avskaffande av slavhandeln (1807) har sänkt produktionen av socker till en bråkdel. 2) Mängder av plantager läggs ner där marginalerna inte medger anställandet av fri arbetskraft. 3) Samtidigt börjar betsockret tack vare skyddstullar kunna konkurrera med rörsockret i Europa.

²¹⁶ Stats-utskottets Betänkanden N:r 232 Bihang till Protocollerna Band 4.2 1817-1818 sid 1330.

²¹⁷ Ibid sid 1945-1948.

²¹⁸ Rikets Ständers unerådiga Skrifvelse N:r 240 om Försäljningen af Kolonien St:Barthelemy. Bihang till Riks-ståndens Protocoller Band 10 1817-1818 sid 644.

Det är alltså inte bara freden i regionen och den återupprättade handeln utan också konsekvenserna av slavhandelns avskaffande som kanske kan förklara en stor del av tillbakagången. Under 1820-talet minskade intäkterna till i genomsnitt cirka 30 000 per år medan utgifterna minskades till 16 000 genom indragningar av präst och neddragning av öns garnison.²¹⁹ 1826 måste pengar för första gången skickas från Stockholm till Gustavia. I Diagram 2 syns hur utgifterna under 1820-talet kommer att överstiga de knappa inkomsterna.

Diagram 6: Kolonins ekonomi: förhållandet mellan inkomster och utgifter 1812-1826.

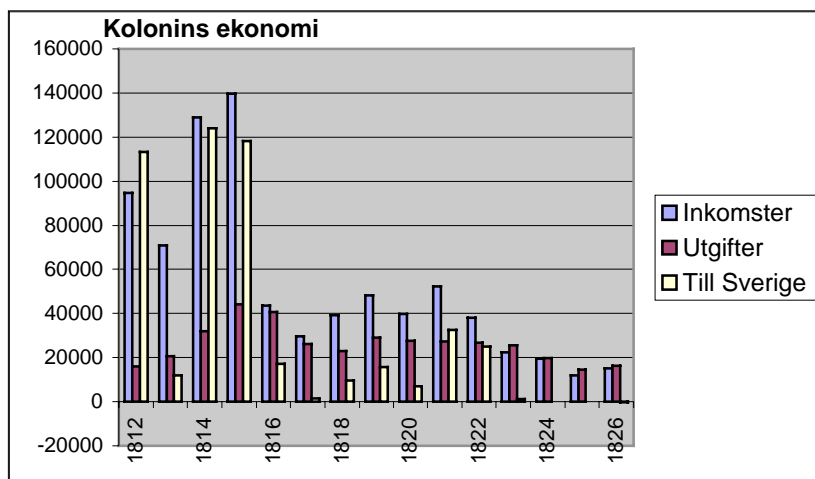

Diagram 3. Betydelsen av staplarna mätt i spanska piastrar.

Källor: Hellström, Jan-Arvid .. åt alla christliga förvanter... Uppsala 1987 sid 107 samt 130. Statistiken Hellström hänvisar till år från 1815. Bengt Sjögren: Ön som Sverige sålde Zindermans, Uddevalla 1967 sid 39. Anders Z Sandström S:t Bartélemy: Kulturhistoriska promenader bland svenskminnen från 17-1800-talen, S:t Bartélemy-sällskapet, Västerås, 1997 sid 28.

1828 meddelade konungen riksdagen att de ekonomiska utsikterna för kolonin är ”ganska bekymmersamma”. Det förskott som redan givits hade inte täckt ”de oundgängligaste försvars- och förvaltningskostnaderna... ehuru intet tillfälle försumrades att, genom indragning af Embeten och arvoden, nedsätta Utgiftsstaten till minsta möjliga belopp.”²²⁰ Om inte handeln vänder uppåt igen kunde man inte längre skydda öns hamn mot sjörövare skriver Statsutskottet.²²¹ Under denna period har hamnens funktion som transitohamn i princip upphört och varje år kostar ön statskassan mellan 20 och 25 000 riksdaler riksmünt. Sverige försöker aktivt sälja ön till Danmark, Förenta Staterna, Italien och Frankrike.

Samma mönster som man ser i den ekonomiska statistiken kan avläsas i befolkningsstatistiken. På 27 år mellan 1785 och 1812, sexdubblades öns befolkning. Ökningen de första åren var oerhört dramatiska. Det är som man ser i tabellen framför allt fria svarta och slavar som stått för ökningen. 1812 utgör de 65 procent av befolkningen. Runt sekelskiftet var Gustavia rikets femte största stad.

²¹⁹ Anders Z Sandström S:t Bartélemy: *Kulturhistoriska promenader bland svenskminnen från 17-1800-talen*, S:t Bartélemy-sällskapet, Västerås, 1997 sid 28.

²²⁰ Stats-utskottets betänkanden N.o 346 Memorial, i anledning av K.M:ts Nädiga Skrifvelse, *angående inkomsterna från Ön S:t Barthelemy*, Bihang till Riks-ståndens Protocoller Band 4.2 sid 1828-1830.

²²¹ Ibid sid 1828-1830.

Diagram 7: Kolonins befolkningsutveckling 1784-1847

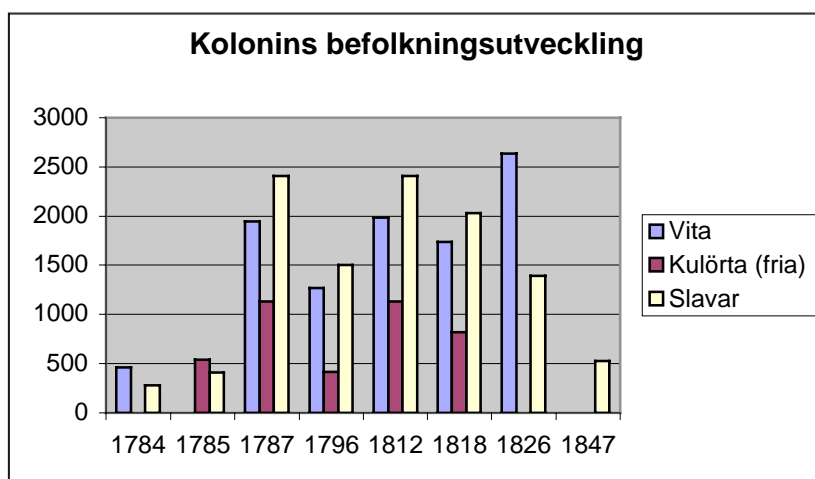

Diagram 4. Betydelsen av staplarna: S:t Barthélemys folkmängd.

Källor: Bengt Sjögren: *Ön som Sverige sålde* Zindermans, Uddevalla 1967 sid 32. Anders Z Sandström S:t Bartélemy: *Kulturhistoriska promenader bland svenskminnen från 17-1800-talen*, S:t Bartélemy-sällskapet, Västerås, 1997 sid 3. K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad, 1990 sid 134. Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 107.

Anmärkning: Uppgifter för 1847 års befolkning saknas för vita och kulörta i den litteratur jag använt.

Sammantaget hade kolonin mellan 1812-1830 inbringat 500 000 spanska piastrar till S:t Barthélemyfonden. Mellan 1830 och till mitten av 1860-talet utbetalades cirka 150 000 piastrar för att täcka förlusterna på ön ur denna fond.²²² Nedgången för kolonin (som kan avläsas i diagrammen) kan nog förklaras till stor del med den handelspolitiska liberaliseringen som satte hela systemet med fri- och transitohamnar i gungning – samt det engelska förbudet mot slavhandel.

²²² Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 159.

Slutsatser och diskussion: Handel eller slavhandel

Den första frågeställningen handlar om motiven för kolonin. Var det den lukrativa slavhandeln man ville ge sig in i eller var detta bara en del i en större merkantilistisk plan?

Tar man ett brett grepp om frågeställningen framstår hela kolonialprojektet i grunden som en spekulativ krig. På egen hand gick ön kraftigt bakåt, fred och existensen av andra transithamnar innebar skarp nedgång och kolonins borttynande. Den i särklass viktigaste inkomstkällan för kolonin under kriget var inkomsterna från transitohandeln genom tull och hamnavgifter (från bland annat andra länders slavtransporter).²²³ Åren 1790-1815 är det *business as usual* men sedan inträder kolonins nedgångsperiod.

Men frågan är vilken roll förbudet mot slavhandel av engelsmännen 1807 spelade för konjunktturnedgången? Hade hanteringen nått sådana volymer att det påverkade öns ekonomiska utveckling? Av statistiken är det lätt att göra en sådan tolkning. Frågan är bara om det är freden eller det engelska förbudet som sätter käppar i hjulet. Så sent som 1815 anlöper fortfarande fartyg med slavar till ön och samma år registreras det sista ”officiella” slavskeppet.²²⁴ Men slavhandeln pågick troligtvis i mindre skala på ön ända fram till 1830-talets mitt trots dödsstraff för detta brott.

Om man fortsätter att se på den rent kvantitativa aspekten hade S:t Barthélemy under hela perioden föga inverkan på Sveriges allmänna verksamhet och utveckling. Syftet med Englands kolonier var att ge statskassan vinst. Detta uppfylldes av S:t Barthélemy till en början men inte sett över hela perioden. Dock gjorde enskilda köpmän stora vinster.

Intressant är också – vilket konstaterades i bakgrundskildringen – att Sveriges handel på Västindien är blygsam fram till dess att vi förvärvar kolonin. Men när det gäller handeln med kolonialvaror i Östersjöområdet hade svenska köpmän en större del av denna än till exempel Danska – trots att Danmark hade flera ekonomiskt viktiga kolonier.

Detta möjliggjordes genom en protektionistisk och flexibel handelspolitik där svenska köpmän tidigt kom att kontrollera en stor del av Östersjöhandeln med kolonialvaror. Detta innan vi besatt några egna varuproducerande kolonier. Ett exempel är att svenska handelsmän vid slavupproren på de franska kolonierna 1793 övergick till att köpa sockret från de danska kolonierna. Att inte ha egna sockerproducerande kolonier innebar alltså inte bara en nackdel utan också en större handelsmässig rörlighet och flexibilitet. Samma mönster kan man urskilja vid tiden för det amerikanska frihetskriget då importen av danskt socker ökar kraftigt.²²⁵

Frågan är också hur stark drivkraften var att bli en slavhandelsnation. Klart är att frågan om slavhandeln – genom förvärvet av kolonin – hamnar på Rådets bord. I en historisk situation då de övriga kolonialmakterna under lång tid bedrivit slavhandel med slavar och det som en

²²³ En fråga som inställer sig vid skrivandet av uppsatsen är vad levde befolkningen av? Jag har i arbetat med denna uppsats inte riktigt fått ett grepp om detta. Det verkar orimligt att alla levde av hamnens näringar. Troligtvis har mycket importerats från de kringliggande öarna.

²²⁴ Uppgift från Hovkanslern af Wetterstedt i Hellström, Jan-Arvid .. *åt alla christliga förvanter...* Uppsala 1987 sid 108.

²²⁵ Efter Napoleonkrigen börjar den svenska handeln att mer och mer ske utan mellanhänder med Västindien samt USA. Rönnbäck Klas, *Swedish trade in sugar during the early modern era*. Flexibility and protectionism Göteborg Papers in Economic History No. 4. Juni 2006 sid 9.

reaktion mot detta i dessa länder uppstått en rörelse mot denna verksamhet.²²⁶ Organisationer som arbetade mot slaveriet fanns sedan en tid i både England och Frankrike.

Ett svenskt förbund för slaveriets fanns också vilket vi skrivit om tidigare. I Norrköping hade Carl Bernhard Wadström 1788 publicerat ritningarna över Brooks.²²⁷ Enligt flera källor verkar opinionen emot slaveriet varit stor i Sverige, flera tidningsartiklar i de större tidningarna åren 1784-1786 vittnar om ett intresse i frågan och landet omnämns till och med som ett föregångsland i detta avseende av Hildebrand.²²⁸

Gustav III var också välinformerad om handeln sedan en internationell sammanslutning mot slaveriet uppväktat honom med böcker och brev i vilka han tillfrågades om han ville såsom monark för en nation som inte var inblandad i slavhandel ställa sig i spetsen för denna rörelse. Men Gustav III svarade via ombud att han ”som en konsekvens av ärftliga innehav som hade lagts på honom” var Kung över en ö ”som hufvidsakligen blifvit befolkad af afrikanska slafvar”, men vad gällde slavhandeln hade han aldrig hört talas om att någon köpman från hans land tagit del i den och han ”ville göra allt hvad han kunde för att det äfven framledes skulle hålla sig obefläckade däraf.”²²⁹ Detta säger Gustav III några år efter att han gett det Västindiska kompaniet rätt att bedriva slavhandeln. Kungen dör 1792 och hans uttalande kommer innan Rådet börjar svänga i frågan

Sveriges regering tvingas med andra ord ta ställning för eller emot slavhandeln i en situation då alla korten ligger på bordet. Handelns omfattning och grymhet är känd. Vid det första tillfället 1782 blir svaret: ja gärna men blanda inte in oss, när handelshuset Arwidsson & Söner vill inleda slavhandeln. I Bernards skrivelser som behandlas på Rådets möte föreslår han att Sverige bör försöka utverka tillstånd för att föra in slavar till de franska kolonierna. I detta har sedan också Rajalin instämt ett år senare 1785 och som vi sett har Liljencrantz drivit frågan på Rådets möten och som ett resultat av detta utverkat ett tillstånd för de boende på ön att bedriva slavhandel. I Det Västindiska kompaniets privilegiebrev från den 31 oktober 1786 får också kompaniet en uttrycklig rätt att bedriva slavhandel. ”Härigenom sanktionerades officiellt slavhandeln av den svenska regeringen, och i rådets protokoll...finns intet spår av någon opposition mot denna handelsgren”, skriver Hildebrand.²³⁰

²²⁶I Storbritannien var slaveriet mer omfattande än i något annat jämförbart land och först 1807 avskaffades slavhandeln officiellt. I USA hade abolitionisterna nått en stor seger 1808 då slaveriet förbjöds av kongressen och först 1865 avskaffades slavhandeln officiellt. I USA hade abolitionisterna nått en stor seger 1808 då slaveriet förbjöds av kongressen. I Europa hade till exempel kejsar Josef II 1782 tagit ställning mot slavhandeln och 1794 avskaffades den i Frankrike (även om den senare skulle komma att återinföras av Napoleon)

²²⁷Tanken med förbundet var att avskaffa slavhandeln genom att bilda en koloni i Afrika. Detta har lett en del att hävda att syftet med förbundet primärt var att etablera ett Swedenborgskt samhälle i Afrika och inte avskaffa slaveriet.

²²⁸Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 140. Hildebrand stödjer sig här på *Amerika i svensk litteratur* av H. Elovson sid 124. Exempel på tidningar som ges är Götheborgska nyheter 21-28 augusti 1784 samt Dagligt allehanda den 19 april 1786 och den 16 november samma år. Den senare av artiklarna avslutas med ”Det är en skam för den uplysta världen, at slafhandel ännu drifwes äfwen utaf de folkslag, hwilka bekänna sig til Christendomen. Detta bruk hindrar wettenskaper, slögder och folkökningen.”

²²⁹Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 142. Hildebrand finner citatet i Thomas Clarksson, *The history... of the abolition of the slave-trade*, 1 sid 566.

²³⁰Hildebrand Ingegerd *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951 sid 94.

I rådets diskussioner framkommer det sammanfattningsvis klart och tydligt att man från svenskt håll i samband med förvärvet av S:t Barthélemy hade ett starkt intresse av att komma in på slavmarknaden. Slavhandeln sanktionerades också inledningsvis av vår tids regering i en tid då det var en verksamhet vars grymhet var välkänd och impopulär både inom landet och internationellt.

Även om omfattningen fortfarande är oklar kan man konstatera att det svenska Västindiska kompaniets representanter och aktieägare deltog och tjänade pengar på handeln med slavar. Kompaniets administration, både vad gäller lokaler och ekonomiska transaktioner utnyttjades för detta ändamål: men officiellt så gav man inte Röhl & Hansen tillåtelse att sköta handeln under kompaniets flagg. Klart är dock att svenska slavskepp hade rätt att föra svensk örlogsflagg då man seglade med människolast.

Men, och detta är ett stort *men*: kan man av det dra slutsatsen och driva tesen att ”Sverige bedrev slavhandel” om det som vi sett handlade om enskilda handelshus som – trots officiella fördömanden – bedrev en privat handel med slavar i en jämförelsevis liten skala. Efter 1790 så svänger också Rådet successivt i frågan och efter 1790 är man officiellt negativ till alla slavhandelsprojekt som föreslås. Undersökningen syftar inte att döma, inledningsvis fanns helt klart ett uppsåt men av olika skäl blev inte slavhandel en för Sverige så omfattande handelsgren som Rådet hade hoppats på.

Vänd på frågan: Om motivet var att med full kraft ge sig in i slavhandeln med egna skepp så måste S:t Barthélemy bedömas som ett misslyckande. Det fanns en vilja och ett grönt ljus från Rådet. Men varför blir det då ingen ”fart” på slavhandeln eller fler öar och kolonier i Västindien? Var ekonomin och samhällsstrukturen underutvecklad i Sverige? Mäktade vi inte med? Saknades behovet med tanke på att vi ändå tjänade pengar på kolonialvaror och kontrollerade handeln på Östersjön?

Om man bortser från slavhandeln så navigerade Sverige ganska framgångsrikt när det gällde handeln med kolonialvaror trots att handeln med S:t Barthélemy som bas inte blev som man tänkt sig. Som ett litet land utnyttjade man krigen och handelspolitiska förändringar till att gynna den egna industrin av tillexempel socker eller salt. När Storbritannien och Danmark förbjuder slaveriet så kan Sverige fortsätta att importera slavproducerade grödor från till exempel Brasilien och Kuba. Frihamnen gör självklart sitt till.

En annan aspekt som träder fram vid läsningen av det Västindiska kompaniets verksamhetsberättelser är att många projekt inte gick som man hoppats. I protokollen återkommer ständiga problem med haverier och förlorad last. Många expeditioner gick förlorade som följd av krig och kapningar (Frihamnen drog även till sig smugglare). Sedan kom även förbudet mot införsel av vissa varor tillexempel kaffe. Branschen var kanske mer riskfylld och vinsterna mera osäkra än vad som antagits. Kanske saknades också en tillräckligt omfattande kompetens för transocean handel. Delegeringen till danska och engelska kaptener tyder på det. Lägg sedan till att östersjöhamnarna var frusna vintertid. Samt att Öresund var kontrollerat av Danmark.

Motivet kan alltså inte enbart ha handlat om slavhandel. Kolonin var troligtvis också en del av en större merkantilistisk plan där man bland annat vill utveckla den svenska exporten av bland annat järn. Man ville också kunna importera kolonialvaror till ett lägre pris än om de hade köpts i Nordamerika eller på den europeiska marknaden.

Genom att göra S:t Barthélemy till en frihamn så skulle man dra till sig transittrafik från de kringliggande öarna. Kolonin blev en samlingsplats för kolonialvaror som sedan kunde fraktas vidare till Sverige på svenska fartyg. Framför allt blev kolonin lönsam i krigstid.

Men slavhandelns dragningskraft var också stor. Vi sa inte nej. Men kolonin var inte primärt en spekulation i slavhandel med svenska skepp även om det förekom. Politiskt fanns det också en prestigevinst i att inneha en transocean besittning och även vinsterna från slavhandeln var en väg till respektabilitet.

Viktigt för en bedömning är också att S:t Barthélemy inte hade erövrats utan köpts och när man tog över kolonin fanns redan slavar på ön. Sverige hade alltså i detta avseende inget utrotande eller förslavande av den ursprungliga befolkningen på sitt samvete.²³¹ Den harmlösa bilden kommer troligtvis från omfattningen av våra koloniala besittningar.²³² Om vi hade förvärvat någon av de större öarna som Tobago eller Guadelope. Hade bedömningen av Sveriges roll som human kolonialmakt då varit densamma?

²³¹ ”Men den officiella normativa bilden behöver för den sakens skull inte överensstämma med den civilt verkliga” skriver man om detta i antologin *Sveriges kolonilöter*, något som säkert också gällde på S:t Barthélemy Loit Alekander Sveriges Kolonilöter ur *Den Dolda Historien 27 uppsatser om vårt okända förflutna*. Red: Ronny Ambjörnsson & David Gaunt. Författarförlaget 1984 sid 392.

²³² Loit Alekander Sveriges Kolonilöter ur *Den Dolda Historien 27 uppsatser om vårt okända förflutna*. Red: Ronny Ambjörnsson & David Gaunt. Författarförlaget 1984 sid 392.

Del II Avskaffandet av slaveriet på kolonin

Situationen för slaverna på S:t Barthélemy

För att kunna bedöma den svenska debatten om slaveriets avskaffande är det först nödvändigt med en kortare redogörelse för hur situationen för slaverna på ön såg ut.

De formella reglerna för slavernas och de fria svartas ställning reglerades i en ordningsstadga utfärdad av öns kommandant Herrman Rosén von Rosenstein²³³. Rosenstein var också en stark anhängare av slavhanteringen och ansåg att ”slavhandeln var den förnämsta av all västindisk handelsrörelse” och att den skulle skapa ”mycken välmåga ty den medbringa all annan rörelse.”²³⁴ Lagstiftningen var ett resultat av de slavuppror som ägt rum på omkringliggande öarna och ger en bra inblick i öns förvaltning.²³⁵

Lagstiftningen skiljer mellan ”fria kulörta” och de svarta slaverna. De fria har rätt att äga egendom och pengar. Det strängaste straffet för en ”fri kulört” var att säljas som slav. Pengarna från en sådan försäljning gick till Kungen. Men lagstiftningen handlade främst om de svarta slaverna. Om de bröt mot någon paragraf i ordningsstadgan utdömdes straff såsom piska, halsjárn, brännmärkning, glödande järn eller döden. Men utdömande av straffen var noga reglerat. ”Ägaren får slå sin slav i kedjor och piska slaven med spö eller rep; dock utan att gå till överdrift; varje bestraffning får ej överskrida 29 piskrapp. Det är förbjudet att vanställa slavens kroppsdelar eller att tortera slaven; i sådana fall då slaven förtjänar ett strängare straff än piskan, skall ägaren istället överlämna slaven till myndigheterna för behandling.” Gravida kvinnor fick motta sina rapp liggande på mage med en grop grävd för magen – av omsorg om barnet.²³⁶

Handel med slavar på ön skedde genom regelbundet återkommande slavauktioner. I tidningen *The Report of St Bartholomew* kan man till exempel läsa om hur Auktionsförrättaren Gustaf Ekerman i april 1819 i en annons meddelar att det ska bli auktion i källaren under The Government House. Det kommer att säljas portvin från Madeira, vin från Malaga, champagne, gammal rom och diverse andra varor. Dessutom säljs sju slavar: Lamb 20 år, Charlotte 35 år, William 14 år, Fattima 20 år, London 16 år, Emelie 38 år, Diannah 2 månader.²³⁷

Den mest omfattande delen i den svenska slavlagstiftningen handlade om förbudet mot att gömma slavar. Om man påträffar en gömd slav utanför en annan slavs hydda skulle den slav

²³³ Slavlagarna återfinns i S:t Barthélemysamlingen 1784-1802 volym 1A . Riksarkivet.

²³⁴ K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad, 1990 sid 34.

²³⁵ Den danska slavlagstiftning från 1685 beordrade av den danske guvernören på S:t Thomas föreskrev att slavar skulle bestraffas genom att spetsa slavar på pålar som slogs ned i marken. År 1733 års slavlagstiftningen innehöll föreskrifter som att en utpekad ledare för förrymda slavar skulle brännas tre gånger med glödande järn och därefter hängas. Det var skräcken för slavuppror som var den materiella orsaken till lagstiftningens grymhet.

²³⁶ K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad, 1990 sid 135. *eport of St Bartholomew*. den 4 januari 1819. Kungliga Biblioteket

²³⁷ Tidningen *The Report of St Bartholomew*. den 4 januari 1819. Kungliga Biblioteket. Episoden återfinns även på Sjöhistoriska Museets utställning ”En dunkel historia”: <http://webex.maritima.se/process.asp?content=endunkelhistoria&selectedID=Joluna0b18bc5c7d27> (06-12-29)

som bodde i hyddan bestraffas med 30 piskrapp och åtta dagar i fängelse.²³⁸ Om en ”fri kulört” gömde en slav skall han förlora sin frihet och själv säljas som slav. Av pengarna från försäljningen skulle en tredjedel gå till angivaren och den förrymde slavens husbonde ska kompenseras med 10 livres för varje dag som slaven varit rapporterad som saknat. Resten skulle tillfalla Kungen.

Lagarna blev inte mildare med åren. Regeringen gav 1806 sitt bifall till att guvernör Anckarheims begäran om att hyra in en piskare och bödel för Gustavias räkning. Hyran för bödeln, som också var slav, var åtta dollar i månaden.²³⁹ Slavarna på S:t Barthélemy var inte heller enbart arbetskraft. Det finns väl dokumenterat att slavinnorna också hade till uppgift att tillfredsställa slavägarna sexuellt, samt även de svenska tjänstemännen. Det uppfattades som normalt bland öns vita män, även de gifta, att hålla sig med en svart kvinna. Det ansågs vara bra för hälsan. De barn som föds i dessa förhållanden blev sedan slavar till sin egen far.²⁴⁰

Strafftabell – utdrag ur den svenska slavlagstiftningen²⁴¹.

Brott	Påföljd
Slag mot husbonde, eller någon i husbondens familj.....	Dödsstraff
Vapeninnehav.....	Halsjärn
Vapeninnehav och maskering.....	Dödsstraff
Utomhus efter klockan 9.....	Halsjärn
Maskerad alt. dold identitet.....	Piskning, brännmärkning med glödgat järn, samt halsjärn.
Samling i grupp utan tillstånd.....	Brännmärkning /dödstraff
Försäljning av varor för eget bruk.....	29 piskrapp.

²³⁸ En botaniker Bengt Anders Euphrasén som besöker ön 1788 med ett stipendium från Kungliga vetenskapsakademien beskriver i en avhandling *Beskrifning öfver svenska västindiska ön S:t Barthelemy* inte bara öns vegetation utan också hur de vita behandlar slavarna. Han skriver i en passage om vad som skett med en förrymd slav: ”Ägaren hänger då slaven på en stor grov järnlänk, som låses fast med ett tungt hänslås om halsen, då han sedan låter en eller flera hålla, eller ock kan hända binder honom vid en vägg eller påle, kläder af honom samt slår honom sedan med ett karbas av ihopvirat läder, på bara kroppen, så länge hans krafter tillåta och det arga sinnet bliver övergångit... Slaven får sedan längre eller kortare tid gå uti arbete, och så väl natt som dag plågas, antingen med järnlänken, eller ett järnhalsband med långt utstående krokar. Järnringar eller länkar om benen, äro även för dem mindre ovanliga.” Euphrasen konstaterar alltså utan att veta om det att slavägarna bortser från slavlagarna och gör som de själva behagar. Källa: Göran Skytte *Kungliga svenska slaveriet*, Askelin och Häglund, Stockholm 1995 sid 81.

²³⁹ Utställningen: *En dunkel historia* på Sjöhistoriska Museet, oktober 2005 se även utställningens Webplats:<http://webex.maritima.se/process.asp?content=endunkelhistoria&selectedID=Joluna0b18bc5c7d27>.

²⁴⁰ Utställningen: *En dunkel historia* på Sjöhistoriska Museet, oktober 2005 se även utställningens Webplats:<http://webex.maritima.se/process.asp?content=endunkelhistoria&selectedID=Joluna0b18bc5c7d27>.

²⁴¹ Slavlagarna återfinns i S:t Barthélemyssamlingen 1784-1802 volym 1A. Riksarkivet.

Strafflag mot slavhandeln och motionen om dess avskaffande

”Slaveriets och slavhandelns avskaffande är ett av mänsklighetens ädlaste mål och skall. Då detta mål en gång vinnes, bliva en av mänsklighetens ädlaste segrar.”²⁴²

1792 beslutar Danmark sig för att förbjuda slavhandel från och med 1803. 1794 beslutar Frankrike att förbjuda slavhandel mellan Afrika och de franska öarna i Västindien. 1807 beslutar England att förbjuda all slavhandel mellan Afrika och Västindien, följt av Förenta staterna 1808. Men i Sverige (S:t Barthélémy) fortgår slavhandeln.²⁴³ Trots att Sverige 1813 undertecknar uttalanden mot slavhandeln och på Wienkongressen 1815 undertecknar en deklaration för slavhandelns avskaffande fortsätter den på S:t Barthélémy. Det finns rapporter om att USA, England och Frankrike klagat på att det på S:t Barthélémy fortfarande bedrivs slavhandel 1819, 1822 och 1828. Vid dessa tillfällen kräver England och Förenta staterna att få stationera kontrollanter på ön för att se till att inga slavskepp utrustas eller slavhandel pågår eftersom man menar att så fortfarande sker.²⁴⁴ Bevis finns för försäljning av slavar från Afrika på S:t Barthélémy så sent som 1831.²⁴⁵ De engelska slaverimotståndarna uppvaktar också andra länders regeringar aktivt under 1800-talet.²⁴⁶

Distributionen av slavar på de olika kolonierna är 1825 sådant att USA och Brasilien totalt dominerar med över 65 % av det totala antalet slavar. För att sätta saker och ting i ett sammanhang och ger perspektiv kan följande diagram ge en bra översiktsbild. USA har under 1800-talet seglat upp som den ledande slavnationen. Inte enbart på grund av import utan också en naturlig ökning av antalet slavar.

²⁴² Erik Gustaf Geijer september 1840

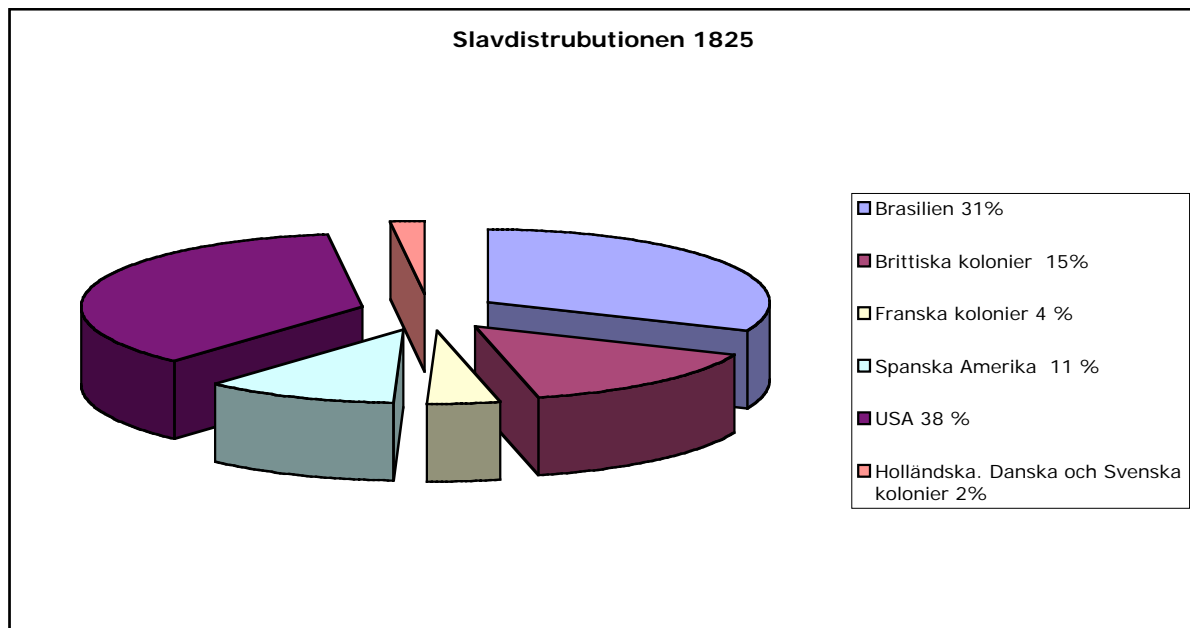
²⁴³ Även på S:t Barthélémy finns en opposition mot slaveriet i öns tidning så skriver den 21 augusti 1804 tidningens utgivare om att man i England diskuterar att avskaffa slaveriet och avslutar med att personligt kommentera detta med orden ”det förefaller oss helt klart att om man inte förser kolonierna med slavar då måste man på sikt lämnas dessa kolonier; å andra sidan är det också helt riktigt att man hellre offerar kolonierna än att man offerar humanitetens principer” Men redan i nästa nummer från den 28 augusti 1804 så tar ansvarig utgivare tillbaka uttalandena och skriver att han är ledsen om någon uppfattade det som att han var emot slavhandel. Så var inte fallet. Det han menade var att det vore inkonsekvent gentemot de brittiska kolonierna om ett förbud kom till stånd. Men om det nu ändå blev så menade han att andra nationer då bör få tillstånd att förse de engelska kolonierna med slavar. *The Report of Saint Barthélemy* 28 augusti 1804. Kungliga Biblioteket.

²⁴⁴ K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad, 1990 sid 135.

²⁴⁵ Ibid sid 147.

²⁴⁶ Genom att placera länderna i kronologisk ordning kan man visa att Sverige var sena att avskaffa slaveriet men man kunde också lyfta fram att när det sker 1846 så är det 15 år före motsvarande reform i USA.

Diagram 8: Slavdistributionen 1825

Källa: Fogel, Robert William *Time on the cross. 1, The economics of American negro slavery* Little, Brown and Company Boston- Toronto 1974 sid 28. För deras statistiska metoder se *Time on the cross. 2, Evidence and methods: a supplement*.

Anmärkning: Totalt blir det 99 % utifrån de siffror som Fogel anger.

I november 1824 sluter Sverige på Englands initiativ en traktat som slår fast att slavhandeln ska avskaffas i respektive land och i alla kolonier. I traktaten skrivs i historieförfalskningens anda att Sverige sedan urminnes tider ”aldrig icke en gång känt tillvarelsen av slaveriet”²⁴⁷. Det står också att handeln med människor är ovärdigt mänskligheten i ett upplyst samhälle. Traktaten avsluts med att man skall ta fram en strafflag för de undersåtar som deltar i slavhandeln. En sådan tas också fram i november 1829 och får namnet ”Strafflag emot negerhandel och delaktighet deruti.”²⁴⁸

Lagen finns tryckt i Riksdagsprotokollen och den strafflag som Riksdagen beslutar om består av nio paragrafer. Den första slår fast att:

”Den som, med vett och vilja, bortför en eller flera Negrer i den avsikt att bringa dem såsom slavar till något ställe, var som helst, eller för att sälja eller driva handel med dem som slavar, eller, med vett och vilje, tager om bord, anhåller eller inspärrar på något fartyg en eller flera Negrer, i uppsåt att bortföra eller till något ställe införa dem, som slavar, *den skall hava sitt liv förbrutit.*”²⁴⁹

I den andra paragrafen stadgas det att medhjälp till slavhandel ska straffas med fästningsarbete om det är en man och med tukthusarbete på livstid om det är en kvinna. Det intryck man får av lagstiftningen är att den är stenhård ända fram till den nionde paragrafen som lyder:

²⁴⁷ Göran Skytte *Kungliga svenska slaveriet*, Askelin och Hägglund, Stockholm 1985.

²⁴⁸ Exp. Utsk. Förslag till und, Skrifv. N:o 231 i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, *angående Strafflag emot negerhandel och delaktighet deruti*. Bihang till Riksståndens Protocoller Band 10.1 1828-1830 sid 568.

²⁴⁹ Exp. Utsk. Förslag till und, Skrifv. N:o 231 i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, *angående Strafflag emot negerhandel och delaktighet deruti*. Bihang till Riksståndens Protocoller Band 10.1 1828-1830 sid 569. (min kursiv).

”Denna lag skall icke lämpas till den händelse, att svensk undersåte, för eget behov, begagnar, samt i sådant ändamål, köper eller säljer slavar, endast inom det land, där ägande rätt över slavar är, efter landets lag, gällande.”²⁵⁰

Hur ska då denna till synes motstridiga lag tolkas? Först av allt är det i sammanhanget viktigt att skilja mellan begreppen slavhandel och slaveri. Det ena handlar om transkontinental handel med människor; det andra om ett system med hushålls- och plantageslavar. En distinktion som kanske framstår som juridiska spetsfundigheter från vårt perspektiv var för dåtidens politiker av stor vikt. Vad riksdagen säger är att det fortfarande var tillåtet att ha slavar på S:t Barthélemy och att handla med dessa slavar och deras barn (lokalt köp och sälj). Men det var inte tillåtet att köpa svarta i Afrika och sedan sälja dem på S:t Barthélemy:, Slavhandeln förbjöds men slavarna förblev slavar.

I en del litteratur så raljerar man över den svenska strafflagens ”dubbla budskap” men i grunden handlar det ju om att för den svenska staten undvika ett kollektivt dödsstraff för alla svenska medborgare på ön, inklusive ämbetsmän och guvernörer. Lagen är tydligt anpassad för svenska förhållanden och är medvetet formulerad för att dels tillfredsställa den internationella rörelsen mot slaveriet och dels se till att inte över en natt omkullkasta ägandeförhållandena på den svenska kolonin.

I den engelska rörelsen för abolition²⁵¹ var också detta en vattendelare mellan dem som ville att man skulle verka för alla slavars frigörelse och de som bara ville förbjuda handeln. Man enades 1787 om att bara kräva det senare då det ansågs mer rimligt. Argumenten för det var att ”en allmän frigörelse skulle kräva att parlamentet inskränkte den västindiska kolonialförvaltningen lagstiftande fullmakter”²⁵². Det skulle med andra kräva en inskränkning av plantageägarnas egendom och äganderätt. Men man visste också att om rekryteringskällorna ströps så skulle – med den höga dödligheten på plantagerna – det bara vara en tidsfråga innan man kunde ta nästa steg.

Även efter att den svenska strafflagen antagits uppvaktas svenska politiker aktivt av de engelska slavmotståndarna. Bland de riksdagsmän som uppvaktades återfanns, författaren, historikern och akademiledamoten Erik Gustaf Geijer. Resultatet blev en motion som lämnades in till Prästeståndet i september 1840. Motionen inleddes med en kraftfull markering: ”Slaveriets och slavhandelns avskaffande är ett av mänsklighetens ädlaste mål och skall då detta mål en gång vinnas, bli en av mänsklighetens ädlaste segrar.”²⁵³ I motionen skrev Geijer att det handlade om att föra vidare en process som mänskligheten redan inlett på andra håll. En process där det fria arbetet utvecklar sig och ersätter slavarbetet: ”Det är under sådana omständigheter en pligt för hvarje samhälle som gör anspråk på frihet och bildning, hörde det ej äfven till de mäktiga, att högt förklara sig mot denna rysliga handel och alla dess följder.”²⁵⁴

Geijer hänvisade också till tidigare ingångna traktat och till strafflagarna som ju ”belade all slavhandel med livstidsstraff.” Nu handlade det om att den engelska Regeringen upphävt

²⁵⁰ Ibid sid 572.

²⁵¹ Språkligt så skapar också begreppet ”abolition” viss förvirring då det i den engelska debatten enbart betydde ett avskaffande av slavhandeln medan det i en svensk kontext tolkas som slavarnas fullständiga frigörelse.

²⁵² Hochschild, Adam *Spräng bojorna : kampen mot slavhandeln* Ordfront Stockholm 2006 sid 115.

²⁵³ Protocoll hållna hos Högvärldiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1840 Band 1 1840. Den 5 september *Motion 187 av professor Geijer sid 587.*

²⁵⁴ Ibid sid 588.

”livegenskapen för Negrerna i sina kolonier” och att turen nu är kommen till Sverige. Geijer menar också att det inte behöver bli en särskilt dyr affär eftersom slavarnas antal på kolonin är förhållandevis litet. Motionen yrkar på att kungen ska tillsätta en undersökning om slavarnas tillstånd på S:t Barthélemy och om hur slaveriet på bästa sätt kan avskaffas.

Motionen går sedan vidare till Allmänna Besvärs- och Ekonomiska Utskottet som avger ett betänkande den 25 februari 1841. Utskottet konstaterar att Sverige genom traktat med England och Frankrike förbundit sig att ”undertrycka slafhandeln”, och att trots att den är ”belagd med lifsstraff, finnes likväl en svensk tillhörighet, der slafveriet är inhemskt, der slafvar följaktligen kunna köpas och säljas, nemligen ön S:t Barthélemy.”²⁵⁵ Man skriver vidare att detta strider mot lagen och att Kungen redan 1835 konstaterat att det faktum att engelsmännen friggett ”Negrerne i sine colonier”...påkallar Regeringens faderliga uppmärksamhet.” Betänkandet avslutas med att ”då slafveriet ännu fortvarar inom en, Svenska Kronan underlydande besittning, Rikets Ständer finna sig af begreppet om människovärde på det högsta uppmanade att påkalla des afskaffande”.²⁵⁶

Utskottet anser alltså att slaveri är i strid med människovärdet. Bakom detta förslag från utskottet ställer sig sedan en enig Riksdag och den 30 april 1841 ger Expeditionsutskottet Konungen i uppgift att på alla sätt som är möjliga utreda hur slaveriet ska kunna avskaffas.²⁵⁷ Resultatet blir att Kungen tillsätter en utredning som den svenska guvernören på ön James H Haasum får i uppgift att göra.

Under samma års Riksdag (1840-41) förs också en diskussion om öns status. Eftersom den dras med stora förluster vill flera motionärer att den ska lyda under samma förvaltning som Sveriges övriga provinser. Flera förslag läggs fram om hur detta kan låta sig göras. Det djärvaste av Herr Winge föreslår att ”såsom en undersåtlig skänk. Öfverlämna ön till vår nu Regerande Konung”.²⁵⁸ Denna motion faller. Ridderskapet och Adeln vill avträda ön till Danmark mot tullfrihet i Öresund ”förutsatt att Danmark emottager ön i det finansiella tillstånd, hvaruti den sig för närvarande befinner, så att icke Sverige..måtte få vidkännas några skulder.”²⁵⁹ Inte heller det förslaget blir verklighet, då det var ju fråga om ett orealistiskt förslag. Utskotten hänvisar i sina svar att det redan finns ett beslut från 1818 om att vid bästa möjliga tillfälle sälja ön.²⁶⁰ Kungens skrivelse om öns status till denna riksdag speglar också öns tillbakagång. Den har dessutom drabbats av flera orkaner som ökat fattigdomen på ön. Öns kommandant James H Haasum har tidigare rapporterat till riksdagen att fattigdomen griper omkring sig och kassorna krymper. Den svenska och de flesta andra Västindiska transitohamnar var inne i en svår krisperiod.

²⁵⁵Allmänna Besvärs och Ekonomi-utskottets betänkande N:o 133; *betänkande i anledning af väckta motioner om medverkan för avskaffandet af slafveriet på Ön S:t Barthélemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1040-41 Band 8 saml 1 sid 10.

²⁵⁶Ibid sid 10.

²⁵⁷Expeditions-Utskottets Förslag till und. Skrifvelse. N:o 315: *angående avskaffandet af slafveriet på Ön St. Barthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protokoll 1840: 10 saml 1 afdelningen 1 bandet sid 682.

²⁵⁸Stats-samt Allm. Besv – och Ekon Utskottets Betänkande N:o 14 *om öns ställning*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1840-41 4 samlingen 2 avdelningen sid 8.

²⁵⁹Allmänna Besvärs och Ekonomi-utskottets betänkande N:o 145; *Betänkande i anledning af Motion, att ön S:t Barthelemy må till Danmark öfverlätas*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1840-41 Band 8 saml 1 sid 1.

²⁶⁰Stats-samt Allm. Besv – och Ekon Utskottets Betänkande N:o 138. *Utlåtande i anledning af Ön S:t Barthelemys förhållanden*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1840-41 4 samlingen 2 avdelningen sid 1.

Riksdagens utredning om möjligheterna att friköpa slaverna

Den 9 juni 1842 inkommer guvernörens utredning om slavernas tillstånd och möjligheterna att avskaffa slaveriet.²⁶¹ Utredningen börjar med att guvernören konstaterar att Riksdagen har fel när den påstår att det i strid med gällande svensk lag förekommer slavhandel på hans ö. Guvernören redogör för den nionde paragrafen i slavlagarna och skriver att det är tillåtet att handla med slavar när ”svensk undersåte för eget behof begagnar samt i sådant ändamål köper och säljer slafvar.”²⁶² Att då påstå att detta är detsamma som slavhandel är Guvernören mycket kränkt över och om det inte härrör ur ett missförstånd är det en väldigt allvarlig anklagelse mot honom själv och öns övriga ämbetsmän skriver Haasum och fortsätter: ”denna handel, som väl också kan kallas slavhandel, ehuru den ingalunda är vad som förstås med det ordet, är alldeles icke förbjuden, utan tvärtom uttryckligen auktoriserad.”²⁶³ Kontrollen av den olagliga slavhandeln har dessutom enligt guvernören varit ”så noggrann som lag medgifvit och ännu något därutöfver.”²⁶⁴

Här återkommer samma problematik som vid strafflagens utformande. Raljerande har en del författare tolkat Haasum som att han leker med orden: Ingen slavhandel på ön alltså. Endast handel med slavar. Men han har ju formellt rätt i det han skriver. Vid denna tidpunkt så krävde inte ens alla slaverimotståndare att inte bara slavhandeln utan också själva slaveriet skulle avskaffas. Frågan man måste ställa sig är vad *betydde* slavhandel då? Inte vad det *betyder* idag.

Efter angreppet på Rikets Ständer övergår guvernören till att skriva om slavernas situation. ”I vissa hänseenden är slafvens på St.Barthélemy tillstånd bättre, än de nyligen frigifnes på Engelske öarne, ja till och med bättre, än frie arbetares i flera Europeiske länder.”²⁶⁵ Orsaken till detta menar guvernören är att det inte på ön finns stora plantager utan att ”det lilla åkerbruk som drifves liknar mera trädgårdsskötsel”, det medför att slavägarna mer liknar den ”Europeiska Lantmannen” än den ”Vestindiska plantören”. Halva fredagen och lördagen kan slaverna arbeta för sig själva och söndagar är ledigt. Många är dessutom skickliga hantverkare och skulle kunna jobba ihop pengar för att köpa sig fria, men guvernören ”nödgas dock erkänna att deras liknöjdhet i detta avseende är förvånande, och ehuru mycket de äro belätne med en sådan friare disposition av sin tid och sina personer, samt derigenom hafva fullkomlig erfarenhet af en oberoende lefnad, föredraga de i allmänhet ögonblickets njutning och sorgfrihet, framför hvarje uppoffring för framtiden.”²⁶⁶

Guvernören beskriver också hur relationen ägare-slav är mycket god och att bestraffningar av slavar tillhör ovanligheterna. Som bevis för detta påstående framför han att 1832-1842 endast 80 slavar har rymt. Av detta drar han slutsatsen att slavernas tillstånd på ön: ”ej är så

²⁶¹ Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse, N:o 62 till Rikets Ständer, *angående avskaffan det af slafveriet på St Barthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1844-45 i saml. 1,2 afd. sid 6.

²⁶² Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse, N:o 62 till Rikets Ständer, *angående avskaffan det af slafveriet på St Barthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1844-45 i saml. 1,2 afd. sid 6.

²⁶³ Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse, N:o 62 till Rikets Ständer, *angående avskaffan det af slafveriet på St Barthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1844-45 i saml. 1,2 afd. sid 7.

²⁶⁴ Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse, N:o 62 till Rikets Ständer, *angående avskaffan det af slafveriet på St Barthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1844-45 i saml. 1,2 afd. sid 8.

²⁶⁵ Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse, N:o 62 till Rikets Ständer, *angående avskaffan det af slafveriet på St Barthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1844-45 i saml. 1,2 afd. sid 9.

²⁶⁶ Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse, N:o 62 till Rikets Ständer, *angående avskaffan det af slafveriet på St Barthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1844-45 i saml. 1,2 afd. sid 9.

ömmande eller för mänskliga känslan upprörande, som de förhatliga benämningarna ´slaf` och ´slafveri` för Europeiska öron antyda.”²⁶⁷ Det verkar med andra ord om inte paradiskiskt så i alla fall acceptabelt att vara slav enligt guvernörens åsikt.

I den andra delen av rapporten ändras tonen. Slavens människovärde är nedsatt skriver guvernören. Slaven kan inte gifta sig utan ägarens tillstånd då det skulle inskränka äganderätten. Slaven kan också när som helst skiljas från sin familj och flyttas till andra öar ”utan hopp om att någonsin återvända... Detta öde hänger som ett Damocles-svärd öfver hans hufvud.”²⁶⁸ Guvernören skriver också att ”slafveriet icke utgör villkoret för någon viss production. Det bör derföre utan svårighet kunna af fritt arbete ersättas.”

Men, lägger han till: en slavemancipation kan inte genomföras utan att många försiktighetsåtgärder vidtas. Han menar att bara genom att friköpa slavar som engelsmännen gjort nära nog orsakat de engelska öarnas undergång och att man måste ta hänsyn till de hos slavarne medfödda anlagen som ”lättja, lösdriveri och vagabondism” för att inte frigivningen ska orsaka den svenska kolonins undergång. Den första åtgärden föreslår Haasum blir att se till att slavägarna kompenseras då ”denna inkomst är den enda lifsbergningen för mången fattig familj, mången enka mången fader- och moderslös eller sjuklig och orkeslös. Dessa [slavägarna] äro i fullt lika ömande belägenhet som deras slafvar.”²⁶⁹ Något annat är inte heller juridiskt möjligt eftersom man lovat fransmännen vid övertagandet av ön att inga kränkningar av invånarnas egendom skulle ske. Haasums slutsats är alltså emancipation genom kompensation av slavägarna. Detta – hur de svenska medborgarna på ön ska hanteras: juridiskt, ekonomiskt och politiskt – framstår som det centrala problemet för Riksdagen. Slavägarnas roll och öde på ön är invävt i slavarne. En lösning måste inkludera bägge parter.

Haasum delar sedan in alla öns slavar i olika kategorier beroende på ålder och ger Riksdagen två alternativ. Antingen friköps alla slavar direkt till schablonbelopp, eller så sker det successivt under en tio år lång period. Skedde det med en gång skulle emancipationen kosta 97 320 spanska piastrar. Köpte man slavarne fria under en längre period skulle det kosta 50 000 spanska piastrar.²⁷⁰

Haasums skrivelse balanserar mellan två ståndpunkter. Inledningsvis beskriver han att slavarne har det bra och får det allt bättre. Sedan ändras tonen och han landar på ett förespråkande av deras frigörelse. Detta är ju också den uppgift han har fått att utreda av Riksdagen. Kungen skriver som kommentar till rapporten att även om slavarne på ön fått det väsentligt bättre kvarstår mycket livegenskap – även om detta inte ska förväxlas med slavhandel – och han stöder guvernörens förslag om friköpning av slavarne till ”en skälig, om också icke full” ersättning och begär ständernas åsikt i frågan.²⁷¹

²⁶⁷ Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse, N:o 62 till Rikets Ständer, *angående avskaffan det af slafveriet på St Barthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1844-45 i saml. 1,2 afd. sid 10.

²⁶⁸ Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse, N:o 62 till Rikets Ständer, *angående avskaffan det af slafveriet på St Barthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1844-45 i saml. 1,2 afd. sid 11.

²⁶⁹ Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse, N:o 62 till Rikets Ständer, *angående avskaffan det af slafveriet på St Barthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1844-45 i saml. 1,2 afd. sid 12.

²⁷⁰ Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse, N:o 62 till Rikets Ständer, *angående avskaffan det af slafveriet på St Barthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1844-45 i saml. 1,2 afd. sid 14.

²⁷¹ Kungens parallell till livegenskap en är intressant. Ta till exempel Danmark som var tidigt ute med att förbjuda slaveriet men som hade livegna bönder kvar in på 1800-talet. Ett kanske ännu mer okänt kapitel än den svenska slavhandeln.

Eftersom kolonin inte själv har dessa resurser till friköpning måste staten besluta om att anslå pengar. Kungen redogör också för att om ön säljs hamnar frågan i ett annat läge. Nästa steg i denna parlamentariska process är att ärendet hamnar hos Statsutskottet som ska ge sitt utlåtande innan frågan hamnar för ett avgörande hos Rikets Ständer.

*Den 19 december 1844 avger Statsutskottet sitt utlåtande.*²⁷² Utskottet konstaterar att slavhandeln precis som guvernören påpekar varit lagligt på ön genom privilegiebrevets fjortonde paragraf där det Västindiska kompaniet ”lemnas frihet att drifva slavhandel på Angola och Afrikanska kusten.”²⁷³ Det innebär också att man inte kan frisläppa slaverna utan ersättning till ägarna vilket föreslagits av bondeståndets Jöns Ersson som velat lösa frågan genom att slaverna skulle ”sättas i frihet och ställas under den i Sverige gällande tjänstehjonsstadgan.”²⁷⁴ Dessutom har också Gustav III vid överlåtandet av ön till Sverige förbundit sig att respektera den enskildes äganderätt. Man förespråkar därför en ekonomisk kompensation till ägarna och man väljer att föredra det billigare av Guvernörens två förslag. Det vill säga successiv frigivning. Detta av två skäl. För det första är slaverna inte redo att frigges direkt eftersom det skulle medföra: ”en total och hastig rubbning uti alla förut varande förhållanden inom ön, hvaraf flera olägenheter och måhända äfven vådor kunde inträffa; och för slaverna sjelfa... efter sitt frigifvande, med deras medfödda anlag för lättja och lösdrifveri, komma att befinna sig i en olyckligare belägenhet, än dessförinnan.”²⁷⁵ För det andra kan man spara pengar genom att slavernas själva kan bidra med en del av friköpningssumman – ”en nyttig väckelse.” Utgifterna för statskassan för friköpningen skulle då stanna på 10 000 piastrar per år, under tre år. Utskottet skriver också att dessa 30 000 piastrar skall tas ur Handels- och Sjöfartsfonden.²⁷⁶ Frågan som ständerna har att ta ställning är i detta skede alltså inte *om* utan *hur* slaverna skall bli fria. Riksdagen har ju redan beslutat (1841) att slaveriet skulle avskaffas. ”... människovärde på det högsta uppmanade att påkalla des afskaffande.” Ständernas diskussioner som nu redogörs för från 1845 handlar om förslaget till friköpning från Statsutskottet och finansieringen av den åtgärden.

²⁷² Stats-Utskottets utlåtande N:o 116: *angående afskaffande av slafveriet på St. arthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoller 1844-45 4 samlingen 1 afdelningen 1 bandet sid 4.

²⁷³ Stats-Utskottets utlåtande N:o 116: *angående afskaffande av slafveriet på St. arthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoller 1844-45 4 samlingen 1 afdelningen 1 bandet sid 4.

²⁷⁴ Stats-Utskottets utlåtande N:o 116: *angående afskaffande av slafveriet på St. arthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoller 1844-45 4 samlingen 1 afdelningen 1 bandet sid 3.

²⁷⁵ Stats-Utskottets utlåtande N:o 116: *angående afskaffande av slafveriet på St. arthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoller 1844-45 4 samlingen 1 afdelningen 1 bandet sid 5.

²⁷⁶ Stats-Utskottets utlåtande N:o 116: *angående afskaffande av slafveriet på St. arthelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoller 1844-45 4 samlingen 1 afdelningen 1 bandet sid 6.

Rikets ständer behandlar frågan om slavarnas friköpande

Bondeståndet behandlar frågan om slavarnas friköpande

Bondeståndet sammanträder den 23 oktober 1844 samt den 16 april 1845. Den förste talaren Jöns August Zetterberg från Stockholms län yrkar på återremiss av ärendet då de flesta slavar på ön enligt honom redan är fria: ”lösen för...inom colonin födda slafvar bör icke äga rum; ty är Colonien svensk och svensk Lag der gällande, borde efter år 1809 ingen kunna födas slaf.”²⁷⁷ Nästa talare Anders Ersson från Elfsborgs Län menar att slavarna har det bra: ”Genom en långvarig vana kännes icke slafveriet så tungt eller bördan så tryckande, som man i början föreställer sig.”²⁷⁸ Han är dock i sin argumentation medveten om kravet på humanitet i denna fråga: ”Det kan väl synas lyckligt, att vara ställd på en plats der man med sin röst kan bidra till människors friköpande från slafveri, men jag fruktar dock, att om Svenska Folket till detta ändamål använder oerhörda belopp, det derigenom skall beröfva sig egen frihet.”²⁷⁹

Sedan talar Sven Heurlin från Kronobergs Län. Han menar att: ”I vår upplysta tid, är det icke värdigt eller förenligt med en fri föreställning att sälja ett fritt folk.”²⁸⁰ Vad gäller slaveriet menar han att det bästa är om Sverige förklarar kolonin för en fri republik och därmed slipper stå för kostnaderna: ”låt vara, att nu varande slafvar ej blifva frie.”²⁸¹

Nästa inlägg är skriftligt och kommer från Pehr Nilsson från Kristianstads Län. Han kritiserar starkt att ansvaret för kolonin hamnade hos statsverket i samma ögonblick som den slutade gå med vinst och hänvisar till att de senaste 14 åren har 150 000 piastrar givits från Sverige till kolonin. Hanteringen av ärendet innebär från början till slut ”oerhörda avsteg från god ordning och redlighet”²⁸² menar Nilsson. Därför blir slavfrågan en underordnad fråga innan man först lösts öns status. Om Sverige säljer ön frågar sig Nilsson: ”Äro, de då alla våra Slafvar.”²⁸³ Hans lösning är att förklara ön för självständig och sedan får de ”sjelfve besluta öfver alla sina inre angelägenheter.”²⁸⁴

Det femte inlägget kommer från Ephraim Larsson från Elfsborgs Län. Han har inget emot emancipationen rent principiellt, men anser det vara för dyrt: ”Jag önskade, det Svenska Folket vore så rikt och mäktigt, att det kunde från trälldomens ok lösagifva eller friköpa slafvarna på ön...men jag måste ock besinna, att vi tyvärr äga en stor mängd olyckliga människor inom vårt fädernesland, hvilka slafva under fattigdomen och nöden och måhända befinna sig i svårare belägenhet än de lifegna.”²⁸⁵

²⁷⁷ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 88.

²⁷⁸ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 89.

²⁷⁹ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 88.

²⁸⁰ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 90.

²⁸¹ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 91.

²⁸² Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 93.

²⁸³ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 94.

²⁸⁴ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 96.

²⁸⁵ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 97.

I detta instämmer Anders Andersson från Skaraborgs Län som menar att ”10 000 piastrar, som i svenska mynt utgöra omkring 50 000 Riksdaler, vore alltför kännbart för Statsverket”²⁸⁶ han föreslår därför att 25 slavar per år ska friköpas. (Processen skulle då ta över tjugo år.) Även Anders Trysén från Östergötlands Län menar att: ”Det skulle vara en stor olycka för landet. Om det nu utkastade många tusende Riksdaler för frigifvande af slafvar å denna ö under en tidpunkt, då vi inom vårt eget fädernesland äga många trälar, hvilka icke kunna hjälpa sig ur eländet.”²⁸⁷

Måns Månsson från Calmar Län lägger till att: ”Jag tror...slafveriet vara farligare till namnet än i verkligheten.”²⁸⁸ Nils Nilsson från Värmlands Län förstärker tesen om förhållandet mellan svenskar och slavar: ”Helst, efter vad mig blivit upplyst, slavar på denna ö befinna sig i en vida bättre ställning än många tusende människor inom vårt eget fädernesland, vilka nu tryckas av dryga skatter.”²⁸⁹

Jöns Persson från Värmlands Län är också inne på samma linje: ”Att från vårt på penningar utarmade land, gränsande intill norra polen, prestera en betydlig penningssumma, för att utgiva till lagförbrytare boende på en motsatt sida av jorden, vore oförsvarligt handlat emot vår egen fattigpersonal, som behöva det understöd vi kunna lämna den, för att icke svälta och frysa ihjäl under våra långa vintrar, då däremot inbyggarna på ön S:t Barthélemy, har en evig sommar.”²⁹⁰ En av de sista talarna Anders Ersson från Elfsborgs Län kommer med en ny vinkel på frågan. Han menar att situationen för slavar kan förvärras om ön förklaras för fri republik. Då de ”förmögne i högre grad skola tyrannisera de olycklige slavar.”²⁹¹ Hans förslag är att förklara var och en som fötts eller föds av en slav för fri och på så sätt på sikt avskaffa slaveriet.

Sammanfattningsvis menar många talare att frågan är fel ställd. Det är öns status som svenskt land eller inte som först måste lösas, sedan kan man diskutera slavemancipationen. Ingen talare är för en friköpning av slavar i enlighet med statsutskottets förslag— det vore ”oförsvarligt”. Dock kan många talare tänka sig friköpning om ett annat land står för kostnaderna!²⁹² Alla som talar är också emot ekonomisk kompensation till slavägarna från statskassan. Motivet är att många bönder i Sverige har det sämre. En allmän åsikt är att slavar inte har det så illa. Många menar också att de inte är mogna att köpas fria. Alla talare är medvetna om att kolonin dragit in stora vinster till Kungen, statskassan och till det Västindiska kompaniet.

Mot den bakgrunden blir böndernas ifrågasättande legitimt: varför ska inte de som tjänat på slavhandeln också bekosta dess avskaffande. Varför ska vi genom pengar ur en av statens fonder ersätta dessa slavägare ytterligare? Varför inte använda S:t Barthélemy fonden som sorterar direkt under kungen och till vilken kolonins inkomster gått? Eller använda medel från en försäljning av ön? Ingen talare i bondeståndet menar att slavar bör friköpas av humanitära skäl. Ingen talare argumenterar för Statsutskottets förslag. Bondeståndet beslutar sig för att inte bifalla motionen utan återremitterar den till statsutskottet.

²⁸⁶ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 98.

²⁸⁷ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 99.

²⁸⁸ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 101.

²⁸⁹ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 101.

²⁹⁰ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 102.

²⁹¹ Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Ur itima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet sid 102.

²⁹² Vad vi idag skulle kalla för *spingnota*.

Prästeståndet behandlar frågan om slavarnas friköpande

Den 11 januari 1845 sammanträder Prästeståndet²⁹³ för att diskutera Statsutskottets utlåtande om slaveriets avskaffande 1845. Debatten i Prästeståndet är kort. Först att äntra talarstolen är Doktor Ödmann: ”Det är visserligen vackert att friköpa slafvar. Men frågan är, om man derigenom gör de nu i fråga varande någon särdeles tjänst; ty friköpta blifva de utan hjälp och uppsigt lemnade vind för våg.”²⁹⁴ Doktor Ödman menar också att det bästa vore att sälja eller skänka bort ön och låta slavemancipationen verkställas av dess nya ägare. ”Hela affairen synes mig derföre såsom ett skenbart sträfvande efter att lysa bland de Slavemanciperande staterna; och dertill förefaller den sannerligen för dyr.”²⁹⁵

Doktor Laurenius menar för sin del att man inte kommer undan att köpa slavarna fria men att 6000 spanska piastrar årligen är tillräckligt för detta ändamål. Men helst bör ön med dess slavproblemetik omedelbart ”afyttras, äfven till hvad pris som helst.”²⁹⁶ Doktor Björkman bemöter detta och menar att det bästa hade varit om man, som bondeståndet tidigare föreslagit, gjort alla slavar till tjänstehjon men då detta inskränker slavägarnas äganderätt så får man gilla läget. ”Det återstår således ej annan utväg än att lösa dem frie.”²⁹⁷ Han vill därmed bifalla slavemancipationen.

Biskop Nibelius menar att frågan handlar om att ståndet måste visa att man vill avskaffa slaveriet eftersom ”Europa har sina ögon fästade”²⁹⁸ på vad den svenska Riksdagen skall besluta. Han anser det då lite genant att några av prästerna prutar på priset och upplyser ståndet om att den i England verksamma *British and Foreign Antislavery Society* följer frågan och att det icke vore ”nationen värdigt att afslå betänkandet eller nedsätta det föreslagna beloppet.”²⁹⁹ I detta instämmer Doktor Broman som lägger till att eftersom Sverige förbundet sig att undertrycka slavhandeln vore det ovärdigt att inte med denna ringa uppoffring få ett slut på slaveriet i rikets egna besittningar.³⁰⁰

Nästa talare är Doktor Reuterdahl som menar att man bör se på frågan inte ur ett svenskt utan ett europeiskt perspektiv: ”Då Sverige icke vill vara främmande för den Europeiska culturen

²⁹³ En röst som inte hörs i debatten i prästeståndet som som lagt sig i är prästen på S:t Barthélemy 1831, Car Adolf Carlsson, som 1835 ger ut en bok i Stockholm om nödvändigheten att behålla slaveriet. Boken inleds med att han är emot slaveriet ”– men man måste vara realist”. Carlssons resonemang går ut på att det visserligen är sorgligt att slavarna inte har alla våra rättigheter men detta beror på att de inte är som vi. ”Negern sådan jag i Västindien har haft tillfälle att observera honom, är knappt till hälften människa; resten är apa och tiger.” Han skriver också att de vita står genom sin hudfärg över de svarta. Karaktärsdragen är: lättja, pratsamhet, begär att dansa och leka, lust till sötsaker. De tigeraktiga egenskaperna är de otaliga sammansvärjningarna mot de vita. Detta visar sig enligt Carlsson också i det faktum att svarta kan bada i havet utan att riskera att ätas upp av hajar. ”Såsom stor anatom och kännare av människor tycker hajen inte så mycket om de svartas kött som om de vitas.” Att slavarna skulle ha det eländigt är lögn. ”En plantör älskar sin slav såsom den svenska husbonden älskar sin häst: det vill säga ofta mer än hustrun”. Av detta finns det dock inga spår i debatten.

²⁹⁴ Protocoll hållna hos Högvördiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1845 sjunde bandet sid 107.

²⁹⁵ Protocoll hållna hos Högvördiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1845 sjunde bandet sid 108.

²⁹⁶ Protocoll hållna hos Högvördiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1845 sjunde bandet sid 108.

²⁹⁷ Protocoll hållna hos Högvördiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1845 sjunde bandet sid 109.

²⁹⁸ Protocoll hållna hos Högvördiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1845 sjunde bandet sid 109.

²⁹⁹ Protocoll hållna hos Högvördiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1845 sjunde bandet sid 109.

³⁰⁰ Protocoll hållna hos Högvördiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1845 sjunde bandet sid 110.

och slaf-emanicipationen för närvarande är en af denna culturs vackra uppgifter, kan eller bör ej Sverige draga sig tillbaka. Att penningar derföre erfodras förändrar icke förhållandet.”³⁰¹

Sista talare i debatten är Doktor Wallin. Han menar att även om ön på senare år varit en belastning för kronan så fanns det en tid då det spelade en stor roll för Sveriges handel i Västindien och att vi därför har en skyldighet att på samma gång som man avskaffar slaveriet också rycka upp kristendomsundervisningen på ön som i dagsläget består i att ”en och annan Mulatt, undervisar de spädaste barnen i innantill läsning.”³⁰² Detta leder till att Prästståndet till sitt bifalls yrkande också bifogar ett uttalande som behandlar kristendomens ställning på ön. I det skriver de att förutom slaveriet finns det en fråga som förtrycker öns både svarta och vita befolkning nämligen det andliga mörkret och okunnigheten, som i sin tur är ett resultat av att ingen protestantisk präst – sedan ett antal år tillbaka – funnits på ön. Detta hade aldrig kunnat ske förr menar man: ”Huru annorlunda nu än förr: För omkring 200 år sedan offrade Gustaf II Adolf sitt hjertelig på Lutzens fält och Sverige offrade tillika denna sin store Konung hvad det hade dyrbaraste af blod och håfvor, och vann för detta pris det dyrbaraste af alla krigsbyten: Religions och Samvets-frihet. Hvad då ansågs så dyrbart, huru har det nu blifvit så ringa?”³⁰³

Flera talare konstaterar att det bästa vore om man kunde göra slavarerna till tjänstehjon men inser också att detta inte låter sig göras. Även om det är dyrt i förhållande till vad man uppnår så vinner man ett gott anseende verkar många anse. Att inte friköpa slavarerna hade varit att skämma ut sig internationellt och ta avstånd från strömningarna i den ”europeiska kulturen.” I ståndets diskussioner är det ingen som argumenterar med humanitära argument för att slavar för friköpas. Däremot anser man att eftersom så skett i övriga länder blir det problematiskt för Sverige att fortsätta. Man är för statsutskottets förslag.³⁰⁴

Borgarståndet behandlar frågan om slavernas friköpande

Borgarståndet sammanträder den 22 januari 1845. I borgarnas debatt finns det två avgränsade läger. Dels de som menar att slavernas situation inte är någonting i jämförelse med våra svenska bönders. Mot dessa står de som talar för emancipation med humanitära argument samt att Nationaläran står på spel och att jämförelsen mellan statare och bönder är absurd.

Den första talaren är Herr Winge som talar emot en slavemanicipation om den inte sker av ett land till vilket man överlåter ön. Orsaken är: ”dessa lättjefulla slafvars belägenhet och vilkor äro, vid jemnförelse med våra egna idoga, men utfattige, landsmäns tillstånd, vida mindre

³⁰¹ Protocoll hållna hos Högvärdiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1845 sjunde bandet sid 111.

³⁰² Protocoll hållna hos Högvärdiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1845 sjunde bandet sid 111.

³⁰³ Protocoll hållna hos Högvärdiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1845 sjunde bandet sid 113.

³⁰⁴ Kyrkan har dock inte alltid haft denna inställning till slaveriet. När ön förvärvades så sågs slaveriet som en chans att få introducera svarta människor för kristendomen. Många kyrkor i Europa hade också själva stora ekonomiska intressen i slavhandeln och det finns stora kyrkliga slavplantager på flera av öarna i Västindien. Även de svenska prästerna på ön hade slavar. Som exempel på detta framgår att Kyrkoherden på ön 1815 Fredrik Adolf Lönner hade sju slavar för hushållssysslor. Den svenska kyrkan bekostade också inköpen av dessa slavar och i församlingens räkenskaper finns noggrant angivet utgifter för ”negrers föda” och i kolumnen för inkomster ”hyra för nyttjandet av negrer”. Den kungliga hovpredikanten tar också vid tjänstens slut hem två stycken av dessa slavar till Hudiksvall 1825. Prästen på S:t Barthélemy vid tiden för den engelska emancipationen Carl Adolf Carlsson var också en aktiv motståndare mot att samma sak skulle ske i Sverige. Han skrev en bok om nödvändigheten att behålla slaveriet som trycktes i Stockholm 1835.

ömkansvärd³⁰⁵ Nästa talare Herr Schartau går emot Winge och menar att oavsett slavarnas situation så är det ”icke värdigt en civiliserad nation. Att gifva skydd åt en handel med människor, och låta dessa säljas och köpas, som boskap...det är heller icke förenligt med den svenska nationaläran att vid besittningens öfverlemnande, låta en stor del af dess invånare befinna sig i ett tillstånd af slafveri.”³⁰⁶

Flera talare tar sedan upp att man stödjer idén men att pengar till emancipationen inte bör tas ur Handels och Sjöfartsfonden. Debatten fortsätter sedan med att Herr Maechel lägger till: ”Ej blott Nationaläran utan menskligheten fordrar, att man gör uppoffringar för vinnande af det ifrågavarande ändamålet.”³⁰⁷ Även Herr A. Berg anser det ”sårande för den svenska nationaläran att hafva en slaf-colonie”³⁰⁸ Många talare bland dem Herr Valley menar också att man inte kan jämföra svenska fattigbönder med slaverna eftersom slaverna saknar ”friheten att råda öfver sig själva och de sina”³⁰⁹ vilket uppväger eventuella materiella fördelar.

Herr Petré lägger till att det förutom de nämnda filantropiska skäl till emancipationen också finns diplomatiska: Sverige har nämligen genom avtal förbundit sig att undertrycka slaveriet vilket innebär att ”en punkt i verldshafvet der slik handel eger rum, icke gerne tolereras.”³¹⁰

När Herr Winge sedan tar till ordet en andra gång och skall replikera inleder han med att när det gäller mänskliga känslor som medmänsklighet är han lika god som de övriga talarna men fortsätter han ”jag tror, att dessa känslor bör tagas i anspråk för våra egne fattige och hungrande landsmän, i synnerhet uti några landskap, der barkbrödet icke sällan har varit en nödspis.”³¹¹ Han fortsätter sedan med att säga att eftersom kolonin under vissa tider gjort överskott på över 80 000 piastrar om året borde pengar finnas på kolonin till emancipationen.

Herr Schartau talar sedan och menar att slavemancipation är en europeisk idéströmning som Sverige inte bör sätta sig upp mot: ”i synnerhet som den uppoffring, hvilken nu är i fråga, utgör, i jemnförelse med de omätliga summor, som andra länder för samma vackra idé bekostat, ett obetydligt belopp.”³¹²

Herr Scartau får sedan mothugg av Herr Foenander som menar att om det lönade sig att sätta sig emot den ”filantropiska fläkt som tycks gå genom rummet”³¹³ skulle han upplysa ståndet om att många av de svenska statartorparna gärna skulle vilja byta med de Västindiska slaverna. Det är visserligen sant att slaverna saknar den ädla friheten. Men till svar på denna invändning menar Foenander att det gamla ordspråket: ”Den som aldrig guld haft, begråter aldrig saknaden därav”³¹⁴ kan vara passande. Dessutom lägger han till skulle Sverige ”i all evighet” få lämna bidrag till slaveriets avskaffande eftersom alla Västindiens slavar skulle resa till den svenska kolonin för att där bli friköpta. Herr Foenander menar också att det även i Sverige finns de som frivilligt inställer sig hos bonden för att bli piskade.

³⁰⁵ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockh olm 1845 3:e bandet sid 380.

³⁰⁶ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 380.

³⁰⁷ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 380.

³⁰⁸ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 381.

³⁰⁹ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 381.

³¹⁰ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 381.

³¹¹ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 381.

³¹² Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 382.

³¹³ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 383.

³¹⁴ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 383.

Mot detta vänder sig Herr Petré som menar att man inte kan jämföra svenska statare och slaverna eftersom inte ens ”den fattigaste delen af den arbetande classen, underkastas tortyrens grymheter.”³¹⁵ Ytterligare ett skäl är att ”slafveriet på S:t Barthélemy väckt för vår nation skadligt uppseende, har man i lång tid haft tillfälle att inhämta av utländska papper.”³¹⁶ Även Herr Berg ifrågasätter om det finns svenska bönder som frivilligt låter sig piskas och menar att även om så är fallet ”finns det en skillnad mellan folk som lefva under lagen och de som lefva utom densamma. Om en fattig tjenare någon gång träffar ut för en elak husbonde, är det icke en evighet att uthärda ett halvt år; men slafven beror alltid af sin Herres godfinnande.”³¹⁷ Herr Sundler som levt en tid på S:t Barthélemy säger att jämförelsen mellan slavar och torpare är absurd då han sett slaveriets grymma sidor. Han säger också att han inte tvekar ett ögonblick när det gäller att rösta för emancipation.³¹⁸

Sammanfattningsvis kan man se ett mönster i och med att de som argumenterar mot friköpning gör detta med ekonomiska argument. Men de säger samtidigt att de är lika stora humanister som andra då de bryr sig om fattigfolket i Sverige. Om någon annan betalar kan de dock tänka sig en emancipation. Genomgående under debatten finns ett grundantagande hos talarna om att andra länder och organisationer har sina ögon riktade på Sverige.

För att förstå debatten om huruvida svenska bönder låter sig frivilligt piskas eller inte måste det sättas i samband med att livegenskap var under debatt i Europa vid den här tiden. Den var avskaffad i Danmark och om några år skulle den också avskaffas i Ryssland (1860). Men även i Sverige där friheten var något större var husaga tillåten fram till 1858 och barnaga fram till långt in på 1900-talet. Husaga innebar att husbonden hade rätt att straffa sina drängar och pigor.³¹⁹

Debatten är intressant också mot bakgrund av att det stora antalet aktieägare i Västindiska Kompaniet inte var högadliga utan borgerskap och lägre adel. De argumenterade ekonomiskt och rationellt för slavhandelns införande när Sverige förvärvade ön. Med fria svarta som arbetskraft ökar kostnaderna för plantagerna. Men nu verkar slavhandeln vara en icke-fråga för landets borgare sedan det Västindiska kompaniet upplöstes och Engelsmännen förbjöd slaveriet.

Adeln behandlar slaveriets avskaffande

Ridderskapet och adeln sammanträder den 23 januari 1845. Ståndet behandlar frågan på ett formalistiskt sätt. Dels anser man diskussionen väckt för tidigt då det finns planer på att sälja ön. Det finns inga pengar att tjäna på slavhandelns avskaffande och därför är fel fond föreslagen.

³¹⁵ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 384.

³¹⁶ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 385.

³¹⁷ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 386.

³¹⁸ Protocoll hållna hos Vållofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet sid 384.

³¹⁹ Husaga var en bestraffningsform som innebar att husbonden hade rätt att kroppsligt bestraffa barn och tjänstefolk. I 1734 års lag fanns inga bestämmelser om mannens rätt att aga sin hustru men i olika legostadgor åren 1664–1833 där reglerades husbondens och husmoderns rätt att aga sitt tjänstefolk. År 1858 reducerades rätten att utföra husaga till anställda pojkar under 18 år och anställda flickor under 16 år. Den avskaffades helt i Sverige 1920.

Debatten är kort. Förste talare är Friherre Carl Otto Palmstjerna som menar att det är fel att för friköpandet ta pengar ur Handels- och Sjöfartsfonden då den är till för att främja just sjöfarten. Istället föreslår friherren att pengar ska tas från riksgäldskontoret. Att slavar ska friköpas anser han vara rätt. Hr Olof Immanuel Fåhraeus lägger till att han inte kan se hur handel och sjöfarten skulle gagnas av slaveriets upphävande och att pengar från fonden därför inte bör användas: ”Med fog kan väl ingen påstå att vår handel och sjöfart kan draga någon, ens den aflägsnande, fördel af den åtgärd, hvarom det här är ifråga.”³²⁰

Flera av adelsmännen upplyser sedan sakligt de övriga om att fonden går med förlust och har stora planerade utbetalningar till Marocko och Kina. Utgifterna för fonden är 98 000 riksdaler större för ön än inkomsterna för år 1844. Fonden delas också med Norge och till exempel Grefve Gustaf Lagerbjelke frågar sig vad Norge har med de svenska slavar att göra? Även om alla som talar uttrycker att de är för ett friköpande av slavar har många rent tekniska synpunkter på förslaget. Samma grefve anser att man måste se till att slavbarnen inte föds till slavar utan att man i samband med friköpandet också ser till att de blir fria. Annars, varnar han, blir det än mer lönande att sälja slavar och att för slavägarna ”liksom boskap pålägga slavar.”³²¹

Friherre Jacob Cederström varnar för att ägarna kan komma att driva upp priserna på sina slavar när de vet att de kommer att få dem sålda och att de kan komma att vänta med att sälja sina slavar tills de är arbetsförmögna. Han varnar också för att det kan bli oroligt och ett plötsligt arbetskraftsoverskott om alla köps fria på en gång. Friherre Robert Stackelberg³²² kommenterar detta och menar att det inte finns några risker med friköpandet då slavar är ”välsinnade” men att man för säkerhets skull bör börja med att friköpa kvinnorna.³²³

Sammanfattningsvis står det klart att Adelsns åsikt är att Sverige måste friköpa slavar och det är då viktigt att det görs på ett korrekt sätt så att inga oroligheter uppstår. Dock inte med pengar från Handels och sjöfartsfonden då denna förvaltas gemensamt med Norge. Flera talare vill ta pengar från Riksgäldskontoret. Avskaffandet behandlas som en ekonomisk fråga. Det återfinns inga brandtal för de humanitära idéerna hos någon av adelsmännen. Ståndet beslutar att godkänna att 10 000 piastrar under tre år ska tas från Riksgäldskontoret och inte från Handels och Sjöfartsfonden. Men de föreslår att ärendet bordläggs till dess Riksdagen har fått klarhet i om ön ska säljas eller inte.

Sammanfattande resonemang om ständernas åsikter

Tre av ständerna är för ett avskaffande 1845 och statsutskottets förslag blir därmed verklighet. Om man tar ett gemensamt grepp över de fyra ständernas diskussioner finns det två

³²⁰ Protocoll hållna hos Höglofelige Riddarskapet och Adeln vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 tionde bandet sid 657.

³²¹ Protocoll hållna hos Höglofelige Riddarskapet och Adeln vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 tionde bandet sid 657.

³²² Noterat: Stackelberg har själv varit Guvernör på ön 1812-1816 .

³²³ Protocoll hållna hos Höglofelige Riddarskapet och Adeln vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 tionde bandet sid 659.

huvudsakliga tendenser. De som är emot friköpningen talar om ekonomi. De som är för åberopar humanitära skäl. De för ständerna återkommande diskussionsfrågorna är:

Om slaverna ska friköpas och i så fall hur det ska betalas (var ska pengarna tas).

Om slaveriet kan avskaffa sig självt (ingen behöver betala).

Om vi kan slinka ur greppet genom att sälja ön (Sverige behöver inte betala).

Om slavarnas situation i jämförelse med svenska statare, torpare, drängar och pigor (sämre eller bättre).

Det finns de som är förespråkare av förslaget av både ekonomiska och humanitära skäl: Kosta vad det kosta vill säger de, och menar att denna lilla utgift inte är något problem utan en självklar nödvändighet. Den är också avsevärt lägre än vad andra länder betalat för samma sak. Det är en kostnad för anseendet med en slavkoloni helt enkelt. Detta sätt att argumentera är vanligast i borgarståndet och hos en del av prästerna. I dessa diskussioner finns det också tydliga tecken på att det vid den här tiden existerar en utomparlamentarisk opinion mot slaveriet. Sedan har vi de i alla stånd utom hos prästerna som är motståndare till slaveriet av humanitära skäl men som inte är villiga att betala för det. I alla fall inga större summor. Man är så att säga i tanken, i teorin för idén att friköpa slavar – om någon annan betalar. Argumenten för detta är bland annat att pengarna behövs på annat håll: det är mer synd om de fattiga i Sverige. Tydligast är detta sätt att resonera hos bönderna där flera understryker hur bra slaverna har det.

Slutsatser och diskussion: Därför avskaffades slaveriet

Med våra historiska backspeglar kan det tyckas som att detta är en fråga om ont och gott. Människovärdet står mot penningen. Det universella mot det partikulära. Men debatten måste bedömas utifrån sin egen tid.

Våra två teorier som frågar sig om avskaffandet skedde av ekonomiska eller humanitära skäl är i teorin en konflikt mellan en hårdför amoralisk idé om penningens makt som kämpar mot en människovänlig idé om humanitära principer. Men dessa teorier är båda konstruerade i modern tid och av Williams respektive Drecher lagda på 17-1800-talets debatter. De svenska riksdagsdebatterna kring frågan visar att en uppdelning i två så tydliga läger inte är möjlig att göra.

Den rörelse som i Storbritannien gick från tolv män i en antislaverikommitté och på några år utvecklades till en konsumentbojkott av socker med nära en halv miljon deltagare nådde Sverige men gav inte upphov till någon mera omfattande antislaverirörelse. Det är enbart i Storbritannien som industrialiseringen också väcker en rörelse mot slaveriet. Något liknande sker inte i de övriga europeiska kolonierna med slavkolonier. Hochschild menar att det som skilde ut England var den transport- och informationsrevolution som följde av postväsendets bildande, tryckfriheten och den rika tidningsfloran som spred slaverifientliga uppfattningar.³²⁴ Dessutom tillkom det faktumet att slaveriet bedrevs på andra sidan atlanten och inte inom landet. Slavarna lagde inte maten, tvättade kläderna eller arbetade på åkrarna i England och inte heller fanns det risk för något inbördeskrig.

Men det förklarar inte varför inte rörelsen mot slaveriet växte sig stark i Portugal, Frankrike, Spanien, Danmark, Holland eller Sverige. Alla de länderna hade också sina kolonier på andra sidan atlanten. Sverige uppfyllde dessutom Hochschilds kriterier på läskunnighet, postväsende och tryckfrihet men något saknades. Enligt Hochschild var också tvångsrekryteringen till den engelska flottan något som psykologiskt förberedde den nationella scenen för antislaveriopinionen.³²⁵

Det finns tre skäl till varför de svenska riksdagsdebatterna inte låter sig klassificeras som antingen humanitära eller ekonomiska. För det första är frågeställningarna som diskuteras mångfacetterade. För det andra finns det ingen svensk aktör som tjänar på att vara mot ett förbud (vilket var fallet i England). Ingen tjänar på det alternativ som fått epitetet ”girigheten.” Ett förespråkande av humanitära principer (dygden) stod inte heller i motsättning till att vara emot friköpningen av slavar. På samma sätt kunde de som hade tjänat pengar på slaveriet vara för dess avskaffande. Försöken att placera in aktörerna i på förhand bestämda fack haltar. För det tredje finns det hos riksdagsledamöterna en vetskap om att slavproblematiken måste lösas för att kunna bli av med kolonin.

Ett av grundproblemen för att dra slutsatser är som en följd av detta att argumentationen egentligen inte handlar om det vi i efterhand läser in i den. Det stod inte mellan att vara för

³²⁴ Hochschild, *Adam Spräng bojorna : kampen mot slavhandeln* Ordfront Stockholm 2006 sid 217.

³²⁵ Hochschild, *Adam Spräng bojorna : kampen mot slavhandeln* Ordfront Stockholm 2006 sid 226.

eller mot slaveriet. De frågor som riksdagsmännen diskuterade handlade egentligen om en sak: spanska piastrar. Man måste vara på det klara med att vad Riksdagen diskuterar är inte huruvida det är rätt eller fel med slavhandel. Utan hur mycket en humanitär princip får kosta statskassan. Och om det verkligen är det offentliga som ska betala?

Det är egentligen inget konstigt i det – tvärtom – men man bör inte fastna i samma resonemang etthundrafemtio år senare. Vi kan efter att ha slagit fast vad de talade om också försöka förklara varför de diskuterar just detta, genom att analysera debatterna i ett bredare historiskt sammanhang. Detta har varit en av målsättningarna med den här uppsatsen.

På så sätt blir också skillnaden mellan de ekonomiska och de humanitära argumenten mindre. Ett mönster framträder där den ekonomiska diskussionen egentligen handlar om statens finanser där man under 1790-talet med merkantilistiska argument väger för och emot vad som är bra för nationen Sverige. Slutmålet verkar vara att främja statskassan vilket anses skapa ett ekonomiskt välstånd för nationen.³²⁶ Under 1840-talets debatter – under liberalismens segerdecennium – verkar detta leva kvar i olika talares egna förslag till lösningar (samt för eller mot). Att främja statskassan verkar vara allas gemensamma mål oavsett medel.

Aktörerna i Riksdagen väger sina beslut mot dess nytta för staten. Statsintresset. Det är det statsfinansiella intresset (begreppet inkluderat den egna befolkningens välbefinnande samt landets rykte) och inte nyttan för enskilda individer som står i centrum för diskussionerna. Två extrema exempel som visar detta är dels Jöns Persson från Värmlands Läns yttrande: ”Att från vårt på penningar utarmade land, gränsande intill norra polen, presteras en betydlig penningssumma, för att utgiva till lagförbrytare boende på en motsatt sida av jorden, vore oförsvarligt handlat emot vår egen fattigpersonal,” samt adelsmannen Olof Immanuel Fåhraeus yttrande: ”Med fog kan väl ingen påstå att vår handel och sjöfart kan draga någon, ens den aflägsnande, fördel af den åtgärd, hvarom det här är ifråga.”³²⁷

Slutsats: Statsintresset krävde slavarnas friköpande

Vare sig den renodlat humanitära eller den ekonomiska teorin kan förklara det svenska friköpandet. Men den ekonomiska teorin passar väl in med tanke på tidpunkten för den svenska debatten. Frågan kommer på riksdagens bord vid ett tillfälle då kolonin gjort stora förluster på 100 000 – tals spanska piastrar under de senaste trettio åren. Både slaveriet och slavhandeln är avskaffade av den stora imperiemakten England och det finns inga större plantager på den svenska ön som motiverar att man använder sig av slavarbetskraft. Den svenska guvernören konstaterar också i sitt yttrande att det inte skulle innebära några störningar i öns lilla produktion om slaveriet avskaffades.

Det finns sålunda en tydlig korrelation mellan slaveriets avskaffande på den svenska kolonin och den ekonomiska konjunkturen. De tillfälliga uppgångarna för kolonin efter det brittiska förbudet mot slavhandel är parenteser i en långsiktig neråtgående process. Kolonins ekonomi påverkas drastiskt från 1815 då det sista slavskeppet anlöpte för att gå under isen efter år 1833

³²⁶ Ett resonemang om 1700-talets ekonomiska tänkande där detta tas upp finns i Runefelt Leif *Dygden som välståndets grund. Dygd, nytta och egennytta i frihetstidens ekonomiska tänkande* Stockholms Universitet 2005 sid 14.

³²⁷ Protocoll hållna hos Höglofelige Riddarskapet och Adeln vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 tionde bandet sid 657.

då England förbjuder slaveriet (se diagram). En process som dessutom förstärks av ökad konkurrens som en följd av freden samt den framväxande laissez-faire kapitalismen med en snabb industrialisering. Den industriella revolutionen i Europa försvagade de västindiska koloniernas ställning. 1700-talets merkantilism och slavhandel utvecklar och gör Europa rikare på andra kontinenters bekostnad men samtidigt lägger handeln grunden för den industrikapitalism som under 1800-talet förstör förutsättningarna för den gamla reglerade handeln och dess relationer mellan kolonier och moderländer.

Även om det 1845 fortfarande var en viktig industri var slavplantagerna och slavhandeln långt viktigare för svenska affärsintressen 1790. Detta faktum är svårt, för att inte säga omöjligt att kringgå i en sammanfattande analys. I svensk riksdag lades inga motioner om att avskaffa slaveriet eller slavhandeln innan dess värde och ekonomiska betydelse kraftigt hade minskat. Kolonin med dess slavar var inte en bra affär – för nationen Sverige – 1845. Man är snarare ute för sent. Öns ekonomiska utveckling visar att det svenska slaveriet inte befinner på någon ”topp” när det avskaffas. För att bli av med kolonin måste också slavproblematiken lösas. Tidigare försök att bli av med ön tillsammans med dess slavar har under flera decennier inte visat sig vara möjligt och även om många talare uttrycker en vilja till att ta en *springnota*.

Sverige hamnar som offer för andra länders agerande när man som ”Svarte Petter” sitter med en koloni som är en spekulation i krig och slavhandel, när både kriget och handeln med slavar upphört. Betänk att när Sverige diskuterar frågan i Riksdagen hade England för 38 år sedan förbjudit slavhandeln. Ön faller vid denna tidpunkt handlost ner i fattigdom och elände. 1840 är ön bara en skugga av var den en gång varit. Kolonin är inte någon svensk juvel i Karibien utan i frånsaknad av sin roll som transitohamn för slavar endast en karg klippa med hundratalet invånare varav ytterst få pratar svenska. Mot den bakgrunden sker avskaffandet av slaveriet 1845 inte ”i strid mot det ekonomiska förnuftet”, om det som Geijer skriver är en av ”mänsklighetens största segrar” kan vi låta var osagt.

Min slutsats är att det var kolonins dåliga ekonomi och inte ”människovärdet” som avgjorde frågan. Girigheten och statsnyttan segrade över dygden när slaveriet infördes och samma statsnytta var orsaken till dess upphävande: För detta talar den ekonomiska statistiken. Men även om detta var orsaken var troligtvis den humanitära argumentationen nödvändig för att få Riksdagen (samt undersåtarna) att acceptera att betala för en avveckling. Detta eftersom de kostnader som krävdes för detta skulle komma att bäras av det allmänna. Slavägarna och ”skattebetalarna” var i den uppkomna situationen de enda riktiga förlorarna. Alla andra vinnare i den situation som hade uppstått där samhället fick gå in och betala för att avveckla den slaverinäring Kungahuset och det Västindiska kompaniet en gång i tiden aktivt iscensatt, understött och kammat hem vinsterna från.

Men mitt eget resonemang är inte vattentätt. Det finns två huvudsakliga invändningar: varför – enligt den ekonomiska logiken – nekar direktionen för det Västindiska kompaniet Röhl & Hanssen rätten att bedriva slavhandel 1794. Det är då en både laglig och ekonomiskt lönsam affär. Och inte minst: varför skulle statsnyttan förklara utfallet i en politisk fråga i 1840-talets Sverige som ju är näringslivets tidevarv.

En förklaring till det senare är att kolonins roll för Sverige var ganska ringa 1845. Till skillnad från England där kolonierna gav en politisk prestige kan inte detta sägas ha varit fallet med Sverige. Huruvida dröjsmålet i den egna emancipationen fick några konkreta konsekvenser för Sveriges anseende utomlands – vare sig positivt eller negativt – är svårt att bedöma.

Kolonin hade inte heller något strategisk betydelse militärt. Vi kunde inte ens försvara den.³²⁸ Min ursprungliga hypotes att det initialt var en spekulering i slaveri och krig kvarstår. För statskassan, statsintresset, en dålig affär år 1845. För det Västindiska Kompaniet en bra tills det upplöstes.

Statsintresset kräver således 1845 slaveriets avskaffande. Den chans man har att lysa vid sidan av de andra nationerna är genom att avveckla slaveriet och därmed också den förlusttyngda kolonin. Man kan undra varför ingen i Ständerna säger detta rakt ut: Här har vi en chans att slå två flugor i en smäll; goodwill genom att friköpa ett par hundra slavar samt en chans att därigenom bli av med en blödande koloni. Eller så kanske det är detta Doktor Laurenius menar när han säger att ön omedelbart bör ”afyttras, äfven till hvad pris som helst.”

För att sätta denna aspekt – att lysa med de övriga nationerna – i ett perspektiv kan man jämföra med den engelska emancipationen. När engelsmännen 1833 friköper 800 000 slavar är detta mindre än tre procent av dem som 1830 arbetar som slavar eller under slavliknande förhållanden. Sveriges hundratalet slavar blir i detta sammanhang knappt synbart. Sett ur ett globalt perspektiv måste ändå emancipationen – även om den kan tyckas liten – vara en av de dyraste internationella åtgärden ”baserad på moral” i den moderna historien.³²⁹

I riksdagsdebatterna förekommer också upprepade gånger föreställningen om Sverige som en human kolonialmakt. ’Slaveri är fruktansvärt men det som försiggår på S:t Barthélemy är något annat’. Detta är inte helt lätt att tillbakavisa. Vår koloni blev aldrig platsen för några stora socker- eller bomullsplantager utan en hamnstad för transithandel. För odlingar var ön allt för karg.

Slutsatsen att det var statsintresset som avgjorde slavarnas öde strider inte mot tesen att de humanitära argumenten var äkta. Men de fördes upp på riksdagens bord vid rätt tid. Det fanns ett behov för staten att bli av med en blödande verksamhet och man fick chansen att lysa bland de emanciperande staterna. Denna ekonomiska förklaringsmodell förklarar avskaffandet med en huvudvariabel: ekonomiskt intresse. Tillför detta och vi får handel med slavar. Ta bort vinsten och slaveriet upphör. Kolonierna avträds eller blir självständiga. Teorin är enkel och testbar. Där andra ser humanitära motiv, gott mot ont, finns också kapitalismens osynliga hand. Den ekonomiska tillbakagången för S:t Barthélemy inträffar först efter det att den engelska slavemancipationen satts igång. Av detta kan man dra slutsatsen att humanitetsförespråkarna – i Sverige – också argumenterade *för* det ekonomiska förnuftet. Även *Nationaläran* – det som idag skulle kunna kallas PR – går hand i hand med det ekonomiska förnuftet. Man vill inte bara vara god, utan framför allt vill man att andra ska se att man agerar gott. Erik Gustav Geijers bombastiska formuleringar i motionen tyder på detta.

Adam Smiths påstående: att på alla de platser där man använde sig av slavararbetskraft skulle fria arbetare vara mer lönsamma, används inte av någon i den svenska debatten.³³⁰ Orsaken till detta kan vara att man inte behandlar frågan som ett abstrakt problem utan som ett konkret.

³²⁸ Användandet av *vi* är i detta sammanhang en stilfigur. Det är inte helt invändningsfritt, det som talar för att använda det är att det faktiskt handlar om en moralisk uppgörelse – byggt på ekonomiska tankar – med en del av *vår* gemensamma historia

³²⁹ Under de sextio år (1806-1863) som friköpning av slavar pågick användes cirka 1,8 procent av de inblandade ländernas BNP till detta ändamål. Att jämföra med utlandsbiståndet som för samma länder (OECD-länderna) som 1975-1996 låg på 0,33 procent av BNP. Seymour Drescher *The mighty experiment – Free Labor versus Slavery in British Emancipation*, Oxford University Press 2002 sid 232.

³³⁰ Adam Smith i *The Wealth of Nations* citerad i Williams, Eric *Capitalism and Slavery*, London 1964 sid 7.

Allt annat lika skulle fria män vara bättre som arbetskraft, skrev Smith. Det skulle säkert även slavägarna ha hållit med om. Men på S:t Barthélemy var inte allt annat lika. Att man där valde slaveriet var inledningsvis inte ett val mellan slavar eller fria män – utan mellan slavar och ingenting. Det handlade sålunda inte om rasism eller moral – utan om ekonomiska omständigheter. För de stapelvaror man producerade uppvägs massproduktionen slaveriets nackdelar. Men när den inhemska befolkningen nått en sådan storlek och den mesta av marken var uppodlad kommer man till en punkt där kostnaderna för att upprätthålla slavsystemet inte längre uppväger fördelarna. Den punkten hade de plantager som den svenska kolonin försett med slavar år 1845 passerat för länge sedan.

Men om statsintresset ska förklara friköpningen inställer sig frågan varför det inte skedde 1815 när Riksdagen förstod att kolonin skulle bli en förlustaffär eftersom England förbjöd slavhandel? Varför inte bara avträda ön till Frankrike så kunde fransmännen sedan ta hand om slavproblematiken och rensa upp bland piraterna? Förklaringen ligger troligtvis i en kombination av nationell prestige och det faktum att ingen vid den tidpunkten var intresserad av att ta över öns förvaltning.

En annan allvarlig invändning mot resonemanget är det politiska trycket utifrån, det vill säga från engelsmännen. Det var stort och blev större för varje år efter att engelsmännen själva avskaffat slaveriet. Vilken roll spelade detta? Ytterligare en invändning är trycket inifrån: slavrevolutionerna³³¹. Vilken roll spelade dessa? Slavarnas på befriade sig själva på Haiti under ledning av Toussaint L'Ouverture från fransmännen innan de gavs den formella friheten. Den nyvunna friheten försvarades sedan även mot Engelsmännens ockupationsförsök: det koloniala Saint-Domingue blev det oberoende Haiti. En historisk vändpunkt. Men vilket inflytande hade den för de svenska abolitionisterna?³³²

Tidpunkten för avskaffandet sammanfaller med Geijers humanistiskt skrivna motion, men dess formuleringar är inte den bakomliggande orsaken till att slaveriets avskaffande i den Svenska kolonin blir verklighet. Det är det merkantilistiska statsintresset som segrar över dygden.

Vad finns inte i debatten

Enligt historikern Knut Kjelstadli ska man i en analys av äldre dokument leta efter tomrum i texten Han uppmanar en att leta efter om här "finns en 'genljudande tystnad,' något som påtagligt saknas."³³³ Denna metod kan vid en första anblick verka både livsfarlig och tokig om man inte är specialist på ämnet och jag har å det bestämdaste blivit avrådd från att

³³¹ Slavarna var inte passiva. De gjorde motstånd för det mesta passivt men också genom slavuppror. På Brittiska Guana 1808. Barbados 1816 och igen på Brittiska Guana 1823. Dessa slavuppror var omfattande och välorganiserade cirka 12 000 slavar deltog på över femtio plantager med ett enda krav: emancipation. Williams menar att 1833 var upproren så starka att det egentligen bara fanns två alternativ: emancipation uppifrån eller underifrån. Att inte avskaffa slaveriet var inte ett möjligt alternativ på grund av faktorer som förändringen av världsekonomin, handelsmonopolens sammanbrott, kapitalismens utveckling och den humanitära agitationen i Storbritannien. Till detta hade också kommit slavarnas beslutsamhet att bli fria stimulerade till detta av den utvecklingen som den rikedom deras arbete skapat. Williams, Eric *Capitalism and Slavery*, London 1964 sid 208

³³² Kolonin var vid tidpunkten – 1790– kronjuvelen bland alla europeiska kolonier i världen – la perle des Antilles. Ön var dubbelt så stor som det största i det brittiska imperiet: Jamaica. Här producerades över trettio procent av världens socker och hälften av världens kaffe. Kolonins åttatusen plantager svarade för en tredjedel av Frankrikes utrikeshandel Adam Hochschilds Spräng bojorna. Kampen mot slavhandeln Stockholm Ordfront, 2006 sid 260.

³³³ Kjelstadli Knut *Det förflutna är inte vad det en gång var* Studentlitteratur 1992 sid 180.

använda den ("Don't try this at home") men brukad på ett tillyxat sätt vill jag ändå påstå att den har något att tillföra undersökningen.

Det mest anmärkningsvärda är då frånvaron av talare som argumenterar för liberalism och frihandel.³³⁴ Detta faktum kräver en förklaring. Det finns ingen av talarna som kopplar emancipationen till en process mot såväl friare individer som en friare handel. De ekonomiska argumenten för att skapa en klass av fria arbetare på kolonin och på så sätt ersätta slaveriet saknas. Smith menade i *Wealth of Nations* att det viktiga var att hushålla med landets knappa resurser. Men ingen argumenterar med detta som grund för att det är ekonomiskt förkastligt med en ekonomi byggd på slaveri. Det finns kanske spår av det i Geijers motion där han skriver att det pågår en process i Europa där det fria arbetet ersätter slavarbetet samt i en del riksdagsmäns uttalanden om att detta är en europeisk idéströmning som man måste ansluta sig till. Men de syftar troligtvis på själva emancipationsprocessen och inte liberaliseringen av ekonomin. Det måste sägas vara anmärkningsvärt att ingen i Sveriges Riksdag 1845 diskuterar frihandel, framför allt mot bakgrund av att detta var det stora ämnet för de engelska debatterna – trettio år tidigare. Den i Sverige vid tidpunkten förhärskande merkantilismen är ifrågasatt och under 1840-talet avskaffas skråväsendet (1846), spannmålstullarna upphävs (1846), lättnader i stapelsystem och produktplakat införs och kvinnor får rätt att bedriva näringsverksamhet bara för att nämna några av förändringarna i näringsfriheten.

Framtida forskning

En tråd att följa upp är Sveriges förhållande till den europeiska kolonialismen i ett vidare perspektiv. Man skulle lite förenklat kunna säga att den europeiska kolonialismen har passerat tre huvudstadier.³³⁵ Det första brukar benämnas det gamla kolonialsystemet och varade fram till cirka 1870. Det andra kan sägas vare mellan 1870 och det första världskrigets utbrott och bestäms av den kapitalistiska expansionen. En tredje period kan definieras som imperialistisk samt efter koloniernas formella frigörelse: neoimperialistisk.³³⁶

³³⁴ Det finns också en del annat som man saknar. Argument som stödjer sig på den brittiska emancipationen är inte så framträdande som man kunde tro och när de finns med är det som skrämmande exempel. Ingen av talarna hänvisar till olika vetenskapsmän eller politiska experter. Man stöter och blöter inte olika ekvationer och lönsamhetskalkyler mot varandra: demografi och grödor diskuteras inte. Man diskuterar inte heller tropiska sjukdomar, biologi eller politisk ekonomi. De nämnda ämnena var de vanliga i den brittiska debatten. Men poängen med att tillämpa metoden var att visa frånvaron av frihandelsargument.

³³⁵ Indelningen är inte kronologiskt årtalsbunden utan handlar om skillnader mellan de olika perioderna.

³³⁶ Debatten om imperialismen som begrepp och dess orsaker var en av de mest omfattande politiska diskussioner som fördes under 1900-talet. Utgångspunkten för debatten var till en början behovet av att förklara den koloniala expansionen i slutet av 1800-talet. De äldre imperialismsteorierna formulerades alla under kolonialismens tidsålder. Denna period kännetecknas av en enorm kraftutveckling från de europeiska stormakternas sida. År 1860 bodde 23 procent av världens befolkning i Europa och 13 procent av världens befolkning i områden som koloniserats av européer. År 1914 hade invånarantalet i Europa ökat till 27 procent och under samma period hade 34 procent av världens befolkning hamnat under europeiskt kolonialstyre. 24 procent av världens befolkning levde i kolonier som kontrollerades av Storbritannien och övriga kolonialländer konkurrerade om de övriga procenten. Under denna period sker också en övergång från mer informella kolonier till formella besittningar och kolonier. Detta berodde på flera faktorer. Mot bakgrund av den industriella revolutionen i slutet av 1700-talet var Storbritanniens ställning i den internationella ekonomin ytterst stark. Storbritannien var världens verkstad och hade det bästa utgångsläget i kampen om kolonierna. De politiska krafter i landet som förespråkade en utökning av det brittiska kolonialväldet vann också inflytande i regeringen på bekostnad av de frihandelsvänner som ville se ett lösare informellt imperium uppbyggt på exporten av brittiska produkter. Denna undersökning fokuserar dock på en period som ligger före denna diskussion – en period som föregick både industrikapitalismen och imperialismen.

Sverige följde inte med till det andra stadiet. Varför? Intresset för denna studie har legat på den första perioden och det var också under denna som vårt koloniala engagemang var som störst. Varför Sverige inte följer med in den andra, mer kända, kolonisationsfasen är en fråga som dykt upp under arbetet men som inte finner sitt svar.

Epilog

Hur gick det för slavarerna när väl beslutet om friköpning var fattat?

Även om det ligger utanför uppsatsen så är det på sin plats med en kortare sammanfattning: Statsutskottet sammanställde de inkomna förslagen i debatterna och konstaterade i ett memorial³³⁷ att stånden beslutat att 30 000 piastrar skall tas ur Handels och Sjöfartsfonden. Samt att de slavar som själva bidrar till sitt friköpande skall ges företräde.

För detta ändamål tillsätts 1846 en kommitté som skall värdera slavarerna på ön och köpa dem fria från sina ägare. Hösten 1847 tar pengarna slut, 358 slavar är då fria. Det beslutas att man ska ta ytterligare 17 000 piastrar ur Handels och Sjöfartsfonden för att köpa fria de 165 resterande.³³⁸ Den 9 oktober 1847 var friköpningsprocessen färdig och det svenska slaveriet officiellt avskaffat. Flera av slavarerna undertecknade ett tackbrev riktat till Oscar I där de tackar kungen för att han ”lyft oss från en ställning som enbart varor och djur och upphöjt oss till mänsklig värdighet; för beviljandet av rätten att följa våra egna viljor och söka vår egen lycka; för befriandet från det hinder och den förnedring av den mänskliga naturen som det avskyvärda slaveriet innebär.”³³⁹ Vem som skrev brevet förtäljer inte historien.

Våren 1848 gör Kung Oscar en sluträkning. Slavarerna själva betalade 2364 spanska piastrar, slavägarna efterskänkte 156 piastrar och svenska staten betalade 47 044 piastrar vilket motsvarar 119760 svenska riksdaler och 19 skilling.

Hur gick det då med kolonin?

Efter det att slaveriet upphävts på ön fortsätter tillbakagången och försöken att sälja ön fortsätter, till slut tackar Frankrike ja att köpa tillbaka ön och i augusti 1877 arrangeras en folkomröstning om öns status. Av öns 2300 invånare deltar 351. Alla svarar att de vill tillhöra Frankrike, utom en som röstar för Sverige. Oscar II tackar öns medborgare för deras trohet: ”Tackande eder alla samtliga samt hvar och en i synnerhet för den trohet och kärlek, I alltid bevisat Oss och moderlandet, frisäga Vi Eder Härigenom från Edra undersåtliga förpliktelser till Oss och Sveriges krona, och anbefaller Vi eder nu och städse i den Allsmäktiges beskydd.”³⁴⁰ Den 16 mars 1878 säljs ön sedan till Frankrike för 400 000 Francs. Kungssången och marseljåsen spelas vid den formella ceremonin.

Sigrid Ulrich var dotter till den siste svenske guvernören och bosatt på ön 1869 - 1878 berättade själv i Dagens Eko den 16 mars 1938 om vardagen på ön den sista tiden. Hon beskrev livet som ”gränslöst enformigt”. Det fanns ingen handel att tala om mot slutet och hennes sista minne är ”en neger draperad i den svenska flaggan som ropade ´Sweden forever, Sweden forever`”.³⁴¹

³³⁷ Stats-Utskottets memorial N:o 290:i anledning af erhållen återremiss, *dels serskilde Riks-Stånds skiljagtiga beslut rörande Utlåtandet N:o 116*. Bihang till Riks-Ståndens protocoll 4 saml 1 afd 2:a bandet.

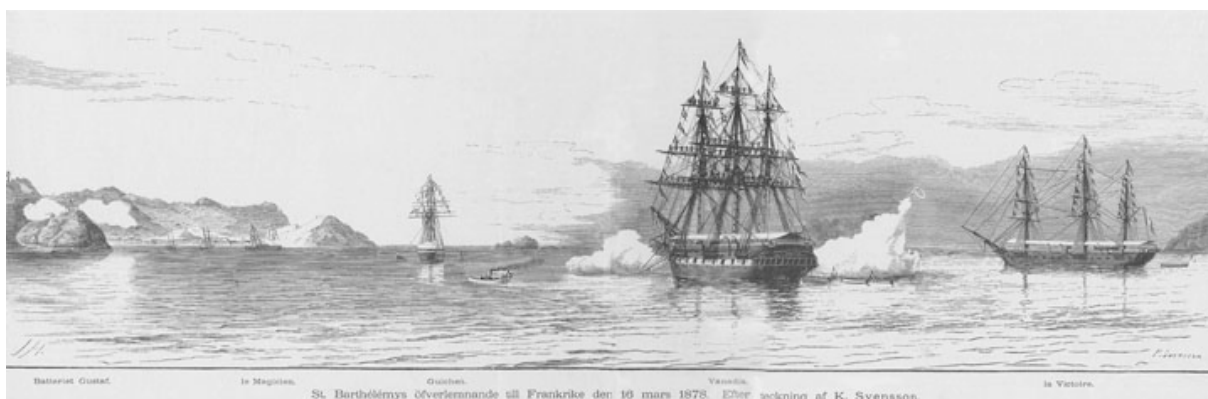
³³⁸ Expeditions-Utskottets Förslag till und. Skrifvelse N:o 212. Bihang till Riks-Ståndens Protocoll 1844-45:10 saml 1 afd 1 bandet.

³³⁹ K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad, 1990 sid 149.

³⁴⁰ K-G Olin *Våra första Västindienfarare* Jakobstad, 1990 sid 149.

³⁴¹ Sveriges Radios arkiv. *Om livet på ön St:Barthélemy, som var svensk koloni i n ästan 100 år. Sigrid Ulrich berättar.* <http://www.sr.se/cgi-bin/Mall/amnessida.asp?programID=1602&Nyheter=&grupp=2371&artikel=591108> (06-12-29)

För svensk del innebar emancipationen och avträddandet av ön slutet på våra koloniala äventyr. För Storbritanniens del innebär emancipationen av slaverna i Västindien att man engagerade sig allt djupare i Afrika. Afrika koloniserades ju inte i stor skala förrän i slutet av 1800-talet och en av drivkrafterna – förutom de ekonomiska – var nu moraliska och religiösa. Parollen om de tre c`na formulerades: *Christianity, Commerce and Colonialism*. Idag ser vi gärna antislaveriförespråkarna som framåtskridande företrädare för någon allmänt antikolonial hållning. Detta är djupt felaktigt, inga var så stora förespråkare som dessa för nya koloniala äventyr.³⁴²

Den siste Guvenören Bror Ludvig Ulrich och hans familj lämnar ön på fregatten VANADIS. Sjöhistoriska museet.

³⁴² Det var dock inte bara Storbritannien som var aktiva kolonialister vid den här tiden. Många länder ville vara med och dela upp världen mellan sig. Särskilt märktes detta i frågan om Afrika. Vid Berlinkongressen 1885-85 samlades alla länder som gjorde anspråk på kolonier i detta område: Storbritannien, Frankrike, Tyskland, Belgien, Italien, Spanien och Portugal. För att undvika europeiska konflikter om Afrika fördelade man kolonierna emellan sig.

Bilagor

Bilaga 1: Aktiefördelningen i det Västindiska Kompaniet

Aktiefördelningen i det privata företaget Västindiska Kompaniet. (Efter ett privilegiebrev 31 oktober 1786 även med rätt att bära svensk flagg och driva slavhandel som svensk institution). Ägare med över 1000 riksdaler i bolaget.

Hans Majestät Konungen	8000
Johan Wennerquist & Co	6000
Direktör David Schinkel	3400
Grosshandlare Carl Olbers	2000
Brukspatron Joachim Wahrendorff	2000
Tottie&Arfwedson	2000
Grosshandlare Nicklis Pauli	2000
Lars Kåhre & Co	2000
Direktör Lars Rejners P:son	1500
Bohman, Hassel & Görge	1500
Grosshandlare Jacob de Ron & Co	1400
Apotekaren Johan von Aken	1200
Grosshandlare Christian Hebbe	1200
Statssekreteraren Eric Ruuth	1000
Revisionssekreterare Samuel af Ugglas	1000
Brukspatron Johan Wegelin	1000
Räntmästare Hans af Botin	1000
Herr Carl Gustaf Apairie	1000
Borgmästare Johan Indebetou	1000
Direktör Johan Kantzow	1000
Agenten Johan Averhoff	1000
Johan Schön & Co	1000
Gabriel Koschell & Co	1000
Brukspatron Carl Indebetou	1000
Borgsrådet Jean Le Febure	1000
Grosshandlare Bengt Björkman	1000
Brukspatron Henrik Peill	1000
Direktör Johan Grill	1000
Grosshandlare Simon Hebbe	1000
Prosten Carl Gustaf Nordin	1000
Grosshandlaren Adolf Westerberg	1000

Litteraturförteckning

Otryckta källor

The report of St. Bartholomew Gustavia, Saint Barthelemy, 1804-1819 Kungl. biblioteket
Dagstidning Mikrofilm: 1804-04-02 Till 1819-04-19 (Luckor)

Riksarkivet. Forna besittningar. S:t Barthélemyarkivet. Framför allt Mikrofilm: F035-3-32789, F035-3-32790, F035-3 32791

Ämnessamlingar Handel och Sjöfart (757.01-757.30) Volym 186. *Proclamation by the V. Governor and Council of the Ifland of St. Bartholomew*. Riksarkivet. Forna besittningar. S:t Barthélemyarkivet.

Berättelse till interesterna i det västindiska kompaniet vid deras allmänna sammankomst den 14 mars 1804. "Röhl och Hansen diverse dokument". S:t Barthélemysamlingen Riksarkivet.

TV-program

Slavarnas släkt del 1: Okända rötter. <http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=9631&a=380304>
Sändes 2005-06-19, Sveriges Television.

Slavarnas släkt del 2: Brobyggarna. <http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=9631&a=380338>
Sändes 2005-06-26, Sveriges Television.

Utställningar

En dunkel historia 2006. Sjöhistoriska museet. Utställningen har dokumenterats för nätet:
[http://webex.maritima.se/process.asp?content=endunkelhistoria&selectedID=jokola0b18bc5c7d27\(07-01-04\)](http://webex.maritima.se/process.asp?content=endunkelhistoria&selectedID=jokola0b18bc5c7d27(07-01-04))

Kongospår – Nordens roll i ett av Europas brutalaste kolonisationsprojekt. Etnografiska museet, <http://www.etnografiska.se/smvk/jsp/polopoly.jsp?d=1206&a=5946> (06-08-23)

Tryckta källor

Riksdagstryck 1818-1827

Stats-utskottets Betänkanden N:r 232 Riksens Höglofl. Ständers Stats. Utskotts Memorial, *angående Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse om Intraderna från St Barthélemy* i Bihang till Protocollerna Band 4.2 1817-1818.

Stats-utskottets Betänkanden N:r 318 Riksens Höglofl. Ständers Stats. Utskotts Utlåtande i *anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse angående Colonien St. Barthélemy*. Bihang till Protocollerna Band 4.4 1817-1818.

Rikets Ständers unerdåniga Skrifvelse N:r 240 om *Försäljningen af Kolonien St: Barthélemy*. Bihang till Riks-ståndens Protocoller Band 10 1817-1818.

Riksdagstryck 1828-1830

Exp. Utsk. Förslag till und, Skrifv. N:o 231 i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, *angående Strafflag emot negerhandel och delaktighet deruti*. Bihang till Riksständens Protocoller Band 10.1 1828-1830.

Stats-utskottets betänkanden N.o 346 Memorial, i anledning av K.M:ts Nådiga Skrifvelse, *angående inkomsterna från Ön S:t Barthélemy*, Bihang till Riks-ståndens Protocoller Band 4.2 1828-1830.

Riksdagstryck 1840-41

Expeditons-Utskottets Förslag till und. Skrifvelse. N:o 315: *angående avskaffandet af slafveriet på Ön St. Barthélemy*. Bihang till Rikets Ständers Protokoll 1840: 10 saml 1 afdelningen 1 bandet.

Protocoll hållna hos Högvärdiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1840 Band 1 1840. Den 5 september *Motion 187 av professor Geijer*.

Allmänna Besvärs och Ekonomi-utskottets betänkande N:o 133; *betänkande i anledning af väckta motioner om medverkan för avskaffandet af slafveriet på Ön S:t Bartelemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1840-41 Band 8 saml 1.

Allmänna Besvärs och Ekonomi-utskottets betänkande N:o 145; *Betänkande i anledning af Motion, att ön S:t Barthélemy må till Danmark öfverlåtas*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1840-41 Band 8 saml 1.

Stats-samt Allm. Besv – och Ekon Utskottets Betänkande N:o 14 om *öns ställning*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1840-41 4 samlingen 2 avdelningen.

Stats-samt Allm. Besv – och Ekon Utskottets Betänkande N:o 138. *Utlåtande i anledning af Ön S:t Barthélemys förhållanden*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1840-41 4 samlingen 2 avdelningen.

Riksdagstryck 1844-45

Stats-Utskottets utlåtande N:o 116: *angående afskaffande av slafveriet på St. Barthélemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoller 1844-45 4 samlingen 1 afdelningen 1 bandet.

Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse, N:o 62 till Rikets Ständer, *angående avskaffandet af slafveriet på St Barthélemy*. Bihang till Rikets Ständers Protocoll 1844-45 i saml. 1,2 afd.

Protocoll hållna hos Högvärdiga Preste-Ståndet vid lagitima riksdagen i Stockholm 1845 7 bandet.

Protocoll hållna hos Höglofelige Riddarskapet och Adeln vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet.

Protocoll hållna hos hedervärda Bondeståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 10 bandet.

Protocoll hållna hos Vällofeliga Borgare-Ståndet vid Uritima Riksdagen i Stockholm 1845 3:e bandet.

Expeditions-Utskottets Förslag till und. Skrifvelse N:o 212. Bihang till Riks-Ståndens Protocoll 1844-45:10 saml 1 afd 1 bandet.

Stats-Utskottets memorial N:o 290:i anledning af erhållen återremiss, *dels serskilde Riks-Stånds skiljagtiga beslut rörande Utlåtandet N:o 116*. Bihang till Riks-Ståndens protocoll 1844-45 saml 1 afd 2:a bandet.

Tryckta källor (– fortsättning)

ANDERSSON INGVAR, Sveriges historia Natur och kultur Stockholm 1950.

BORGSTRÖM TOBIAS *Angående avskaffandet av slaveriet på S:t Barthélemy* Uppsats i Statsvetenskap vid uppsatsarkivet på Stockholm Universitet 1994.

Broberg, Gunnar, *Homo sapiens L : studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära* Almqvist & Wiksell 1975 sid 206.

CARLÉN, S. *Staten som marknadens salt. En studie i institutionsbildning, kollektivt handlande och tidig välfärdspolitik på en strategisk varumarknad i övergången mellan merkantilism och liberalism 1720-1862*. Stockholm 1997. Kapitel 7.

CARLSSON / ROSÉN *Svensk Historia - 2 Tiden efter 1718*, Stockholm 1970.
C-uppsats / Luleå tekniska universitet, , ISSN 1402-1773 1999:12

DAHLMAN SWEN *Beskrifning om Svenska Öen S. Barthélemy uti Westindien*; af Hr Swen Dahlman, Extra-ord. Amiralitets-Prädikant i Carlscrona. Uppfistrings-Sällskapets Historiska Bibliothek. Stockholm 1786 (även återgiven i Sjögren och Olin).

DAVIDSON BASIL *Svart Prolog – spelöppning i Afrika 1400-1900* Natur och Kultur 1961.

DRESCHER SEYMOUR *British Slavery in the Era of Abolition* Pittsburgh University of Pittsburgh Press 1977.

DRESCHER SEYMOUR *The mighty experiment – Free Labor versus Slavery in British Emancipation*, Oxford University Press 2002.

E O E HÖGSTRÖM *Saint-Barthélemy under svenskt välde (1888)*(x)

EGGEBY SÖDERBERG *Kvantitativa metoder – för samhällsvetare och humanister* Studentlitteratur 1999.

- ELOVSSON HARALD *Kolonialintresset i Sverige under slutet av 1700- talet*. Samlaren.1928. Återfinns digitalt: [http://runeberg.org/samlaren/1928/0212.html\(2006-08-24\)](http://runeberg.org/samlaren/1928/0212.html(2006-08-24))
- Emmer, P. (2003). "The myth of an early globalization: the Atlantic economy, 1500-1800". *European review*, 2003:1, sd 37-47.
- FOGEL, ROBERT WILLIAM *Time on the cross. 1, The economics of American negro slavery* New York : W.W.Norton & Co., 1989
- FOGEL, ROBERT WILLIAM *Time on the cross. 2, Evidence and methods : a supplement* New York : W.W.Norton & Co., 1989
- FRANZEN GÖSTA *Svenskstad i Västindien Gustavia på Saint Barthélemy i språk- och kulturhistorisk belysning* Almquist & Wiksell International Uppsala 1974.
- GENOVESE, EUGENE D. *In red and black : Marxian explorations in southern and Afro-American history* London, 1971
- HARRISON DICK *En världshistoria om ofrihet Slaveri – Forntiden till Renässansen*. Historisk Media Lund 2006.
- HELGESSON STEFAN *Slaveriet och universalismen* Ord och Bild 2-3 Göteborg 2005
- HELLSTRÖM, JAN-ARVID .. *åt alla christliga förvanter...*"En undersökningen av kolonialförvaltning, religionsvård, och samfundsliv på S:t Barthelemy under den svenska perioden 1784-1878." ERENE, Uppsala 1987.
- Hennings Beth *Gustav III Norsteds* 1990.
- HILDEBRAND INGEGERD *Den svenska kolonin Saint Barthélemy och Västindiska Kompaniet fram till 1796*. Smålandspostens boktryckeri AB Växjö 1951.
- HOCHSCHILD, ADAM *Spräng bojorna : kampen mot slavhandeln* Ordfront Stockholm 2006
- Högberg, Staffan, 1932-1999 *Utrikeshandel och sjöfart på 1700-talet : stapelvaror i svensk export och import 1738-1808* Berlinska Boktryckeriet Lund 1969
- JONAS NORDH *Gustav III:s förvärv av S:t Barthélemy* 1784
- JÖNSSON DAN *Historieförträngning. Sverige slipper inte undan det koloniala arvet*. Dagens Nyheter den 30 mars 2006.
- K-G OLIN *Våra första Västindienfarare* Jakobstad, Olimex, 1990.
- KJELDSTADLI KNUT *Det förflutna är inte vad det en gång var* Studentlitteratur 1992
- PHILIPPE PARAIRE *Le livre noir du capitalisme.: Le Temps des cerises*, Pantin 1998
- LOIT ALEXANDER *Sveriges Kolonilotter* ur *Den Dolda Historien* 27 uppsatser om vårt okända förflutna. Red: Ronny Ambjörnsson & David Gaunt. Författarförlaget 1984.

- NORBORG L-A *Problem i äldre historia – Sverige 1720-1866* Studentlitteratur 1977
- NORBORG LARS-ARNE *Källor till Sveriges Historia* Gleerups 1968.
- ODHNERS C T *Sveriges politiska historia under Gustaf III:s regering* 1-3 (1885-1905).
- POMERANZ, K. (2000). *The great divergence. China, Europe and the making of the modern world economy*. Princeton.
- RUNEFELT LEIF *Dygden som välståndets grund. Dygd, nytta och egennytta i frihetstidens ekonomiska tänkande* Stockholms Universitet 2005.
- RÖNNBÄCK KLAS, *Swedish trade in sugar during the early modern era. Flexibility and protectionism* Göteborg Papers in Economic History No. 4. june 2006
- SANDSTRÖM ANDERS Z *S:t Bartélemy: Kulturhistoriska promenader bland svenskminnen från 17-1800-talen*, S:t Bartélemy-sällskapet, Västerås, 1997.
- SEITZ HERIBERT S. *Barthélemy En svensk koloni* Stockholm 1934 (utställningskatalog Livrustkammaren).
- SJÖGREN BENGT: *Ön som Sverige sålde* Zindermans, Uddevalla 1967.
- SKYTTE GÖRAN *Kungliga svenska slaveriet*, Askelin och Hägglund, Stockholm 1995.
- SPINGHORN C K S *Sjuttonhundratalets planer och förslag till svensk kolonisation i främmande världsdelar*. Historisk Tidskrift 1923 s 109-162.
- STARBÄCK. C GEORG *Nionde bandet Berättelser ur den svenska historien Gustav III, Gustav IV Adolf* Beijers Förlag Stockholm 1886 .
- SÖRLIN A *Svenskarna som koloniserare. Ett stycke svensk kulturhistoria*. Ord & Bild 1934, sid 465-78.
- TINGBRAND, PER *Med Svenska Örlogsmän till S:t Barthélemy 1785-1994*. Marinlitteraturföreningen Karlskrona 1997.
- WILLIAMS, ERIC *Capitalism and Slavery*, London 1964.
- ÅBERG ALF *Vår Svenska Historia Natur och kultur* 1978.
- ÅMARK KARL *Sveriges statsfinanser 1719-1809 Del I-III* Stockholm P.A Nordstedt & Söners Förlag 1961.